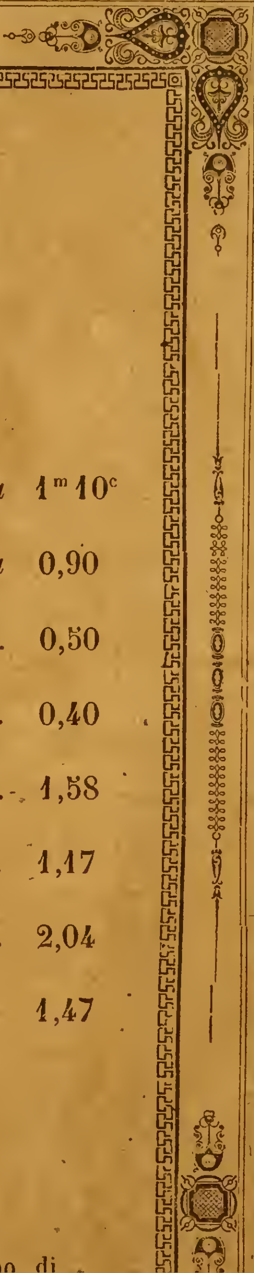
Dubravius
de piscinis
1671

E.

STO	*Altezza*	1^{m} 10^{c}
	Larghezza	0,90
. . . .	*Alt.*	0,50
	Largh.	0,40
ANS	*Alt.*	1,58
	Largh.	1,17
. . . .	*Alt.*	2,04
	Largh.	1,47

mi dei signori Disegnatori ed Incisori saranno di

JANI DUBRAVII

EPISCOPI OLOMUCENSIS

DE PISCINIS

LIBRI V.

Accedunt ejuſdem argumenti
ex veterum recentiorumque ſcriptorum
libris excerpta.

Omnia HERM. CONRINGII curâ iterum edita,
& ab innumeris mendis purgata,
cum præfationibus.

HELMESTADII
Typis & ſumptibus HENNINGI MULLERI
Academiæ Juliæ Typographi.

CIƆ IƆ CLXXI.

Cum privilegiis perpetuis.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum eſt interregni tempore Privilegiis Sereniſſimorum Potentiſſimorumque S.R.I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringij curâ ſcriptos vel editos, citra ejus heredumque conſenſum, intra limites Vicariatuum imprimat, aut alibi impreſſos divendat: pœnâ delinquentibus dictâ amiſſionis omnium ejuſmodi librorum & ſolutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipſis Privilegiorum tabulis.

ILLVSTRISSIMO COMITI AC DOMINO

DN. FRIDERICO

COMITI IN ALEFELD ET RIXINGEN

L. BARONI IN MAËRSBVRG.

HEREDITARIO DOMINO GRAWENSTEINII VTRIVSQVE SEHEGARDIÆ ET WILTNVSSII

EQVITI

S. R. M. DANIÆ ET NORWEGIÆ

SVMMÆ FIDVCIÆ SANCTISSIMO ET REGIMINIS ET REGIONVM OMNIVM CONSILIARIO,

VICARIO REGENTI DVCATVVM SLESWICI ET HOLSATIÆ

GVBERNATORI ET PRÆFECTO STEINBVRGI AVSRALIS DITHMARSIÆ ET LANGELANDIÆ

felicia quæque precatur

HERMAN. CONRINGIVS.

parabilem eruditionem istud, quod in illa Bibliotheca quam primus Asinius Pollio publicavit, unius illius Marci viventis imago fuerit collocata. Quum idem porro Cn. Pompeius in secundo Consulatu Hispanias sibi decerni voluisset, easque per triennium absens ipse ac præsidens Vrbi per Legatos administraret, tertium Legatorum Marcum hunc Varronem constituit, & Pro-quæstoria adhoc dignitate ornavit. Superant hodieque denarii, potestate ista Pro-quæstoria, cujus præter alia argenti signandi in provinciis cura fuit, à Varrone illa tempestate cusi: quorum imaginem egregie inter Terentianos Fulvius Ursinus V.C. exhibuit, falso tamen quantum videtur Jovis Terminalis caput esse arbitratus quod est Quirini sive Romuli. Quos honores gesserit, quove in republica officio fuerit functus L. Iunius Moderatus Columella, equidem dicere non habeo; Romanum tamen fuisse civem nec infimi ordinis, certum est. Ipse M. Columellam patruum suum *Illustris agricolæ* & *Illustribus disciplinis eruditi* titulo dignari ausus, satis utique ostendit, etiam sese supra vulgus multum eminuisse. Quantus autem bello paceque fuit C. Plinius! Militavit ille juvenis in Germania, castrensi contubernio Titi pòst Au-

gusti

gusti usus, & praefectus alae, procuravit in Hispania, Romae officiis maximis functus est, floruitque amicitia Vespasiani & Titi Caesarum, familiariter adeo, ut ante lucem ad Vespasianum Imperatorem inde ad demandatum sibi officium ire fuerit solitus. Constantinus praeterea Porphyrogeneta universum Orientale Imperium, non pacis duntaxat artibus sed armis etiam, annos ipsos novem ac quadraginta, rara felicitate gubernavit. Non ad illud quidem fastigium pervenit Petrus Crescentiensis: nobili tamen natus domo, Bononiae, quo tempore nondum Pontificiis urbs illa amplissima habenis agebatur, Senatoria functus est dignitate, civilibus pòst coortis dissidiis, inde quidem cum urbis primoribus nonnullis discessit, alibi tamen per Italiam obivit legationes quammultas reipublicae caussâ, & gravia negocia gessit, septuagenario demum major quietem in agro suo excolendo inveniens. De suo illo exilio verba faciens eximius senex ait: *annis triginta diversas per provincias cum earum rectoribus circuivi, subjectis libenter justiciam tribuens, rectoribus fidele consilium, & civitates in suo jure ac statu pro posse conservans*. Conradus postremò Heresbachius cum in avito castro Heresbachio sit natus, sanguine utique

que fuit nobilis. Rexit vero & juventutem Ducis Juliaci Cliviæ & Montium, ac quamvis ruri degens à consiliis tamen reipublicæ Duci suo fuit, idq; in arduis quibusvis imò & forensibus negotijs, simulq; illustribus legationibus sæpenumero est perfunctus. Saltim itaque tantorum virorum scripta nonnulla, tuo, Illustrissime Comes, nomini offerens, non pecco in illam qua emines Comitivam dignitatem, nec quidquam committo indecens. Fuerunt vero magnæ in republica auctoritatis etiam alij in universum omnes, qui ex veteri ævo sive de Oeconomica sive seorsim de Rustica disciplina nobis monumenta sua transmiserunt. Qui enim omnium illorum ætate est primus Xenophon, præcipua utique fuit nobilitate Atheniensis,& non in patria duntaxat urbe pacis bellique negotiis maximis fuit admotus, sed foris etiam in Persia tanta virtute & prudentia militari Græcum exercitum duxit, ut expeditionis illius historiam etiamnum rerum illarum intelligentes magna legant cum admiratione. Illum porro Xenophontis Oeconomicum non dubitavit Latine vertere M. Tullius Cicero: quem in Romana republica adhuc libera, h.e. non serviente Cæsaribus, Consulari functum esse dignitate & Senatorem

torem egisse primi ordinis, nemo ignorat. Aristoteles cujus Oeconomica itidem superant, à republica quidem abstinuit manus, gerendæ tamen fuit utique si quis alius longe peritissimus: natus familia nobilissima, & amicitia cum magnorum Regum Philippi atque Alexandri, tum Antipatri variorumque magnatum Macedonum pariter & aliorum honoratus. Sine exemplo præterea fuit in pacis pariter ac belli negotiis expediendis, is qui omnium primus Rem Rusticam eloqui Latine instituit, superstite etiamnum quamvis perquam lacero libello, M. Cato Censorius. Quoniam denique Palladius Rutilius Taurus Æmilianus jam tum sua ætate Vir Illustris audivit, non potuit ille non fuisse vel Patricius vel Consul Romanus, vel Præfectus Prætorio, vel Magister militum aut officiorum, vel Quæstor, vel Præpositus cubiculi Cæsarij, vel Comes aut largitionum aut rerum privatarum, aut domesticorum: quippe qui soli ex more illius temporis Viri Illustres sunt cognominati. Quod si is fuerit qui Rutilius Claudius Numatianus vulgo, fide tamen unius duntaxat mendosi manuscripti libri Itinerarii, nuncupatur, quod vero non est absimile: floruerit Consulari dignitate, Præfectus fuerit Vrbis Tribunus

 mili-

militum & Præfectus Prætorio: omnibus enim illis Itinerarij auctor dignitatibus fuit Illustris. Qui carmine Latino Georgica princeps expolivit Virgilius Maro, ipsemet quidem nullo in publico honore vixit; debetur tamen illud opus auspiciis Mæcenatis, qui utique atavis fuit Regibus editus, primarius juxta Agrippam consiliorum Augusti Cæsaris omnium moderator, qualem nostra ætas primum ministrum status diceret. Possum & alios quammultos laudare Rusticæ & Oeconomicæ rei scriptores fama duntaxat sui nominis superstites, summæ autem olim in republica existimationis & optime meritos. Plinius disertè: *De cultura agri præcipere Principale fuit & apud exteros. Siquidem & Reges fecere, Hiero Philometor Attalus Archelaus: & duces Xenophon & Pœnus etiam Mago.* Hic est ille Mago, qui principe isthac Carthaginis domo natus est, quæ Hannones Amilcares Asdrubales & Annibales dedit, ac proinde etiam ipsemet inter Pœnos suos magnis floruit honoribus. Ea vero ille industria & prudentia artem omnem agricolandi libris duodetriginta Punice docuit, ut capta Carthagine, *memorabilia illa volumina* (ita loquitur Columella, Magonem *rusticationis parentem* appellans)

lans) *ex Senatusconsulto in Latinum sermonem conversa sint*, pòst meruerint â Dionysio Vticense Græce verti viginti libris & Sextilio Prætori mitti: (quæ perperam à nonnullis creduntur ea esse quæ Constantinus Porphyrogeneta Imperator edidit) ut hujus operis Epitome in sex libros à Diophane Bithyno in Dejotari Regis gratiam contrahi. Quod si porro ad illos qui reipsa exercuerint universam hanc artem, & tamen in omni rerumpublicarum genere maximis fuerint functi dignitatibus attendamus; utique longè plurimi ex omni ævo, cumprimis prisco, possunt adduci, qui sua vivendi ratione pridem demonstraverunt, neutiquam illas curas Politico homine aut rempublicam gerente esse indignas. Non diffiteor equidem, Germanicas gentes olim agro colendo non multum, rapto latrociniis & bello potissimum fuisse deditas: *pigrum* scil. *& iners visum sudore acquirere quod possis sanguine parare*, cum quotiens bella non inirent ipsi somno ciboque hebescerent: (utinam in quammultis non idem etiamnum esset animus!) apud Romanos autem universos, quo tempore moribus ac viris antiquis res illorum sibi constabant, & antecellebant ipsi omnibus etiam hucusque ab orbe condito fortissimis at-

que prudentissimis populis, idque suarum rerum libere & non ex aliquo dominantium arbitrio satagentes, longe diversa & prudentior fuit vivendi ratio. Quem enim illi tum *bonum virum* aut civem, illum *laudabunt bonum agricolam bonumque colonum, amplissime ita illum laudari existimantes*, ipsomet Catone Censorio teste. *Non sine caussa*, ait M. Varro, *majores nostri ex urbe in agros redigebant cives suos: quod & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur.* Ejusdem verba sunt: *Viri magni nostri majores, præponebant rusticos Romanos urbanis. Annum ita diviserunt, ut nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis septem ut rura colerent.* Sane *illis temporibus ab aratris & rastris Senatores Consules & Dictatores Romani accersiti sunt*: quod Cicero loquitur. Nota sunt Romanarum rerum peritis magna illa nomina, Manlii Curij Dentati, Attilij Calatini, L. Quinti Cincinnati, Marci Attilij Reguli, Serrani aliorumque. Justo longior hîc essem si, quæ de rustica illa veterum Romanorum vita Plinius etiam libri duodevicesimi tertio tantum capite disseruit, adferrem in medium. Non dissimulabo tamen, eosdem *Romanos patresfamilias*, (Varronis iterum verbis utar)

postea

postea *intra muros fere correpsisse, relictis falce & aratro, & manus movere maluisse in theatro ac circo quam in segetibus & vinetis*: est autem pariter non ignotum, illos isthac nova mere urbana & deside vita dominatui factos oportunos, tandemque in sævum illud Cæsarum imperium recidisse. Instituerunt autem & aliæ fortissimæ prudentissimæque gentes olim ad priscum illum Romanum morem civitates suas, & pace belloque juxtim floruerunt. Quin imo nec hodie tales omnino desunt, quamvis sint pauciores; magno suo malo. Quod autem omni libertatem amanti reipublicæ prosit; civium quamplurimos agro colendo operam impendere; quandoquidem sapientissimis quibusque legislatoribus, quodque maximum, ipsimet Hebræorum reipublicæ summo conditori Optimo Maximo Deo, nec non civilis disciplinæ potissimis est magistris probatum; indecens forte fuerit, præter Romanos populum alium in testimonium hic adducere, illi saltem rei quam nunc ago defendendæ: neutiquam sc. infra Tuam Illustrissime Comes dignitatem, multo minus meum citra officium esse, eorum circa quæ libelli abs me editi versantur curationem. Et verò non equidem hoc volo, ipsiusmet rerumpu-

 blica-

blicarum rectricis ſcientiæ, aut rempublicam regentium muneris proprij eſſe, vel agrum vel ſi quid eſt ejus rei aliud colere, aut rem domeſticam probe exercere; tantum hoc perſuaſum opto, ne quidem tale quid reapſe agere hominem dedecere reipublicæ gerendæ vel ſtudioſum vel doctorem, multò minus in ejuſmodi argumenti ſcriptis nonnihil occupari. Eſt autem non illud duntaxat veritati conſentaneum, ſed adhoc longe eſt veriſſimum: haud poſſe omnia reipublicæ alicujus rectè adminiſtrari ejuſmodi negotiis ignoratis, adeoque hactenus ſaltim Te, Illuſtriſſime Comes, qui & Regiis & propriis ſubditis plurimis imperas, omnino decere hujus ſimiliſque argumenti libellos habere in pretio; ut & Philoſophum civilem profeſſi eos commendare. Qualecunque ſcil. fuerit reipublicæ genus, ſive ad communem populi ſive ad imperantium utilitatem primò atq; per ſeſe compoſitum, hoc in univerſum omnibus convenit, nihil negligere, unde aut vitæ aut magnarum quoque rerum gerendarum aliquod ſubſidium poſſit comparari. Ea ſane propter noſtra etiam hac tempeſtate prudentiſſimi quique rerumpublicarum nonnullarum rectores, in talibus noctes dieſque verſantur, hoc indefeſſo agunt ſtudio,

dio: ne ſcilicet deſit ſuæ cuique reipublicæ civilis felicitatis ſaltim ἀυτάρκεια, imò ut ſuperet quoque in magnorum expediundorum nervum abundantia. Quod non idem & reliqui agant, imperitiæ aut ſocordiæ (ſi quod res eſt licet profari) argumentum eſt: quantumvis celſo loco poſiti illi credant & ab alijs credi velint ſeſe ſapientiſſimos. Inter alias autem τὰς χρηματιστικὰς aut facultatum quærendarum artes maxime neceſſaria vitæ, etſi non ſemper quæſtuoſiſſima, eſt ruſtica diſciplina; ſive qua terra colitur, ſive qua aluntur pecora, ſive denique illa quæ villaticis paſtionibus vacat. Ideoque prudentis eſt reipublicæ rectoris, bonis legibus præmiis item & pœnis id ſtrenuò agere, uti illa quam utiliſſime exerceatur: utque in id civibus in promptu ſint commoda talium præcepta. Quâ in re exemplo præivit Senatus Romanus cùm conditis præclaris legibus & Cenſoria ſeveritate etiam huc flexa (nam *agrum male colere Cenſorium probrum* ait Plinius) tum Magonis opere ruſtico ex Punica in Latinam Linguam verti juſſo. Paulo ante id verbis Columellæ indicavimus: pretium videtur autem operæ futurum, idem nunc & verbis Plinii referre. *Magoni quidem*, inquit ille, *tantum honorem Senatus*

natus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius ejus duotriginta volumina censeret in Latinam liguam transferenda, peritisque linguæ Punicæ dandum negocium. Cœterum ruris colendi curam non alienam esse oportere à reipublicæ rectoribus, admiserit quis denique etiam imperitior fortassis; rei autem piscinariæ & piscationum diversam admodum esse rationem, eòque nec illa quæ hactenus attulimus excusando, hos libellos edendi Tibique Illustrissime Comes offerendi, instituto meo, quidquam facere, idem dixerit. Nec enim ullam esse necessitatem quæ piscinarum piscationumque civilem curam exigat, nec illum hinc, qualis ex rustica re accipitur, quæstum posse exspectari sive privatim sive publicè. Verùm ita qui sentiunt næ illi graviter falluntur; & mirabor equidem, nisi Tu, Illustrissime Comes, qua polles prudentia, illos rideas. Quod sanè caussantur de necessitate, nihili est. Nec enim, quidnam ἁπλῶς ad vitam hominis, sed quid ad civiliter felicem vitam sit necessarium, est attendendum. Felix autem civilis hominum societas multa exigit, non ex vero duntaxat sed opinione & consuetudine etiam saltim plærorumque: eorum præsertim, qui in fama sunt

ſunt melioris cultus. Jam vero vix pecuariæ, quæ citra controverſiam ruſticæ pars, major ad civilem felicitatem neceſſitas eſt quam piſcium: ſi ſane & horum vel ſuppetat vel queat parari juſta abundantia. Fructum autem ſive quæſtum ſi ſpectemus, ante omnia ratum eſſe oportet, pretia rerum ex indigentia quidem vim accipere, ipſam autem indigentiam ſæpenumero hominum falſis etiam & iniquis cupiditatibus æſtimari. Jam verò ex agri & pecuariæ rei cultura ſolet quidem plerumque lautus accipi fructus: interdum tamen ea eſt vilitas terra naſcentium pecudumque, uti nullum ferme operæ ſit vel impenſarum præmium. Id quod illa quæ hodie paſſim in Germania eſt ruris proventuum ratio, nimium quantum atteſtatur. Quid? quod jam tum M. Varronis ævo, in Romæ Urbi vicinis agris, villæ nonnullæ paſtionum ſuarum lucro longe ſuperarint fundos integros centenorum aliquot jugerum: excandefaciente nimirum macelli annonam immenſæ & opulentiſſimæ Urbis magna luxuria. Non quidem fortaſſis hodie idem ex villaticis paſtionibus (ut quæ nunc haud inſtituuntur uſpiam Romano vetere more, nec emptores multos adeo invenerint) exſpectari poteſt; quan-

 tum

tum tamen præ ipsis fundis fructum ferre sint idoneæ, si in proximo sint populosa & divitiarum plena oppida, qualia Holsatiæ vestræ, Illustrissime Comes, Hamburgum sunt & Lybeca, minime omnium Te præterit. Ut ad pisces nostros veniamus & piscinas: ejusdem quem sæpe jam memoravi Varronis tempestate, erant quidem dulcium aquarum piscinæ *plebejæ* duntaxat & *sine fructu*, *maritimæ autem Nobilium, quibus Neptunus ut aquam sic & pisces ministrabat, magis ad oculos pertinebant quam vesicam, & potius marsupium domini exaniebant quam replebant*, ac proinde reapse, ut dicebantur, *amaræ* erant. Verùm illud quidem piscinarum fatum uni tum Romanæ luxuriæ acceptum fuit ferendum, non justæ æstimationi aut recto usui. Et vero saltim antiquissimi Romani solas piscinas dulces habuerunt in usu, marinas ignoraverunt; fuitque illud indubie cum eorum fructu conjunctum; etsi illi in iis duntaxat squalos ac mugiles (qui pisces sunt proprie marini) aluerint, & Varronis ævo nullus rhynton aut nebulo non duxerit, *utrum his piscibus stagnum haberet plenum an ranis, sua nihil interesse*. Quantumvis etiam illo tempore dulces piscinæ fuerint plebejæ nec magni fructus, non potuerunt tamen

men illæ tum etiam saltim plebi non fuisse commodo. Quod autem vili tum fuerint æstimatæ, soli luxuriæ debetur: quandoquidem nempe soli marini pisces, eorumque non nisi rari, habiti tunc sint in delitiis. Nec enim vel in medicis præceptis illius ævi, eorum piscium qui in solis aquis dulcibus degunt, ulla inter cibos reperitur mentio. Fuit enim quidem Romæ in pretio inter duos pontes in Tiberi amne captus lupus; sed illo etiam nomine pelagius quidam *ἀνάδρομος* piscis fuit appellatus, non lucius noster: qualis nimirum ille est, qui circa Hilligelandiam & Albis ostium capitur, Wolf vulgo nuncupatus, atque ab Schonefeldio depictus. Lucius enim noster Ausonii quoque tempore, id est sub finem quarti Christiani seculi, quamvis Mosella illum genuisset,

nullos mensarum lectus ad usus.

Solam Percam fluviatilem (est enim & marina) etiam ipsam tamen olim illaudatam, idem Ausonius hisce versibus commendavit:

Nec te delicias mensarum Perca silebo,
Solus puniceis facilis contendere mullis,
Amnigenos inter pisces dignande marinis.

 Nam

Nam neq; gustus iners, solidoq; in corpore partes
Segmentis coëunt, sed dissociantur aristis.

Sed & salsas piscinas non equidem arbitror olim, ad exemplum Luculli Hortensii & Hirrii, ab omnibus aliis fuisse habitas. Cato utique tutor Luculli, qua erat severa virtute, piscinas tantopere Lucullo adamatas tantisque cultas impensis, pupilli in usum grandi ære sestertium millium quadringentorum venditavit: & Hirrii villam intra quam modicam quadragies piscinæ vendiderunt. Cassiodorus certe, cum in monachorum suorum commoda marinæ aquæ condidit piscinam, non Luculli Hortensii aut Hirrii luxuriam sed vitæ usum est sectatus. Non etiam caussæ quidquam est, cur de piscinis, dulcibus aut salsis, earumque usu, Romanorum illorum veterum judicio nitamur: quum hodie res ipsa illorum sententias tantum non dementiæ convincat, per universum terrarum orbem. Vbivis enim non pelagii soli pisces sed dulcium quoque alumni aquarum in victu sunt, nonnulli & in deliciis. His etiam plæræque stipantur piscinæ, non in mediterraneis duntaxat locis sed maritimis. Adhoc ipsi maris accolæ quamplurimi cyprinum,

aut

aut lucium, aut percam, aut troctam, aut cobitidem, ex dulci petitum aqua, non dubitant cum marinorum optimis contendere, quidam & præferre. Nec ſalubrium peritiſſimi quique ex Medicorum familia æſtimatores, non idem ſentiunt. Cum porrò quidam piſces in ſalſis nati aquis etiam dulces ferant, imo in iis gliſcant; licet utique, ſicubi commoditas ferat loci, etiam id generis piſcibus ſtagna & piſcinas dulcium aquarum inſtruere. Id quod à Romanis in Italia, quam utrinque Tyrrhenum & Adriaticum mare alluit, olim quoque eſſe factum, prius quam lautitiæ locupletum ipſa maria in piſcium receptacula feciſſent claudi, ex Columella novimus. Namque non piſcinas tantum ſuas mugilibus ac ſcaris, ſed quos natura etiam fecerat lacus convectis marinis ſeminibus repleviſſe: inde Velinum, inde Sabatinum, inde Vulſinenſem & Ciminum, lupos auratasque procreaſſe, ac ſi qua ſint alia piſcium genera dulcis undæ tolerantia: præclare ab illo eſt proditum. Non eſt, fateor, etiamnum illud multo in uſu, neque commode in mediterraneis ubi mare eſt remotum poteſt fieri: alicubi tamen lacus & piſcinæ aquarum

 dulci-

dulcium in id ſunt aptiſſimæ. Quantumvis porro Lucullianæ piſcinæ nulli fructui ſed oneri fuerint; nihil vetat tamen, ſalſas parare piſcinas utilitate dulciſſimas. Nec enim neceſſum eſt in id alta littora aut montes perfodere, quod factum à togato Xerxe (hoc enim fuerit cum invicta luctari natura) ſed claudi queunt in illos uſus modice flexuoſi maris ſinus, niſi prohibeat vel aquarum profunditas, vel excurrentium laterum nimia diſtantia. Jam verò quantus jam tum, in hac noſtra præſertim Germania, (hæc enim fortè præ aliis quammultis regionibus ea parte eſt dives) capitur quæſtus ex dulcium aquarum piſcinis earumque propriis alumnis, quales cumprimis ſunt cyprini & lucij! Quin multis in locis ex iis longe plus proventuum accipi ſoleat quàm ex fundis quamvis ampliſſimis, citra arbitror controverſiam eſſe. Quid autem exſpectandum, ſi lacus aut ſtagna omnia, ſteriliora alioquin apta tamen piſces alere, varij generis ſeminibus fœcundentur? Quid ſi in dulces ejuſmodi aquas transferantur marina? Quid ſi vel oſtrearum hodie inſtituantur vivaria? ad exemplum ſcilicet Sergii Oratæ, quem ex tali ingenio magna percepiſſe

cepisse vectigalia testis est Plinius. Quid si pelagii pisces infra marium claustra recipiantur? Quam in rem, Illustrissime Comes, Cimbrica Chersonesus vestra, si qua regio alia, longè est aptissima. Hæc sanè liquidum faciunt, ex piscinis uberrimum posse quæstum accipi & publice pariter & privatim. Simul vero inde est manifestum, curam piscinarum non tantum non dedecere reipublicæ administratorem, sed etiam esse in ejus officio, non minus atque rerum aliarum omnium civili vitæ commodarum. In universum autem piscationes in fluminibus, lacubus, & mari, ubicunque ipsiusmet naturæ benignitate utilium est piscium abundantia, magno solent esse commodo, & iis quorum in aquas istas ac littora eminens est dominium, & piscantium vulgo, & captorum aquatilium emptoribus. Ac postremum quidem: quandoquidem opulenta talium per longe dissitas regiones commercia crebro instituuntur, nec cedunt pisces in victum solis vicinis aquarũ accolis. Quod Septentrionalis Oceani cumprimis est beneficium, in harengis, asellis & cetaceis. Quanta autem simul populi multitudo alicubi unice inservit piscatoriæ rei, atq; inde sibi victum parat! Autor libelli Batavice conscripti De Eo Quod Interest Hollan-

lan-

landorum reipublicæ, vir magnæ profecto prudentiæ, non dubitavit profiteri, quadringenta & quinquaginta millia unius Hollandiæ incolarum ex ſolo marinæ piſcationis negotio vitam ſuam liberaliter tolerare. Quam utilis autem iſti reipublicæ eſt populi, præſertim ejus qui per varia maris diſcrimina & aëris injurias compoſitus eſt ad claſſem bellicam, cujuſmodi ſunt nautæ & piſcatores, ingens copia! Ut taceam nunc, quæ hinc ut & ex piſcium commerciis accipit illa civitas vectigalia. Ipſi Ordines Hollandiæ editis tabulis ultro profitentur, harengorum piſcaturam & negotiationes unam eſſe columnarum ſuæ reipublicæ. Ad exemplum illud quem librum, Daniæ & Norvvegiæ regnorum bono, S.R. Majeſtati ex ſacramenti fide ego obtulerim, vidiſti Comes Illuſtriſſime & calculo prudentiſſimo tuo approbaſti. Nec enim vel hîc diſſimulo, illa piſcatoria ipſiſmet Indicanis, aut aliis etiam longinquis, quæ populum minus formant ad rem bellicam aut illum procul à patria removent, mercaturis me longè præferre. Quandoquidem autem uſque adeo multum intereſt civilis ſocietatis, piſcationes & rem omnem piſcatoriam, ubi commodum eſt, exercere; utique itidem liquet, etiam horum curatio-

rationem non tantum non infra officium esse Politici viri, sed illam operam ipsi ratione muneris quo fungitur omnino incumbere. Tantum abest itaque, horum de re piscinaria libellorum in nomen tuum, Illustrissime Comes, editione quidquam indecens abs me esse commissum, ut potius laudem fortassis merear, si magno studio satagentem commodorum S. Regiæ Majestatis, ad piscinarias curas molliter flexerim. Et verò non temere ulla Europæ regio eâdem est cū Norvvegia & Cimbrica Chersoneso nonnullisq; Daniæ insulis ad piscinas & piscationes opportunitate. Nulla majorem hinc utilitatem polliceri sibi potest. Indubiè igitur monitore Tibi quidem, Illustrissime Comes, opus non fuit ad talia curanda: sed qua industria Regiis in universum omnibus pacis bellique rebus invigilas, hæc etiam tuopte instinctu agis. Accedit quod à piscinis lautissimis, cum alibi tum in tuo noviter parto Comitatu Rixingensi, privatim sis instructus præ quamplurimis aliis, & illa sit Nobilitatis Slesvvico-Holsaticæ laus communis, simul prisco obstagii vinculo fidem contractuum servare,

& in ſplendida quamvis vitâ ut rem domeſticam reliquam ita & piſcinariam, ceu gnavos decet patresfamilias, eo quo par eſt ſtudio exercere. Eapropter ſane arbitror equidem Tibi, Comes Illuſtriſſime, libellos hoſce etiam gratos futuros: interque eos Dubravium præcipue & Heresbachium, quandoquidem de Cyprinis Luciis & Troctis præcepta illorum ſunt noſtris moribus magis conſentanea. Etiam reliqui tamen, præſertim Varro Plinius ac Columella, placebunt ſcio: quâ parte illa docent, quæ hactenus quidem non ita ſunt in noſtræ ætatis uſu, cum eximij tamen commodi exſpectatione queunt recipi. Non tamen, quo Tu, Illuſtriſſime Comes, quidquam horum nunc demum docearis, mitto piſcinarios hoſce libellos: ſed, ne quid diffitear, citra animi primam quidem intentionem id nunc accidit. Jampridem ſcilicet amavi & in pretio habui Dubravium, quia ſaltim quæ Cyprinorum & Luciorum attinent piſcinas, nemo omni ex ævo ea elegantia & prolixitate perſecutus eſt: præ raritate tamen (nec enim mihi quidem niſi binæ editiones notæ, Vratislavienſis & Norimbergen-

bergensis, eæque jamdudum manibus excussæ) nullum in possessionem meam exemplum potuit venire. Ab amico igitur mutuò aliquod nactus, haud abs re fore judicavi, si illud à me recensitum denuo in lucem revocaretur. Adjicere autem vetera ac recentiora ejusdem argumenti alia visum fuit: quia illa Dubraviana angustos intra limites conclusa illustratione in majorem usum indigebant. Vt Tuo autem Illustrissimo nomini omnia consecrarem, ideo cepi consilium: quo & libellos à contemtu indocti vulgi liberarem, & simul mihimetipsi compararem aliquid existimationis. Quis enim posthac spreverit, quod Tu Illustrissime Comes serena acceperis fronte? Quis etiam non vel ideo quantivis me censebit pretij, si aut benevolentia vel etiam honore dignum me existimaveris? Et vero ad illud adscendisti fastigium, & illis fulges muneribus, fide in Regem ac patriam virtute item ac prudentia partis, uti ad tuum judicium quotquot Te novere componant suum. Adhoc primo Tibi contigit singulari felicitate, recuperare aliquot seculis ab Illustri familia Alefeldia neglectum

ctam Comitivam dignitatem. Quod nimirum hujus terræ certa tradunt monumenta, circa Christi nostri annum post millesimum sexagesimum sextum, à Theodorico Winzenburgensi Comite ex Suevia huc deductus est Hunoldus de Svvabach dictus, ipse auratus eques, sed Comitiva domo de Balthausen natus: quæ dignitas ad fratrem natu majorem Svvigerum, ex more illius temporis, devenit. Hic ille est Hunoldus, qui cum in castro Alfeld, quod hodie oppidi forma conspicuum est, feudali beneficio sedem simulque in vicino agro ampla latifundia fuisset nactus, nomen Suabachi cum Alefeldia princeps commutavit; cujusque posteri, quod male ipsis cum Hildesheimensibus Episcopis, Winzenburgensis Comitatus novis possessoribus, conveniret, relicto ipso Alfeldio, circa annũ centesimum quinquagesimum secundum post millesimum, Friderico I Imperante, septemtrionaliores terras incolere cæperunt, in aliquot Illustres stirpes pòst divisi. Etsi autẽ Alefeldiorum nemo non hactenus eximio fuerit loco & lauta in re, Tu tamen cùm aliis multis partibus emines, tùm recuperata an-

tiqua

tiqua illa Comitiva dignitate: quam ut eo rectius tuereris, non dubitasti Rixingensem quoque Comitatum Tuo Tibi ære comparare. Quæ profecto rara est felicitas, nisi esset infra illa quæ Regi ac patriæ præstitisti merita. Licebit fortassis aliàs & illa & dotes Tuas præcipuas ad posteritatem laudare: hac tamen vice nihil possum aliud quàm rogare, uti & hos quos adfero libellos & me ipsum gratia illa Tua, qua me hactenus affecisti, porro prosequaris. Desino autem in voto, quo hanc epistolam fui exorsus; nempe fausta ac felicia quæque omni studio Tibi, Illustrissime Comes, comprecor.

E Tuylpstediano
28 April. A. 1671.

INDI-

INDICULUS EORUM, QUÆ HOC LIBRO CONTINENTUR.

JANI

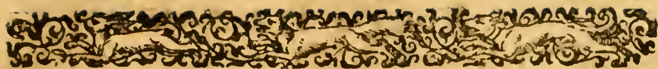
IANI DVBRAVII
EPISCOPI
Olomucensis

DE PISCINIS

LIBRI V.

AD ILLVSTR. V.

ANTONIVM FVGGERVM
Baronem Kircheimij &c.

IOANNES DVBRAVIVS Dei Gratia Episcopus Olomucensis, Francisco Thurzoni, eadem gratiâ Episcopo Nitriensi in Vngariâ,

S.

Libellum hunc de Piscinis, quem instinctu hortatuque memorandi Stanislai Thurzonis, tui quidem patrui mei autem patris magis quàm patroni, ab hinc annos benè multos, privatus adhuc, ad Antonium Fuggerum familiæ vestræ affinitate annexum scripseram, atque ejusdem Pontificis mei sententia ita absolveram, ut author mihi non semel fuerit illius quàm primùm edendi. Sed dum ego, meo more, necto moras, meq;, juxta vetus verbum, sustineo, ut lentè festinem: secedit interea ex hac vita in meliorem locum, Deo hominibusque probatissimus Pontifex, mihique unà cum discessu suo omnem abripit publicandi libelli cupiditatem. Desinimus enim cupere, amissis iis quibus ex animo benè cupiebamus. Iacebat igitur præsens libellus, eodem funere, quo Pontifex meus, sepultus. Præsertim cùm in demortui locum mihi contigerit successio, ut aliam vitam ita aliam diætam postulans, atque id inprimis vetans ne à sacris, quibus initiatus essem, delaberer ad prophana studia.

(Vox enim Domini est: *Nemo qui manu sua admotâ aratro respexit à tergo aptus est regno Dei.*) Si non opportuni importunique flagitatores me supprimendo libello indormientem, vide oro mi Francisce quo exemplo quave ratione, ad edendum excitassent. Exemplum mihi Petri & Thomæ cum filiis Zebedæi obtrudebant: quos omnes ad semel omissum piscatum, nihil ad apostolicam functionem pertinentem, reversos esse dicebant. Mox rationem super hac re à divo Gregorio redditam adjecerunt, verba ipsius ista recitantes: *Negocium quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non est.* Quo ego audito ultrà pugnare contra destiti. Eo proclivius, quòd hanc victoriam ad defuncti memoriam renovandam spectare videbam. Quam memoriam quando non minus tu atque ego sanctè colas, monimentum ejus præsentem hunc libellum accipe, qui te, præter ea quæ dixi, dulcis quoque contubernii, quod cum eodem Pontifice nostro æternâ laude dignissimo complures annos transegimus, submoneat; simulque ambos nos invitet ad rei familiaris curam, sine qua hospitales, ut decet, adversus hospites esse non possumus. Vive & Vale. Datum in arce nostrâ Cremsiriensi, Anno CIↃ IↃ XLVI.

IANI

IANI DVBRAVII AD ANTONIVM FUGGERUM de Piſcinis Præfatiuncula.

CVM ſuperioribus diebus, Antoni vir Inluſtris, tuis literis, alteris ad Principem & Mecænatem meum Stanislaum illum Thurzonem, alteris ad me ſcriptis, invitatus amicè & hoſpitaliter eſſem, ut me in Pannoniam ad arcem tuam, quam tibi ære tuo ibidem paraſti, conferrem, ſitum illius & ſtatum conſpecturus; atque ita ego, ut deſiderabas, cùm mea ſponte, tùm Principe ſubmonente, feciſſem, multa ſtatim mihi in ipſo arcis aditu ultrò occurrebant, ac mox complura alia per quatridui ocium à Præfecto arci ſunt indicata, adeò ſævitiâ eorum atque avaritiâ qui eandem arcem antè poſſederunt vexata & afflicta, ut recreari ſingula inſtaurarique poſſe, niſi curâ magnâ majoreque æris impendio, non viderentur. Sed ubi ad extremum cognovi, neque pecuniam in ſumptum, neque

diligentiam atque industriam Præfecto ad instaurandum quæ prostrata ibi aut neglecta jacent desse, nihil erat quod amplius dubitarem, quin ita ut oporteret illic accurarentur omnia. Non ideò tamen sum veritus, ne fierem intempestivus, si me prætereà in aliquam curarum partem immiscerem. Ejus præsertim arcis, quam sciebam esse ab initio conditam & possessam à Constantiâ Bohemiæ Regina, quæ Otagaro Regi, cujus complura in Pontifices Olomucenses extant beneficia, nupserat. Delegique eam curam potissimùm quæ ad piscinas pertinet, quoniam illas curatione maximè indigere videbam.

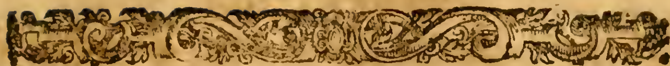
De piscinis autem priscis authoribus, tametsi res non est omissa, primoribus tamen vix labris est delibata: quia ad palatum non faciebant, tùm dulces quòd sine fructu essent, tùm salsæ quòd propter sumptum amaræ. Quemadmodum M. Varro facetè, ut interdum facere solet, commemoravit. At contrà se habent nostrates piscinæ, ut quibus non est tam fructuosum in latifundiis aliud, quod posset facere opes æquabiles: idque facilè licebit ei extimare qui piscinas inter alia coluerit.

Quare

Quare non ſolùm importunum videri nòn debet, ſed valdè etiam opportunum, ut tandem portio fundi opulentiſsima ex latebris, in quibus hactenus ſine honore literarum delituit, in apertum proferatur, tuoque primùm, mi Antoni, conſpectui exhibeatur, qui primus mihi author fueris illuſtrandi piſcinas. Etenim anteà quàm tu me ei deliberationi, quæ de re familiari, ad arcem tuam amplificandam, facta erat, intereſſe voluiſti, ne per inſomnium quidem mihi in mentem venerat, ut ego rem piſcinariam memoriæ per literas mandandam ſuſciperem. Sed poſteaquam à deliberatione ita negocium, idque tuo juſſu, agi cognoſcebam, ut omnes rationes conſilij noſtri ad te perſcriberentur; in eaque re, quanquam notam ſatis haberem prudentiam atque diligentiam tuam, nihilo tamen minus admirabar, in tanta domi foriſque cura, tamque varia & multiplici rerum adminiſtratione, tantum tibi ſupereſſe ſtudium pernoſcendi ea quorum procurationem aliis delegaſti. Atque ibi ſimùl cum hac admiratione cupido inceſsit, accuratiùs deliberata pertractandi, ut ſtudio iſti tuo de meliore nota à me

ſatis

ſatisfieret. Nec defuit domi ad hanc rem celerius conficiendam hortator Princeps & Pontifex meus, tui amantiſsimus, ut cui tecum & cum tuis neceſsitudo intercedat. Hortator autem? immò verò, quæ ejus eſt comitas, etiam adjutor. Quàm multa ille pro uſu & experientia, quàm memoriter, quàm copiosè de piſcinis diſſeruit, ut tanto mihi uberiorem materiam ſcribendi ſuppeditaret! Sed quid opus eſt Proœmio longiore? Jam ipſe ſuimet tibicen erit libellus: utinamque ejusmodi inflet tibias, cujusmodi libenter audiunt aures tuæ à Muſis non alienæ.

Jani Dubravii

DE PISCINIS

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Piscinis earumq; generibus.

ATque ut inde narrandi initium sumamus, unde libelli vocabulum proficiscitur, nempè à Piscinis: sanè non alias hic piscinas vocamus, quàm eas, quas sic definire videtur M. Varro cum ait: *Piscinas dico eas, quæ in aquà dulci aut salsà inclusos habent pisces.* Nihil itaque negocij nobis erit cum quovis alio genere piscinarum. Sive eo, in quo homines lavant natantque, de quo Cicero: *Latiorem*, inquit, *piscinam voluissem, ubi jactata brachia non offenderentur.* Sive cum illis alijs, in quibus jumenta & pecudes adaquari, anseres & anates urinari, lupinum & canabim macerari spectamus. Sed earum solum piscinarum rationem in præsens habebimus, quæ vivos pisces coërcent & nutriunt, atque inde à Græcis ἰχθυοτροφεῖα appellantur. Quarum duo genera idem M. Varro numerat, dulcium & salsarum. Dulces eas esse dicit, *quæ in dulci aqua clausos pisces continent, qualos plerumque ac mugiles*, usque eò à veteribus fastiditos, ut in contemptum eorum adscribere hic ipse Varro ista audeat: *Quis nunc nebulo ac rhyntop non dicit, suà nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum an ranis?* Quin & ipsas denique piscinas dulces omnes adeo parvi facit, tanquam fructu & dignatione carentes, ut il-

las à melioribus ordinibus ad plebem inconditam releget. Salſas porrò nominat eas, quæ in aqua marina pelagios piſcium greges habent: in hac quondam exiſtimatione tantoque in honore habitas, ut earum ſtudioſi, tum Oratæ, tum Murænæ, ab incluſis ejus generis adamatisque piſcibus, non aliter atque Numantini & Iſaurici à devictis gentibus, magno cum ambitu cognominarentur. Nondum videlicet illorum, ita ut noſtris ſæculis, nota explorataque fuit dulcium piſcinarum tàm nobilitas quàm utilitas. At primùm de nobilitate illarum diſſeramus.

CAP. II.

De Nobilitate Piſcinarum, quas in regionibus noſtris excolimus.

POteſtne majus aliud certiusque nobilitatis piſcinarum dari ſpecimen, quàm id ſanè eſt, quod non ſolum ipſos poſſeſſores amplis cenſibus & reditibus nobiliores faciat, ſed menſores etiam curatoresque ipſarum ex ſervitute aut ignobilitate in libertatem atque ingenuitatem aſſerat? Quàm multos licet apud nos videre, nuper vernas aut agaſones, hodiè unâ vertigine, ut eſt apud Perſium, factos Marcos Damas? Nullam aliam magis ob cauſam, quàm quòd in piſcinarum negocijs procurandis dimetiendiſque inſignem operam navârunt. Imo domini ipſi mediarum facultatum, procurationem piſcinarum, tanquam rem ſplendidam, ultrò arripiunt; gaudentque laudari ab auditoribus, quoties narrant ſe rem ſuam præclarè ad piſcinas geſſiſſe. Juvat & ditiores honoratioresque operi piſcinario interveniſſe. Incidi adeò non ita pridem in Sileſiâ in quendam ejuſdem regionis Principem, more piſcatorum cruribus ocreatum, cum caſu iter per aggerem piſcinæ facerem: audivique habitum hunc piſcatoris ſimulque piſcatum talibus propemodum verbis excuſantem:

Si

Si Principi venatio lepusculi non est inhonesta, nescio quamobrem piscatio Cyprinorum & Luciorum videri debeat pudenda pœnitendaque. Quid, quòd nec Matthiam Pannoniæ Regem puduit ad diverticula piscinarum sæpius divertisse? & cum omnes ferè ante se Reges, qui in Pannoniâ regnarunt, gloriâ rerum gestarum vicisset, eundem in hac quoque piscinariâ magnificentiâ rationem reperisse, quâ vel gloriosissimos in Bohemiâ vinceret piscinarios. Ea ratio fuit, ut Mariones, porculo marino similes, in piscinam, quam sibi ad arcem Tattam extruxerat, ex Danubio deduci juberet; gnarus, in Bohemiâ genus hoc piscium non inveniri, nec Bohemos ad eam gloriam aspirare posse, ut vivum Marionem in piscinis suis ostendere possent. At ipse Beatrici Reginæ, Legatoque Romani Pontificis, qui cognatus Reginæ erat, atque multis ex Bohemiæ proceribus, paulò minus sexaginta spectandos in piscina, quam dixi, proposuit. Admirationi inter cætera fuit, quod captivitatis impatientissimi, carcerem tamen incolumes aliquandiu pertulerint.

Ceterum facta mentione piscis Marionis, alienum non fuerit indicare Plinij locum, unde ejusmodi vocabulum desumpsimus, ut unâ simul opera, eundem locum fœde mutilatum in integrum restituamus. Apud Plinium igitur *lib. IX. cap. XV.* ubi de piscibus amnicis præcipua magnitudine insignibus, nempè de Siluro Nilotico, Esoce Rhenano, Attilo Paduano, agit, sic in omnibus ferè, qui editi extant, codicibus legitur: *Et in Danubio mari extrahitur porculo marino simillimus, & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisve interstitis, carne prædulci.* Hactenus Plinius. Quis ista, tam malè videlicet sibi cohærentia tamq; absurda, paulò acrioribus intentioribusque oculis legens, non videat injuriam insignem factam esse autori? quasi ille ita scribens (*& in Danubio mari extrahitur*) ipsum mare cum Danubio, res utique palàm disjun-

ctas, conjungere voluerit. Ac mox subjiciens (*porculo similimus*) porculum cum pisce, cujus nomen ignoraret, comparaverit: denique adjiciens (*& in Borysthene memoratur præcipua magnitudo*) incertum reliquerit, cujusnam piscis ista magnitudo inter alios à se nominatos præcipua esset. Sed apagesis hanc tantam negligentiam à viro omnium diligentissimo & doctissimo. Nos potius negligentissimi: qui traditum nobis ab illo vocabulum incorruptum corrumpere, quàm retinere illud incolume, maluimus. Quod mihi tamen inpræsentiarum, posteaquam res se ita obtulit, restituendum, atque in suum locum, quem vox *mari* trunca & mutila hic intempestive occupavit, reponendum videtur. Sic igitur sincera veraque apud Plinium lectio sese habet. *Et in Danubio Mario extrahitur porculo marino similimus, & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo*, (nimirum ejusdem Marionis) *quandoquidem magnitudo illius & pinguitudo, similiter ut in Pado Attili, ad mille aliquando libras ingravescit.* Atque in hunc usque diem in Danubio duntaxat & in Borysthene amnibus capitur talis qualem describit Plinius, nullis ossibus spinisque intersitis carneque prædulci.

CAP. III.
De Vtilitate Piscinarum.

UTILITATIS piscinarum tametsi multa ubique locorum exempla occurrunt; (nemo enim apud nos sine magna utilitate illas colit,) omnium tamen maxime memorabile exemplum videtur Jani à Berensteino, Bohemiæ atque Moraviæ Procerum ditissimi. Hunc igitur ego certum habeo, ex reditibus tantummodò piscinarum, quas in Bohemia & Moravia atque Slesia possidet, anno superiore amplius duodecies sesterciûm accepisse. Hoc est, pecuniæ summam majorem, quàm erat, qua Senatores & Patricij Romani, vel ab ipso Augusto

gusto

gusto Cæsare, qui censum auxerat, censi fuerunt. Confer nunc cum Jani piscibus L. Luculli pisces, quos M. Cato, dum tutorem pupilli ejusdem Luculli agit, (nam ipse Lucullus non in precium sed in delicias pisces nutriebat,) quadringentis sestercijs, id est censu equestri, vendens, adeò luculenter existimatus est rem gessisse, ut illam summam M. Varro, pòst Columella, deinde Plinius, inter exempla referendam censerent: cùm apud nos longè majorem in singulos ferè annos idem Janus in arcam reponat. Unde satis superque potest liquere, quàm utiliter piscinæ in nostris regionibus excolantur.

Adjiciemus præterea tamen & Wilhelmi à Bernsteino, ejusdem Jani Parentis, sententiam super piscinis. Rogatus erat, ut diceret quodnam prædium judicaret esse maximè fructuosum? Id quod piscinis scateret, respondit. Ac forte tunc coràm duo ex Equestri ordine aderant, quorum alter prædium piscinis vacuum quadringentis sestercijs, alter suum cum piscinis dimidio minus emerat, atque uterque compari ære alieno prægravabatur. Ibi Wilhelmus: *auderem*, inquit, *pacisci cum quovis vestrûm*, (circumstabant autem complures) *deposito etiam in pignus non vili pignore, quod certe minime facerem si penitus mihi notas exploratasque non haberem piscinas, fore, ut hic ex piscibus venalibus, quàm iste ex fœno hordeo & oleribus, multò celerius omne æs alienum cum fœnore diluat. Adeò piscium quàm aliarum rerum vectigal majus habetur. Nunc addite* (inquit) *quòd piscinæ neque opera multa neque impensa coluntur, quemadmodùm cetera in fundo, quòdque minimè omnium tempestatibus calamitosæ reperiuntur.* Denique mihi, *ad eas, quas me habere videtis opes, aditum inprimis piscinæ fecerunt, hodieque tributum quàm uberrimum mihi pendent.* Cùm non modò verba tanti viri, sed res quoque ipsa, & divitiæ ex piscinis comparatæ, fidem orationi facerent: assenserunt omnes, utilitatemque piscinarum ceteris ex fundo commodis prætulerunt.

Sed post explicatam piscinarum tum nobilitatem, tum utilitatem, congruens est, ut originem insuper earum demonstremus.

CAP. IV.

De Vetustate & origine Piscinarum.

CAssius Hemina vetustissimus annalium author, pisces marinos in mari captos in usu fuisse protinus à condita Roma, prodidit; nulla piscinarum mentione facta, cúm nullas adhuc Romani frugaliores noverant. Longo dein temporis intervallo Sergius Orata, quem Cicero magistrum asotorum vocat, post multa secula, nè *gulam Neptuni arbitrio*, ut Val. Maximus scribit, *haberet subjectam*, primus peculiaria sibi maria excogitavit, æstuarijs intercipiendo fluctus, pisciumque diversos greges separatis molibus intercludendo, ut nulla tam sæva tempestas incideret, qua non oneratæ mensæ varietate pisciculorum abundarent. Idem primus ostreis Lucrinis optimum saporem adjudicavit. Primus item vivaria ostreorum in Bajana regione invenit, ætate L. Crassi oratoris, ante bellum Marsicum. Qua quidem ætate prior Licinius Muræna reliquorum piscium vivaria reperit; ut legere est apud Plinium. Horum deinde exemplum secuta Nobilitas, maxima pecunia ædificatas habebat piscinas. Hortensius suas ad Baulos, Lucullus ad Neapolim, ubi monte etiam exciso, majori impendio quàm villam ædificaverat, euripum & maria refrigerandis piscinis admisit. Undè à Pompejo Magno Xerxes togatus est consalutatus. Ipse porro Cicero omnes eos, qui nimium piscinis dediti erant, uno vocabulo Piscinarios cognominat, ita ad Atticum suum scribens: *Tum autem beatos homines, hos piscinarios dico, amicos tuos, non obscure nobis invidere*, Et alibi: *Nostri autem principes digito se cælum putant attingere, si Mulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.* Cujusmodi

modi pisces Hortensius habebat. De quo Varro: *Celerius*, inquit, *voluntate Hortensij ex equili educeres rhedarios ut tibi haberes mulos, quàm è piscina barbatum Mullum.* Idem Hortensius Muraenam adeò dilexit, ut exanimatam deflesse credatur. Dicerem, ob tam intempestivam animi molliciem, dignum planè esse censura; nisi ante eum L. Crassus Censor, muraenam item mortuam, non secus ac unicam filiolam, atratus luxerit. Vt facilè appareat, hos pisces cum ipsis piscinis ad oculos magis quàm ad vesicam pertinuisse, & potius marsupium domini exinanisse quàm replesse. *Primùm quòd aedificabantur magno, secundò quòd implebantur magno, tertiò quòd alebantur magno*: quemadmodum bellissimè scriptum reliquit Varro.

Caeterùm quòd ad nostrates attinet, ut non est promptum affirmare, à quò primùm institutae & quo tempore esse coeperint, ità satis constat, antiquissimum illarum usum in Bohemia & Moravia fuisse; atque indè velut è fontibus, disciplinam illarum ad vicinos Slesitas, Polonos, Ungaros manasse. In nostratibus autem piscinis palmam Cyprinus & Lucius pisces obtinent.

CAP. V.

De Cyprino.

HAEsitavi aliquandiu, fateor, num eum piscem, quem vulgus Carponem vocat, Cyprini vocabulo appellarem. Haesitandi causa mihi fuit, quòd Cyprinum Plinius piscem vult esse marinum. Sed nec Oppianus de illo secus atque de marino, suo carmine cecinit; addiditque, quinquies eum foetum uno anno edere: Plinius verò sexies. Cùm de Carpone opinio sit, semel eum in singulos annos aut ad summum bis parere, stagna praetereà & amnes passim frequentare. Sed hanc meam haesitationem, huncque scrupulum animo meo injectum, libri tandem Aristotelis de *Natura Animalium* inscripti,

mihi

mihi exemerunt; in quibus Aristoteles, ipsum quoque Cyprinum aliquoties non inter marinos solùm pisces, sed etiam inter fluviatiles & lacustres numerat; & prætereà ad eam prorsus imaginem, ad quam factus est Carpo, eundem Cyprinum depingit, cum quaternis in capite utrinque branchijs, cum palato carnoso, cum linguâ quoque carnea & adhæsa, cum ventre pleno ovis milij magnitudine; dein ad eum etiam modum, ad quem Carpo solet, Cyprinum juxta littora stabulari, & cum parturiat vada petere, canisque exortu syderari, ostendit. Quæ pariter omnia Carpo sustinet: quia non solum par, sed unus atque idem cum Cyprino, solo quidem vocabulo non autem natura discretus. Et quoniam vox Carponis barbara habetur, merito ob eam rem videtur esse explodenda, & in locum ejus Cyprini substituenda, quæ tùm à Græcis tùm à Latinis promiscuè usurpatur. Nec est, quòd partus quenquam moveat, si eo sæpius in mari quàm in piscinis resolvatur. Nam cur id usu illi veniat, suò pòst tempestivius dicam loco.

Nunc magis juvat mores Cyprini & dotes contemplari, quod ita à natura factus & moratus sit, ut sine ullo maleficio versetur inter pisces cæteros, nullique prorsus aquatilium noceat. Nec enim os illi resciſſum, aut dentibus armatum, sed compreſſum & blandum, atque in annuli modum quoties hiat rotundum coloratumque ineſt. Insunt & dentes in ore gemini duntaxat ijdemque obtusi. Sed & spinæ dorsi hebetes, & pinnæ supina parte molles, ac toto corpore lorica ex continuato squamarum contextu levis: talis & cauda, quam bisulcam gestat, eâdemque velut remigio piscinas placidè pervehitur: idemque in piscinis suo succo vivit, absque domini sumptu: quin ipsi insuper domino hanc dotem affert, quòd de suo saginatus illum delicatè pascit, dulci & suavi corporis sui pastu, sive ille eum sibi assum sallumve sive patinarium condiverit.

CAP.

CAP. VI.

De Lucio.

Lucii quoque piscis nomen antiquitus non videtur admodum fuisse celebre. Vix enim Ausonio antiquiorem dabis auctorem alium, qui ita illum nominaverit. Sed & Ausonius casu quodam ridiculè potius, quàm aliquâ ratione, à Lucij cujusdam prænomine deductum esse, in suo Mosellâ hisce versibus canit.

Hinc etiam Latio risus prænomine cultor
Stagnorum, querulis vis infestissima ranis,
Lucius, obscuras ulvâ cœnoq; lacunas
Obsidet. Hic nullos mensarum lectus ad usus,
Fervet fumosis olido nidore culinis.

Sic olim forsitan: at nunc Lucius in focis sanè illustribus fervescit, legiturque in usus mensarum quantumvis nobilium. Non tamen is, qui ranis sit pastus, aut cœnosis lacunis mersus, sed qui in piscina fluminibus pervia, ideoque gravi odore vacua, fætu Cyprinorum alitur saginaturque. Nam, uti apud Martialem est,

Non omnis laudem preciumque Aurata meretur,
Sed cui solus erit concha Lucrina cibus.

Sic laudatissimus habetur sapidissimusque Lucius, cui Cyprini soboles esca in piscinis fuerit: celerrime enim ex illa simulque tenerrime pergliscit. Nec dubium, quin si ita pastum Ausonius degustasset, moderaturus sibi fuerit à tam intemperanti convitio.

Naturâ autem & ingenio Lucius pariter ferme moratus est ut lupus quadrupes. Nam similiter violentus & rapax & maleficus habetur, atque adeò immanis, ut esuriens, non raró in suum quoque desæviat genus; nec, nisi etiam in extrema fame, terreno pabulo vescitur. Hinc Lupum plærique liben-

tius, quàm Lucium cognominant: quando inter pisces quoque lupos non unum sed diversa genera luporum reperiantur, vel Columellâ teste: qui lupos pisces, qui sine maculâ sunt magis quàm varios, includi piscinis suadet.

At rogaverit forsan aliquis, quid causæ sit, cur Lucium, quem prædonem atque sobolis Cyprinorum pestem esse sciamus, nihilominus in piscinam illum inducimus? Nimirum; ut eandem piscinam fætu piscium supervacaneo inutiliter exuberantem illo immisso levemus; quò cæteri, qui incremento & saginæ destinati sunt, Cyprini, dum liberalius per infrequentiam pascuntur, celerius etiam nobis grandescant & crassescant, atque ita deinde cum ipsis pariter ex saginâ obesioribus Lucijs vendantur carius. Quòd si piscina examinibus piscium nuper editis libera fuerit, nec opus nec utile est ut oves (quod dicitur) lupo committas.

Non mihi tempero, quin spectaculum, quod ad vivaria arci Cremsiriensi subjecta, dum Stanislaum Thurzonem Pontificem meum assector, à me oculis tunc spectatum, nunc verbis quoque hoc loco spectandum repræsentem. Delitescebat in latebris ripæ vivarij discors Lucio Rana; cùm fortè Lucius ocioso similis levi caudæ motu summas vivarij aquas ultro citroque sulcaret, quoad tandem ad locum, quem insidijs faciundis Rana cæpit, propiùs appelleret. Non omisit benè gerendæ rei occasionem Rana, sed simulatque facultatem assiliendi hostis sibi oblatam vidit, ità ut erat sinibus buccarum inflatis, oculisque præ irâ flagrantibus, repente in caput illius insilit, lateque divaricatis pedibus, frontem circumplexa (vide solertiam animalculi!) in ipsos præcipuè oculos Lucij invadit, mollissimasque & charissimas lancinat partes. At ille dolore exagitatus, modò citato per undas cursu ferri fluctusque circum se concitare, modò vertigine rotari, modò fruticum & harundinum, quæ in vivario subnatæ emicabant, at-

tritum

tritum quærere, si quo pacto malè conciliatum, nullarumque præ se virium, insessorem, fronte excuteret. Ceterùm omnes ejus conatus incassum cadebant; tàm mordicùs eandem frontem Rana obtinebat, tamque pertinaciter pœnas ab avidissimo corporis sui vexatore exigebat; donec torpescentibus ex multa luctâ viribus, ipse Lucius victus succubuit, seque Ranamque unâ in ima gurgitis demersit. Adhuc nobis omnibus, qui aderamus, eodem loci subsistentibus, luctatoresque, qui jucundum nobis spectaculum de se exhibuerant, oculis requirentibus, eccè tibi, Rana subitò in altum exilit, moreque victorum ovans, coaxans, vitulansque, rursus se in palatia sua recepit. Imperat extemplò Pontifex acciri piscatores, qui Lucio retibus invento, in lucemque prolato, cognoscendi potestatem facerent, quidnam cum illo demerso actum esset. Atque miser ille utroque lumine orbus extrahitur, non sine omnium nostrûm admiratione. At piscatores vetant casum mirari; se enim crebrò talibus certaminibus intervenire, sæpenumeroque à Ranis Lucios excæcatos, atque eosdem emaciatos, piscari, quoniam amissis oculis venari sibi pisces nequeunt, sed sterili tantùm arenâ ventres saburrant.

CAP. VII.

De nominibus aliorum piscium, qui in piscinas ultrò illabuntur.

NON est sine ratione factum, quòd de Cyprino & Lucio separatim commemoraverimus. Uterque enim eorum, magisque adhuc Cyprinus, ex illo numero piscium habetur, cujus inprimis gratia piscinas ædificamus. Partim igitur honoris amborum causa, quando ambo tanquam legitimi coloni in colonias piscinarias deducuntur: partim etiam ut futuri piscinarij, naturam & mores utriusque piscis cognoscentes, si-

mul notum haberent, quonam modo utrumque pro moribus suis tractarent, de utroque seorsim egimus.

Nunc in universum restat dicendum de advenis & peregrinis piscibus, qui nullo deductore, sed sua sponte, cum ipsis fluminibus in piscinas illabuntur, illapsique sicut numerum piscium in piscinis ita piscinarium quoque inde tributum adaugent. Horum de grege sunt, ut Ausonij versiculos ex Mosellâ vel truncatim persequar:

— virides vulgi solatia Tincæ:
Mox etiam Alburni prædæ puerilibus hamis:
Stridentesque focis obsonia plebis Alausæ:
Et Perca mensarum deliciæ; —
Propexique jubas imitatus Gobio Barbi.

Quin ipse adeò Barbus cum Labro pisce (quem Plinius â cauda placere scribit) interdumque & Anguilla cum fluvijs piscinas subit. Cum rivulis autem Haleculæ rivales, Mænulæque & Cammari, ac cæteri ejusmodi minoris incrementi pisciculi: Nam piscis, quem Bohemi Pitrussam vocant, in piscinis frequens, non alius esse quàm Cyprinus creditur, sed degener, & velut abortivus; quanquam in cibo haud ingratus, præsertim, si in craticula torreatur. Nec Charax forma staturaque multum à fætu Cyprini absimilis, nisi quòd paulò latiore corpore distendatur, & dorsum habeat asperioribus spinis vallatum, (undè ei nomen) quòdque juxta caudam squamis inauratis magis impallescat. Sed & marinus Charax tergo caudaque auri similitudinem gerit, ac præterea purpureis cingulis, purpureisque oculis, ut Ælianus prodit, illustratur. Quorum neutrum in nostrate invenias, sed neque dentium exstantium seriem. Hunc vernaculum Characem piscinarij, qui farturæ Cyprinorum consulunt, ne unquam in eadem piscina cum Cyprinis commisceant, diligenter cavent: quòd vel tantillus Charax audeat & valeat tantum præ se Cyprinum pascuis depellere,

pellere, nec tanti ipse tamen distrahi, quanti Cyprinus potest.

Ad hunc igitur modum principia de piscinis se habent: nunc reliqua deinceps suo ordine considerabimus.

LIBER SECVNDVS.

POsteaquam satis abunde libello priore, ut opinor, ea prosecutus sum, propter quæ piscinas habere atque ædificare utile sit: ipsa narrationis series exigit, ut in hoc subsequenti libello, ædificandi illarum ratio demonstretur. Ne si omissa ratione eventum, qui stultorum magister esse perhibetur, secuti fuerimus, male ob stultitiam mulctemur; post acceptum videlicet tandem damnum errata corrigentes; cùm antea prudentes cavere conveniat, quàm opus instituant, ne quid eorum per errorem committant, quæ nisi cum nova impensarum jactura corrigi nequeant. Nihil igitur pœnitendum committemus, si regulas aquarias, quæ perlibrandis aquis inserviunt, si proportiones & symmetrias, quæ excitandis in piscinis aggeribus necessariæ sunt, in consilium adhibuerimus. Nam ijs adhibitis, nec minus loci ad ædificium piscinarum quàm res postulat, nec plus quàm opus sit, sed id quòd oportet, occupabimus.

Ignotas verò aliquando has symmetriæ rationes illis, qui primi authores piscinarum apud nos extiterunt, fuisse, argumento fuerit, quòd hodie quoque multa in antiquis piscinis reprehenduntur & desiderantur, ac subinde in melius renovantur, & ad legitimum commensum rediguntur, magistra, quam diximus, symmetria.

Sed eam, qui se nunc in piscinis dimetiendis exercent, non secus atque quondam Jurisconsulti Fastos dies, occultam & tacitam habere cupiunt: nimirùm, ut ad eos, tanquam ad

oracula, vulgus piſcinariorum conſultum confugiat. Igno- ſcent tamen ejuſmodi nobis, ſi ad Gn. Flavij imitationem hîc nos compoſuerimus: & quemadmodum ille ſingulis diebus ediſcendos Faſtos populo propoſuit, ità nos quoque rationes eorum, qui ad commenſum piſcinas architectantur, omnibus in medium proponemus, cornicumque hîc oculos, ſimiliter ut Flavius in Faſtis (Cicerone prodente) configemus. Inprimis tamen ſitu piſcinarum explicato.

CAP. I.

De ſitu & poſitione ac ædificatione Piſcinarum.

COlumella piſcinarum mentionem faciens: *Hujus autem*, inquit, *rei quaſi primordium eſt, naturam loci contemplari, quo piſcinas facere conſtitueris.* Rectiſſimè hæc Columella: quippe ea demum piſcina bene facta poſitaque & conſtituta erit, quæ loci naturam ſitumque ei congruentem nacta fuerit.

Natura loci pinguior quàm macrior, ſucculentior quàm aridior, rarior quàm denſior, magis habilis piſcinis Cyprinorum, qui terreno maxime aluntur paſtu, habetur. Non minus probabilis eſt, glareoſa, calculoſa, ſabuloſa; ſi tamen hæc ſingula pingui gleba permixta fuerint. Nam eadem nuda jejunaque valde reprobantur, propterea quòd alendo Cyprino minimè ſunt accommodata. Repudiandus eſt ſimiliter locus ſcaturiginoſus, & in quo ſemper uligo cænoſa conſiſtit, ut in cujus ſuggillationem paſſim, vice proverbij, jaciam: *qui in luto ſeminat lutum metet.*

Ipſe verò ſitus ad piſcinas erit aptiſſimus, qui ſe planicie æquiſſima, aut exiguè prona & devexa, ſpacioſiſſime in campo, vel prato, vel nemore, explicaverit. Nec eſt, quod te jactura hordei, fœni, lignorum, à propoſito deterreant. Nam ſi ad utilitatem rationes tuas dirigis, carior eſt metreta Cy-

prino-

prinorum, quàm meta fœni, aut manipulus hordei & lignorum. Modò vide, ut ad constitutam piscinam fluvius proximè adfluat. Quòd si ille aberit:

At liquidi fontes, & stagna virentia musco

Adsint, vel tenuis fugiens per gramina rivus:

quoniam sine humore vita piscium planè caduca. Proin audacis est in siccancis locis piscinas ponere, solasque de cœlo aquas expectare: quum sæpius pluviæ, ac præsertim in æstate, cessare, piscesque interim aquarum defectu interire soleant.

Quocirca non improvidè veteres agebant, qui plerumque in locis littori vicinis suas constituebant piscinas, ne unquam copiâ aquarum destituerentur. Sed neque tanto locorum delectu illi, neque eo quo nos modo piscinas ædificabant. Illi enim petras & saxa, aut loca sterilia, & ex quibus, propter exilitatem soli, nullos alios fructus percipiebant, excavandis piscinis deligebant: quia de suo alimentum suppeditabant piscibus inclusis. Nos contra nullum magis, quàm sterilem & calamitosum locum refugimus: quia talis maximè Cyprino adversus: cum succo terreno careat, undè alitur & pinguescit Cyprinus. Illi rursus piscinis suis alte perfossis ripas quoquoversum circumdabant, nec secùs aquas clausas in eis, atque in puteis fieri solet, pari circum undique libramento tenebant. At nobis nihil minus expedit, quàm habere piscinas nulla parte vadosas. Vada enim amat noster Cyprinus; & in vadosis pascitur locis, ibidemque fœtificat. Idcircò ut huic pisci respondeant piscinæ, modus earum formaque ita constituitur; ut extra aggerem, quem â fronte Lunæ modo in cornua curvatum, interdum etiam à latere secundum flumen rectum, adversis apponimus aquis, nihil præterea habeant

beant clausum, sed sine ullo obice & sine ullis ripis pateant omnia, libereque per planum & apertum solum aquæ diffundantur, usque ad extremas oras à libratore in piscinis præscriptas.

CAP. II.

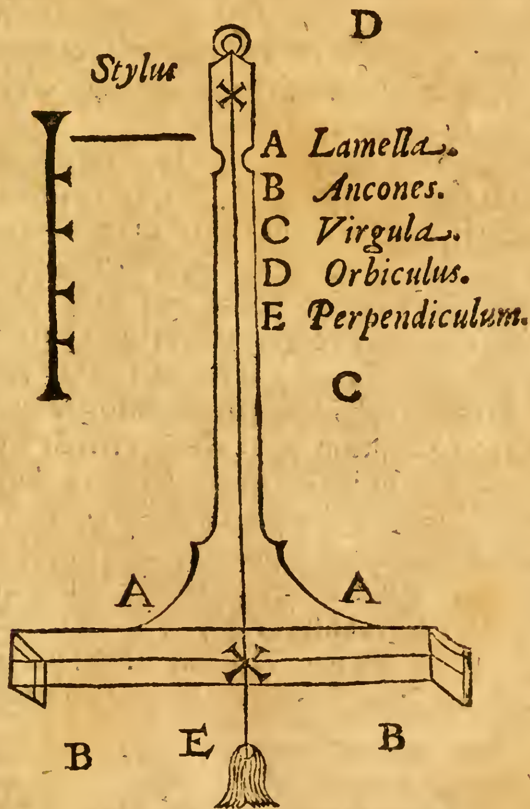
De Librandis aquis in piscinis, & instrumentis ad hunc usum appositis.

Libratoris officium est, ut is locum ponendis piscinis aptum crebra itione inspectioneque revisat; & posteaquam ille sæpiùs inspectus satis placuerit, tum deinde, libellis aquarijs advocatis, futurum ut in illo aquarum fastigium perlibret: ac mox judicet, quàm altè, pro fastigio aquarum restagnantium, agger in piscina attolli debeat. Librantur autem aquæ, Vitruvio authore, Dioptris, aut Libris aquarijs, aut Chorobate. Sed diligentiùs id effici idem Vitruvius per Chorobatem ait, quòd Dioptræ Libræque fallant. Ejus Chorobatis exemplar lib. VIII. benè multis verbis, & ipso insuper schemate, depingit. Habemus nos quoque illum in usu quasi promiscuo; sicut libras etiam, sicut item Dioptras, ab eodem descriptas. Sed quisnam est, qui Chorobatem longum circiter pedum viginti, facilè secum per vias circumferat? Igitur nos Dioptræ machinulam, haud majorem palmis duobus, qualem vel in ipsa crumenula quisq; secum, quoquo libitum fuerit, gestare, ac statim piscinam metiri poterit, in medium producemus. Ea sic conficitur. Lamella ex ære, aut è ferro, longa digitos septem vel octo, lata digitum annularem, æquissimo lævore ducitur; eiq; ancones in extremis capitibus, æquali item modo lævigati atque in medio perterebrati, ut visum transmittant, apponuntur: pòst in latere medio virgula ferrea prominet, atque orbicu-

biculum in apice, & paulò inferius ſuſpenſum filo perpendiculum ſuſtinet. Ad eum, ad quem, ceu vides, effinximus modum. Dioptra autem piſcinarij ut fundamento artis ſuæ utuntur: haud ignari, falſa judicia habere oculorum aſpectus ſi regula deſtituantur.

Schema Dioptræ.

Pertica.

D

Si quan-

Si quando igitur Dioptrâ istâ uti in perlibrandis piscinis voluëris; fac ut primùm perticam, certa cubitorum mensura dimensam, ad manum habeas; tum deinde ut eandem perticam eò loci solique constituas, undè commensum auspicaberis; ubi id peregeris, stylum ferreum in illam ipsam perticam ad certam rursus cubitorum mensuram defiges. Ex quo stylo Dioptra tibi orbiculo suo suspensa pendeat, sed ad perpendiculum. Neque enim aliter certam significationem faciet, nisi recte atque æquabiliter fuerit appensa, & mox ad oculum, qua parte ancones fenestrati sunt, admota. Debet etiam tunc dies placidus & ventis tranquillus eligi. Quò minus enim ventorum flatus regulam interpellaverint, eò celerius ac melius libratam habebis piscinam. In qua si pusilla tibi metienti area occurrerit, uno protinus intuitu perlibratum aquæ fastigium videbis: Sin major area obvia fuerit, quàm ut semel tota sub conspectum venire possit, aut eandem fortassè sylvæ quoque inumbraverint & impediverint, tum à primo gradu tantum spacij perlibrabis, quantum oculus videndo assequi valebit. Atque ita deinceps in secundo gradu, pòst in tertio facias, donec susceptum opus absolveris. Semper in fine cujusque spacij altitudinem, quam Dioptra singulis intervallis ostenderit, singulari numeri nota adnotans; ut tanto certiorem tibique notiorem à primo gradu usque ad ultimum totius areæ commensum habeas, sciasque, quàm altum aggerem, juxta ejusdem commensum, in piscinâ te extollere oporteat. Nam ut excessisse ita non implesse officij partes, minimè officiosum; si officium à ratione & modo, unde oportet, deducimus.

CAP. III.
De symmetriis ad quas agger attollitur.

POst aquas perlibratas, sequitur cura excitandi aggeris, qui

easdem

easdem aquas mole opposita coërceat, & contineat. Cæterum non temerè, sed ad symmetriam exaltari agger debet. Symmetria autem ejus facilè ex modo & forma colligitur. Modus altitudinis in aggere est, ut ne minus uno cubitu, neve multò plus duobus, supra fastigium aquæ sublimetur. Ad formam verò ejus, quam perpetuò sic obtinet, ut *paulatim trahat angusti fastigia coni*, (quemadmodum cecinit Lucretius) in hunc modum proportio instituitur. Ut quanta altitudo aggeris fuerit, tanta ejusdem latitudo fiat, eò loci quò agger in conum superne contrahitur; & ter tanta crassitudo ubi idem agger in fundamento dilatatur. Atque ut ista res exemplo magis liqueat, faciamus ut agger in altitudinem trium cubitorum exaltetur. Hic ut suam retineat symmetriam, tres item cubitos in superiore superficie, & novem in inferiore fundamenti planicie, habere debebit. Perpetuò videlicet ratio symmetriarum in aggere erigendo id postulat, ut quem numerum cubitorum altitudo ejus complexa fuerit, eundem latitudo, quæ in culmine dilatatur, ut comprehendat, ac ter tantum spatij fundamento semper attribuitur. Videtur autem & ipsa natura hanc rationem comprobare. Quæ, ut Vitruvius meminit, hunc statum omnibus ferè arboribus attribuit, ut crassescant à radicibus, & paulatim in altitudinem se erigentes coarctentur, propterea quòd oneri ferendo quæ inferiora sunt firmiora debent esse quàm superiora.

Cæterum de longitudine aggeris data opera dicere supersedimus. Quia quàm longum illum esse oporteat, id modus videlicet ac laxitas piscinæ definiet. Laxior enim piscina longiorem aggerem, contractior breviorem, desiderat. Atque utrumque spatium, quando symmetria non indiget, quivis unus è populo metiri sibi illud facilè decempeda vel funiculo potest.

CAP. IV.

De fundamento aggeris & superstructione.

QUum primum excitandi aggeris exordium, sicut aliorum quoque ædificiorum, in fundamentis consistat: videtur esse consentaneum, ut ab initio etiam ponendorum in piscinis fundamentorum ratio tradatur. Nam inveniuntur nonnulli, qui fundamentorum cura omissa aggerem in summo statim areæ cespite erigere incipiunt. Sed perperam; quoniam sine fundamento positus agger, nunquam non vel aquis perstillat, vel perfluit, interdum etiam ex nimio & assiduo humore præceps ruit prosterniturque. Sunt rursus alij, qui fundamenta moliri eatenus satis habent, quatenus in terram ductus aratro vomer deprimitur. Ac fateri necesse est, tale opus non male sæpius succedere, si pinguis tenaxque humus exarata fuerit. Sed qui impensas haud reformidant, firmitatique aggeris in posterum consulunt, ad has rationes confugiunt. Ante omnia spacium fundamenti cubitis metantur. Mox locum in piscinas proniorem canalibus attribuunt, ut tantò facilius aqua per illos, quoties opus fuerit, ex piscina delabatur. Postea limitem introrsus aggerem juxtà perpetuum ducunt: in quo piscatores per tempus piscandi stare ambulareque & retia colligere commodè queant. Ac tùm demum fundamenta in medio areæ dimensæ proscindunt effodiuntque; latam tribus aut paulò amplius cubitis, profundantem tribus, si macrum solum arenosumque obvium fuerit. Sin mediocre se obtulerit, dimidio minus infodiunt, motamque & egestam humum rursus in fossam regerunt, eandemque crebra fistucatione consolidant, quò valentius robustiusque percolationibus aquarum resistat. Residuum terræ crudæ, in area fundamenti relictæ, bipalio invertunt: ut cum

terra,

terra, quam operæ ad exaltandum aggerem carruculis convehunt, promptius coëat & conglutinetur. Paulatim autem agger exaltari atque superstrui, & ubique locorum per justas symmetriarum rationes componi debet, donec justam altitudinis mensuram adimpleat.

Qua in re ne supinis fortasse nobis & negligentibus operæ conductæ imponant, exactor peritus & circumspectus erit adhibendus: qui subinde novum opus circumspiciat, ut æqualiter pro suâ ubique proportione succrescat, ne in ullam partem promineat ruinæ obnoxiam, ne in rimas abeat, neve lacunis desidat & dehiscat, sed ut potius crebris carrucarum vectionibus, pedumque impressionibus, agger conculcetur & consolidetur. Faciunt enim hoc sæpius operæ, ubi custos abest, quò celerius videlicet minoreque labore agger illis assurgat, ut nunc in cavo loco stipitem truncumque arboris grandiorem adobruant, nunc inanitatem hujusmodi summo tantummodò cespite contegant; præsertim ubi redemptum minore precio opus moliuntur.

CAP. V.

Quemadmodum aggeris areas metiri, & exinde locare opus debeas.

NE quis per inprudentiam nostram, in conducendo novo in piscinis opere, nos capiat fraudetque: expedit nosse ratiocinium, ad areas in piscinis dimetiendas excogitatum, per quod locatorum conductorumque fraus omnis excluditur.

Id verò duplex in usu habetur, eorumque alterum funiculis, alterum areolis innititur. Funiculus duos & quadraginta cubitos in longum complectitur: Areola quartâ parte minus, id est, cubitos decem & semissem, comprændit. Vocant autem piscinarii areolam, locum juxta limitem aggeris undique quadratum, & à fossoribus in altitudinem unius cubiti

biti infossum, ea longitudine quoquo versus, quàm statim dixi, hoc est, decem cubitis & semisse. Atque hanc areolam, quia frequentius quam ad funiculum opus locatur & conducitur, priore etiam loco subjiciemus, quo quamque precio locabimus. Justum igitur precium in singulas areolas limiti aggeris conjunctas habentur quatuor argentei nummi, ejus generis, cujus triginta numero unum nostratem aureum nummum adæquant. Uno amplius argenteo nummo proximus areolarum ordo accipit: rursus uno plus tertius ordo: ac sic deinceps cæteri quoque ordines subsequentes, unius semper nummi accessione intenduntur æquissima ratione. Quid enim æquius, quàm ut cum labore aucto simul etiam merces adaugeatur? Certum est autem, operas conductitias, quantò longius à limite progrediuntur, opusque conductum suo ordine persequuntur, tanto majorem ex longiore spacio capere illas laborem. Sed ne hîc quoque fraus & impostura interveniat, rursus exactor advocabitur; qui cubitum unàque regulam fabrilem, quâ cæmentarij passim in pavimentis latere sternendis utuntur, in promptu habeat. Et ipse quidem cubitus, intra cavum areæ demissus continuò ostendet, an satis ad suam mensuram area sit depressa: regula verò, an æqualiter ab omni parte sit humus ex areola emota evectaque.

Tantum de prima locandi ratione. At altera, quæ ex funiculo ducitur, ut priore est subtilior, ita non nisi peritioribus in hoc artificio cognita. Semel enim unàque summam de toto opere decidit: quia quantum terræ extollendo aggeri opus sit antè exploratum habet, quàm agger extolli incipit. Sed & in ista ratione demonstranda facilimum nos vel imperitis ad compræhendendum sequemur experimentum. Id hujuscemodi est. Ut numerum duarum latitudinum in ipso aggere; in fine videlicet fundamenti, cum suprema fastigij componas. Exempli causa: si fastigium in aggere cubitos habuerit

buerit latitudinis quinque, ipſum fundamentum ex ratione, quam anteà oſtendimus, cubitos habere quindecim debebit. Fient ex utraque ſumma ſimul compoſita cubiti viginti. Horum dimidia pars eſt decem, quæ cum altitudine aggeris, id eſt, quinque cubitis multiplicata, efficiet cubitos quinquaginta. Eaque rurſus longitudine funiculi, id eſt, duobus & quadraginta cubitis multiplicata, efficiet bis mille & centum cubitos.

Hactenus multiplicatio ſuum habet progreſſum: hanc ſubductio conſequitur, quæ hîc fit per centenarium numerum, qualem unaquælibet areola per cubitos dimenſa obtinet, extra ſemiſſes qui hoc loco non cadunt in æſtimationem facti operis. Centum igitur toties, quoties haberi in tota ſumma ſuperiore poſſunt, detracti ex reſiduo numero, unum & viginti ſuperabunt. Totidem igitur dicemus aggerem longitudinis unius funiculi, altumque quinque cubitis, areolas poſcere, ut ad dictam perveniat altitudinis menſuram. Nunc ſi poſito ad ipſas areolas (ordine quo diximus) calculo, rationes ſingularum ſupputaveris, dein omnium precium in unum numerum coacervaveris: fiet in funiculum hunc conſummatum operæprecium, aurei quatuor & argentei nummi novem. Atque eo precio locari debet præſens funiculus, deindè alius quiſque pro ſuo ratiocinio jam indicato. Niſi fortè accideret, ut caritas annonæ, aut difficultas operis faciundi, quam ſæpe loca paluſtria & ſylvis impedita objiciunt, interveniens, mutare nos legitimum precium coegerit. Tunc iniquum non fuerit corollarij nomine aliquid adjicere; mox etiam cogitare ut novus agger ſtatim circumſepiatur.

CAP. VI.

De aggere circumvallando.

QUemadmodum caſtrenſis agger adverſus hoſtium inſultum, ità piſcinarius adverſus impetum aquarum circumvallari

vallari desiderat. Ac nescio, an eo etiam accuratius præmuniri debeat, quò crebrius, & sine ullis statis inducijs, ab incursu fluctuum usque tempestatum assilitur & oppugnatur.

Ejus igitur circumvallandi ratio rursus duplex occurrit, ex duobus structuræ generibus constituta. Utriusque generis vocabula à Vitruvio mutuabimur, unumque eorum reticulatum, alterum incertum, appellabimus. *Reticulatum* id erit, quòd modo quodam sepis, palos in piscina constitutos arborum truncis stipitibusque irretit atque implicat. *Incertum* verò, in quo nullo diligentiore contextu sed acervatim tumultuarioque opere aliæ super alias arbores pone palos abjectæ constipantur. Idque genus nunc à pluribus usurpatur, non tam celeritatis quam etiam firmitatis causa. Sed utrum horum generum tibi elegeris, ita palos deponas constituasque, ut modico inter se distent intervallo. Vt proin in aggerem (pro situ videlicet & forma ipsius) procumbant, utque in terram fistucis adigantur, & tanta firmitudine defigantur, ne quati locoque moveri queant. Non enim vis aquarum sola assiduo appulsu palos labefactat: sed suo quoque tempore glacies oborta, & cum ipsis palis per gelua, quasi quibusdam vinculis, connexa, subeunte subito flumine extumefacta, & ipsa in altum tollitur, & unà secum vallum & septa attollit, ac totum non rarò opus dissolvit dissipatque.

Quocirca magis probandum est consilium eorum, qui perennitati consulentes è saxo potius quàm è ligno vallum conficiunt. Quantumvis enim lignarium consolides opus, non longo tamen tempore illud perennabit, vel à fluctibus laxatum, vel à humore corruptum, vel, si alia calamitas defuerit, ipsa vetustate putrefactum. At saxa maximè firmas ad æternitatem habent virtutes, Sed cum non ubique locorum adsit saxorum copia; atque ubi etiam illa adest, multos tamen magnitudo impensarum ab ædificando lapideo vallo deterret:
absur-

absurdum non fuerit, ijs, qui aut sponte aut necessitate ad sylvas confugiunt, delectum arborum demonstrare, quæ ad vetustatem magis aut minus habiles præsertim in humore habentur.

Dum prius moniti mihi sint piscinarij, ut loca in piscinis aperta omnia, ad quæ pisces fugam meditantur, densioribus sepibus obsepiant; vinciantque canales confibulis ligneis, ne loco cedant aut dehiscant.

CAP. VII.

Quænam materies ad septa piscinarum magis idonea.

IN piscinis Quercus usu optima ad cuncta prorsus opera: eò quòd sine vicijs diutissimè perennat, sivè aquis immersa sivè terra adobruta fuerit.

Proximum, ad perferendam in humore ætatem, locum Abies obtinet; eaque ratione ad canales, quos in piscinis aggeri substernimus, extruendos, post quercum maximè legitur. Similiter ad embolum erigendum, (vulgò Statilinum appellamus,) columellam videlicet illam canali superstantem, orique ejusdem injectam, ne aquas canalis, nisi nobis volentibus permittentibusque, vel hauriat vel evomat. Coràm aderam, cùm agger ab imo solo viciatus in piscina mea Blanensi instauraretur. Ibi me inspectante canalis abiegnus terra erutus fuit, libro & ligno ita virens, ut existimarem, non pridem sepultum fuisse. Ecce tibi è proxima moletrina senex supervenit, intuitusque canalem: *Hunc ego,* inquit, *ante annos circiter quinquaginta obruendum hoc loci meis manibus adjuvi.* Cum ad hæc subriderem: *haud nugor,* inquit, *here*: statimque indè abiens in vicum ac paulò post revertens, adduxit tres præter eum secum compari ætate testes, eadem de senecta canalis commemorantes. Venit tandem mihi in mentem, me nescio

quid super hac re in Plinianis libris legisse. Nec memoria fefellit. quippè lectionem repetendo, ista apud Plinium lib. XVII. verba de Abiete scripta reperi: *Tradunt & Abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi.* Sed viderint, qui Plinio authores fuerunt, cur abietem decorticandam tradiderint: à piscinarijs nostratibus stat experimentum, Abjetem cum suo cortice aquis demersam, longius quàm delibratam perdurare.

Durat & Alnus in humore, durat Pinus, Fagus, Juglans, Juniperus. Ipsum autem robur magis in terra quàm in aqua defossum firmum habetur. E diverso Ulmus in perflatu diu incolumis permanet, ideoque ad incilia, & septa, & alia in piscinis necessaria, quercu deficiente, admovetur. At Æsculus, Salix, & Betula, nec in afflatu nec in humore idoneæ; quia utrobique locorum celeriter marcescunt. Betulam Plinius *Gallicam arborem* vocat, *mirabili candore atque tenuitate, terribilem magistratuum virgis*: quasi in Germania Bohemiaque velut indigena & vicinis circum regionibus non arborescat.

CAP. VIII.

De Incili, Septis, Emissario.

QUid sint *Incilia* quid *septa*, nemo melius quàm Jurisperiti docebunt. Sic igitur Ulpianus in libello *de rivis l. 1.* utrunque vocabulum definit: *Incile*, inquiens, *locus est depressus, ad latus fluminum, ex eo dictus quòd incidatur.* Quippè inciditur vel lapis vel terra undè primum aqua ex flumine in piscinas agi possit. *Septa* sunt ea, quæ ad incile opponuntur, aquæ derivandæ compellendæve ex flumine causa; sive lapidea sive ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendamque aquam excogitata. Et quia non raró contingit, ut redundantibus fluminibus ipsæ aquæ fluminis septa supergresæ, ag.

ſæ aggerem quoque in piſcina ſuperveniant, ſi nullum propè *Emiſſarium* adfuerit; non eſt committendum ut deſiat, ſed per tempus curandum, ut paratum illud extructumque habeamus. Vel interius, patefacto in extrema parte aggere; eodemque palis tignis tabulis robuſtis adverſus impetus aquarum præmunito; vel exterius, juxta latus aggeris perpetuâ foſſa ducta, per quam locus è fluvio pateſcat. Quippè non aliud eſt Emiſſarium, quàm locus patulus, per quem aqua ſupervacanea è piſcina aut lacu ſtagnove emittitur. Hinc Suetonius de Claudio Cæſare: *Fecit*, inquit, *& emiſſarium Fucini lacus, portumque Oſtienſem.*

Hæc de ædificijs & ſubſtructionibus piſcinarum dicta ſufficiunt.

LIBRI TERTII

Prooemium.

NE ſolo nomine piſcinas (quod utique fieret ſi ſolo nudoque ædificio illarum contenti eſſemus) ſed re quoque ipsâ illas poſſideamus, opus eſt aquæ ductu, opus & piſcibus deducendis, ut nova velut colonia novis ſuisque colonis impleatur: alioquin, ſi altero horum, magis etiam ſi utroque deſtituta fuerit, meritò irridebitur. Quis enim ſic agelaſtus eſt, ut non rideat piſcinam aquis juxta ac piſcibus carentem? Qualis nuper Eques quidam Bohemus, ad cauſas agendas quàm ad piſcinas faciendas aptior, dum beatam hoc novo ſibi officio captat vetulam: quaſi videlicet præter actiones belliſſimè quoque noſſet rationes ædificandi piſcinas: eò loci piſcinam novam conſtituit, quo nullus prorſus manantis aquæ humor ne aſpirare quidem ad eam potuerit. Jam hoc facto ſatis ridiculus, niſi inſuper verbis ipſe magis adhuc ridendum ſe propinaſſet: dum, de ſca-

turigine aquarum non aquilegum sed Mosaicâ lege differit. Accessit denique ad risum hic cumulus, quòd idem Eques, velut lupus frustrà hians, sine prædâ dimissus est à dite viduâ: ibidem enim bolus ei ubi viduæ impensa perierat. Quorsum ista? ut sub hoc exemplo admoneamur, quid nobis sit fugiendum in constituendis piscinis, quidve sequendum. Nimirum hoc, ut non solum aggere & vallo sed aquis etiam & piscibus absolutam habeamus piscinam.

A ductu igitur aquæ initium sequentis narrationis sumamus.

CAP. I.

De Aquæ ductu in piscinas.

Ducuntur aquæ in piscinas è propinquis fluminibus, vel rivis, fontibusque, & lacubus, tum per fossas, tum per canales ad ripas fluminis in loco superiore ad incile depositos, ut per prona aquæ sua vi delabentes nullo externo indigeant impulsu. Nam si flumen pari cum piscinâ libramento adæquatum fuerit, præsidio obicis egebit. Qui obex mole sua, ad utramque ripam quâ altius eminet opposita, undam supervenientem pariter sustineat attollatque, ac mox illam cogat prono similiter lapsu in piscinam decurrere. Cæterùm si fluvius infra libram humiliùs depressus jacuerit, quàm ut ullo cujusvis rei objectu extolli queat, rotam sublimiorem cum situlis aut modiolis aquam haurientibus in alveo fluvij constituemus, quæ impulsu fluctuum versata præstabit nobis quod opus erit ad usum. Sin nihil horum fieri iniqua piscinæ & siticulosa positio permiserit, de cœlo aquæ petendæ expectandæque erunt; & ubi illæ per tempestates cum imbribus vel aliàs cum pluvijs supervenerint, tum largius diffusas quâ elicibus quâ sulcis in piscinas derivabimus. Refert autem non parum, cœlestesne, an montanas, an campestres aquas inducamus.

ducamus. Nam cœlum, ut incertas, sic etiam piscibus steriles, fundere solet. Steriles item plærunque montes, & prætereа impetu præcipites, atque gelidiores quàm amat in æstate Cyprinus. At ex planis campis unda profluens, quòd læto lapsu prorepit, quòd solis calore tepet, quòd vario piscium genere redundat, idcircò omnium utilissima ad piscinas habetur.

Jamdudum vicinum diligo meum in piscinis colendis valdè exercitum; quòd cum me videret novam instituere piscinam, idque agere, ut proximum rivum sua sponte è montibus in piscinam defluentem in piscina concluderem, amicè & familiariter appellans: Quin tu, inquit, flumen potius, quod paulò longius præterfluit, in novam tibi deducis piscinam. Respondeo, me obvio paratoque humore uti malle, quàm eo, quem & labore & precio redimendum mihi esse video. Subridens ille: Tu ergò saxo & glarea piscinam quàm piscibus implere mavis: nam quid aliud præceps de ardua petrâ cadens rivus, quam saxa & silices sterilesque arenas secum in ima pervehat? Contra fluvius, inquit, cum sit diversorum piscium alumnus, diversis quoque & varijs opibus piscinam tibi faciet opimiorem. Morem gessi benè consulenti vicino ac bene mihi verit consilium.

CAP. II.

Quatenus, & quomodo, aquæ in piscinam novam sunt introducendæ.

DUm crudus & adhuc suspensus ac rimosus agger est, non amat neque subitis neque multis neque continentibus aquis adobrui. Et si fiat, ut à principio statim vis aquarum in eum invadat: simul fiet, ut agger propter tenuitatem & raritatem suam violentiæ aquarum resistere nequeat, sed cribri modo diffluat aquas subindè percolando, vel ut oneri ob nimium humorem cedens præceps prolabatur. Qui igitur

diu incolumem illum servare volunt, paulatim & per intervallum, atque ad certum modum, initio aquas intromittant. Paulatim ideò, quia aqua sensim & leniter serpens longè abest ab injuriâ faciendâ. Intervalla porrò hanc habent utilitatem, quòd agger novus alternatim siccus humectusque subsidit compressius & corroboratur firmius. Modò ne nimijs undis compleatur. Satis est ad dimidium aggeris à principio stagnare aquam. Illud præterea utilissime de eadem aqua jam restagnante præcipitur, ut illam crebra mutatione renovemus novis admissis fluvijs, qui meatu suo veterem aquam submoveant, nec patiantur, ut partim ex rudi & inculto piscinæ solo, partim ex situ & cruditate arborum, quibus vallamus & loricamus aggerem, vicium amaritudinemque & malum odorem contrahant. Quippè his rebus quasi venenis imbuti pisces plærunque moriuntur. Rem ita uti mihi contigit narro. Extruxeram in prædio meo, ex recens delectis roboribus & adhuc virus ex cruditate redolentibus Vivarium in quo pisces velut in penore longæ usionis gratiâ reconderem; ac tùm statim inhibueram, ne villicus ullos pisces vivario nisi bene ante permadefacto, concrederet. Impatiens ille moræ, non parvum Cyprinorum numerum crudo vivario credere audet; postridieque ad me revertens Cyprinos ad unum omnes ex aquâ corruptâ mortuos esse renunciat; culpam agnoscit; veniam errati & transgressi imperij orat, atque impetrat hac lege, magis posthac sobrie sapiat, magisq; obedienter jussis auscultet.
Hucusque de aquarum productionibus.

CAP. III.

De fœtu Cyprinorum in piscinas suo tempore transferendo.

AQuis jam quantum satis est in novâ piscinâ restagnantibus, sequitur, ut fœtus Cyprinorum, cujus in primis causâ aquæ

aquæ colliguntur, in illas ex ſeminarijs ſuis transferatur. Duo autem tempora ejus transferendi habentur tempeſtiva, Veris & Autumni. Ac Vernale quidem tempus adeò eſt tempeſtivum, ut quamlibet tunc Cyprini ætatem, ſive anniculam ſive bimam ſive trimam, citra ullam noxam contrectare, & de ſeminario in piſcinam transferre queas. At in Autumno, propter inſtantem hyemem & undas aſſiduò fluctuantes, periculosè feceris, ſi teneriorem minoremque biennio aut triennio tranſtuleris.

Nihilominus reperiuntur, qui Autumnum veri anteponant, hac inducti perſuaſione: quòd Cyprini, quò maturiùs ſeminaria deſerunt & ad ipſas piſcinas tempeſtiviùs deducuntur, eò celerius pabula uberiora præcipiunt. Fortaſsè non improbanda ratio hæc videretur, ſi Cyprini per hyemem paſcerentur; ſed cum illo tempore in cubilibus ſuis jaceant conditi, nec indè ad ſolennem paſtum in vâda piſcinarum ante veris initium progrediantur, quî fieri poteſt, ut in paſcendo antecedant vernales Cyprinos, cùm utrique eodem tempore (nempè initiò veris) deſtinata in piſcinis communiaque paſcua aſſectentur?

Proinde mihi magis probatur, eos quibus Autumnus placet, ex neceſſitate potius quam ex utilitate ad eundem Autumnum confugere; quoniam alio tempore tantam cogendæ colligendæque aquæ in piſcinas, præſertim majores, poteſtatem non habeant. Cæterùm ubi copia humoris in Vere haberi poteſt, ibi mea ſententia præſtiterit, poſt peractam in Autumno piſcationem, per reliquum inſtantis & perſeverantis hyemis tempus vacuas aquis piſcinas relinquere ut hybernis pruinis pluvijs gelicidijs fermenteſcant; quàm committere, ut aſſiduis inundationibus colluteſcant, quandoquidem non lutum eſt ſed uber potius terræ, quod Cyprinos opimiores facit.

Fœtui

Fœtui autem transferendo, hora matutina, diesque à vento & tempestatibus quietus, deligitur: ne à calore meridiano, flatuque ventorum ac præcipuè austri, corpus Cyprinorum imbecillum valetudine tentetur. Curandum præterea ne dolia, in quibus fœtus transvehitur, plus æquo referciantur. Nam si id factum fuerit, Cyprini mutuo compressu attrituque desquamantur, vitæque inde periculum adeunt. Usu peritiores hunc modum in tali re adhibent, ut æquis partibus dolium dividant, dimidiumque ejus aqua, alterum dimidium Cyprinis impleant, ac quô volunt sine ullâ injuriâ devehunt.

Non minor rursus cura in dolijs exinaniendis erit advocanda: nam tùm quoque Cyprini nobis periclitantur, si temerè ex dolijs velut abjecti, in terram vel in lutum effunduntur. Saluti fuerit, linteum vel reticulum ob os dolij prætendere, sensimque inde pisces decidentes excipere, atque exceptos in aquam piscinæ paulò altiorem purioremque deportare. ibidemque reticulo explicato, potestatem eis facere, sua sponte aut natandi aut demergendi.

Sed cum in rem nostram maximè intersit, ut probatissimum genus stirpis in piscinis clausum habeamus, ne in hac quoque re per inscitiam labamur, electionem probatioris fœtus indicabimus.

CAP. IV.

Quæ spectanda in fœtu ad piscinas transferendo, & undè sit transferendus.

DIligenter est advertendum in legendo fœtu Cyprinorum, ne exoletus pro tenero neve degener pro nobili subrepat, fructuque nos, quem incremento ejus speramus, defraudet.

Ergò signa generosi & bonæ indolis Cyprini, hæc habeto, Si caput exiguum inerit: si oculi emissitij: si venter capatior

patior distentiorque; si pinnæ & squamæ non luteæ aut luridæ, sed nitidæ & subcandidæ: totum denique corpus si quadratum magis quam longum apparuerit. Nam qui vastum caput circumtulerit, tenuemque inglorius alvum traxerit, aut qui eandem intempestivo ovorum semine completam habuerit, squamasque pallore infecerit, hic vetus est & degener, atque longè à piscinis summovendus, quia nec ad saginam nec ad incrementum appositus. Non rarò tamen etiam probatus in suo loco Cyprinorum fœtus, si ex meliore statu deteriorem sortitur locum, degenerat, succum oblitus priorem. Idcircò quoties foris ille nostro ære paratur, nunquam est ab oraculo piscinariorum decedendum. Quo monemur; ut secundo flumine fœtum Cyprinorum à nobis emptum in piscinas devehamus, id est, de editiore loco in planiorem, de frigidiore in tepidiorem, de steriliore in uberiorem. Ita fore, ut hanc curam nostram uberrimus atque lautissimus pinguium Cyprinorum piscatus consequatur, dummodo adsit in piscinis adimplendis modus.

CAP. V.

Quantus cuique piscinæ Cyprinorum numerus sit contribuendus.

PRoxima à delectu Cyprinorum debet esse cura de numero, quem cuique piscinæ pro modulo suo attribuere conveniat; nè si numero Cyprinorum majore illas quam quem alere valeant oneraveris, te quoque dispendio oneres: graciles videlicet ex fame & tenues pisces gracili etiam & tenui precio distrahendo. Sin justo minorem illis numerum assignaveris, ne ex defectu piscium rursus præsenti feriare damno. Cum liceat utrumque incommodum vitare; adhibito videlicet (quem oportet) unicuique piscinæ legitimo numero.

Quid est autem, cur piscinarij vel in hac arte agricolis & vinitoribus concedere debeant, ut non similiter atque illi

 compre-

comprehensam seminum summam, quam piscinis crediturí sunt, habeant? quando pariter atque illi per jugera sementem in piscinis faciant? Est verò multò longius latiusque piscinarium quàm agreste jugerum. Nam hoc, quemadmodum nos in agris metimur, duodecim in longum funiculos, & duos tantum in latum, complectitur: At illud alterum in piscinis, viginti quoquoversus funiculos (quorum quidem longitudinem anteà dimensi sumus) efficit. Quum igitur unius jugeri hac longiore dimensione magnitudinem piscinæ impleverit, Cyprinos ad alendum adolescendumque destinatos (si modò pingue solum in fundo subsiderit) quinquagies sexagenos, hoc est, ter mille Cyprinos alere non incommodè poterit. Hic denique numerus pingui jugero, tanquam legitimus semper attribuitur: minor aliquantò mediocri, minimus macro. Sic deinceps in minoribus etiam piscinis, cuivis parti jugeri, pro rata mensuræ ejus portione, majorem minoremque numerum, uti loci conditio postulaverit, attribues.

Non autem temerè fit, cur piscinarij sexagenarium numerum, in recensendis ad piscinas Cyprinis Lucijsque, præter cæteros sibi assumant; sed certa subest ratio, quamobrem id faciant. Nempè ista; quòd sexagenarius alijs numeris commodiùs Arithmeticâ ratione in plures distribuitur partes. Quæ res quantam opportunitatem in emendis vendendisque vel summatim vel per partes piscibus habeat, suo quisque sensu facile percipere potest. Primùm igitur si sexagenarium in duas æquas partes dividas, fient triginta, pars tertia fient viginti, pars quarta quindecim, quinta duodecim, sexta decem. Atque hoc modo ulterius progrediendo, pars decima fient sex, duodecima fient quinque, quindecima quatuor, vigesima tria, trigesima duo, donec pars ultima sexagenarij in monadem desinens, finem amplius secandi numerum faciat. Sive

igitur

igitur summatim, ut dixi, sive particulatim distrahere pisces volueris: numerum sexagenario ad eam rem commodiorem nullum alium dabis. Interim tamen & illa commoditas maximè complectenda, quam seminaria domi comparata instructaque solent piscinarijs præstare.

CAP. VI.

Bonus paterfamilias seminaria Cyprinorum domi constituta debet habere.

VErba Catonis sunt: *Patremfamilias vendacem, non emacem, esse oportet.* Jam si nulla alia propagandæ sobolis causa nobis adesset, hæc sola satis magna videri debet, ut ne fœtum Cyprinorum foris emere cogamur, quem domi gratuitò per industriam nostram habere possumus.

Sed multa præterea alia sunt, quæ adhortari atque persuadere debent piscinarijs, ut sibi in fundo suo seminaria comparent. Nam ubi pro copia domestica facere delectum fœtus licet, ibi nihil obstat quo minus illum maximè probatum nobis deligamus. Deindè in manu nostra situm est, quo tempore fœtum piscari, & quandò eundem ex vivarijs in piscinas tempestivissimè transferre voluerimus: quorum neutrum facilè nobis continget, si illum in alieno solo parabimus, sed is cujus fundus erit, suo sibi tempore, non nostro, fœtum piscabitur, sibique à piscatu probatiorem deliget, nobis obtrudet rejiculum: Heus, inquiens, proximus sum egomet mihi. Tum non rarò usu venit, ut nulla prorsus semina apud vicinum quovis precio commutanda reperiamus: Interdum ut reperta quoque non tam emisse quam amisisse fuerit utilius, propter miscellaneam turbam ex novo veterique ac retorrido fœtu permixtam. Quid vectura tandem? Quid sumptus & impensæ? Quid cætera incommoda, quæ peregrè ambulantem comitari assolent? Nonne malum malo accumulabunt?

bunt; idque nostra prorsus culpâ, per quos stat quo minus domi constituta seminaria habeamus; unde liceat non modò levatos omni onere molestiaque vivere, sed etiam quotannis aliquid ex vendito supervacaneo fœtu lucri facere. Sagacissimè Vergilius de posteritate stirpis nobis consulit, inquiens:

Semper enim refice: ac, ne pòst amissa requiras,
Anteveni, & sobolem armento sortire quotannis.

CAP. VII.

De Positione seminariorum.

LOcus Vivarijs sementi faciundæ destinatis, non ita morose, uti majoribus piscinis, in quibus jam adultus nutritur Cyprinus, quæritur. Sed talia vivaria in quovis fundi vel augustiore recessu, modò riguo, institui recte possunt. Nec enim amplum terræ spatium, nec apricum valde situm, nec solum pingue lætumque desiderant; cum in hoc dumtaxat hujusmodi vivaria parantur ut semina contineant, mox aliò ad uberiora pascua transferenda. Animadverte tamen diligenter, ut locum seminarij arenosum, non cœnosum, deligas; Quoniam ova Cyprinorum, quæ ex mutuo attritu in cœnum decidunt, animari, velut à luto præfocata, nequeunt; ac sola illa facile animantur quæ in vadosis deponuntur arenis. Constituuntur autem vivaria eodem plane modo, quo grandiores piscinæ: nimirum aggere, vallo, loricula, canali, emissario, & septis. Nisi quòd pro modulo vivariorum, modus quoque substructionum & sumptuum contrahitur. Quo verò majorem tibi illorum copiam paraveris, eò longiorem habebis facultatem deligendi ex Cyprinis semina, quæ tùm ad incrementum, tum ad saginam, videbuntur esse magis idonea. Nam alio in vivario nasci, alio adolescere, alio pergliscere, Cyprinus solet. Eamque ob causam separatas etiam alijs atque alijs locis desiderat piscinas.

CAP. IIX.

De trifaria Piscinarum per classes distinctione.

QUemadmodum Pausias, & cæteri pictores ejusdem generis, authore Varrone, loculatas magnas habere solebant arculas, ubi diversi illis inessent colores; ita nos quoque in latifundijs nostris loculatas habere piscinas conveniens est, ubi dispares annis & viribus pisces, locis etiam disparibus disclusos, habeamus. Id enim inprimis est piscinarijs utile, habere fœtum Cyprinorum ita per piscinas divisum, ut statim sciant, unde primi, unde alterius, undè tertij anni, fœtum depromant, & quo quemque eorum pro ætate sua transferant. Piscibus dein valde conducet, ut pares vita & annis cum paribus congregentur; quo facilius perveniant ad parem incrementi maturitatem.

Satis autem est in tres classes distributas nos habere piscinas. Ut prima sit, in qua primam Cyprinorum pulliciem enutrimus, eaque minimam postulat piscinam, quia minimos continere solet Cyprinos. In majorem secundæ classis, id est, secundi anni transferri debent Cyprini. In tertiam, eandemque maximam, non alius quàm saginæ destinatus fœtus est traducendus; numero certo, & pro modo piscinæ distincto. Nam in illam minimæ sortis piscinulam solas matrices concludimus: non plures interdum quam tres, interdum novem aut quindecim. Valdè enim ferax genus Cyprinorum est, ac tanta celeritate atteritur, ut visum penè fallat.

CAP. IX

De attritu Cyprinorum Luciorumq;.

ADmissarios Cyprinos vulgus piscatorum Terdellones cognominat; quòd more complurium piscium terendo, mutuoque contractu ventres confricando, solennem Hyme-

næum peragunt. Idque faciunt vel Aprili vel Majo mense, prout prius aut posterius ex tempore aquarum cupido seminium illorum elicitur. Qua instante & titillante masculus adeo plenos humoris lactei perviosque meatus exhibet, ut si vel levissimè alvum ejus manu comprimas, inde tibi continuo semen effluat. Ostendit & femella sub idem tempus mutuæ cupiditatis & voluptatis signa; dum solito magis alvum ovis inturgescentem præfert, & quantum potest marem consectans fricari, alvumque ovis resolvere accelerat. Scribit Aristoteles *lib. VI. naturalis historiæ*, tredecim sæpenumero & quatuordecim Cyprinos singulas fœminas affectari, ac si quando tardius mares occurrant, ultro illas, desiderio naturali accensas, obviam prodire, ut ventres marium rostris petant, semenque genitale animandi fœtus gratia eliciant. Nam nisi vitali maris semine ova aspersa fuerint haud animantur. Non omnibus id contingit ovis in tantâ multitudine, alioqui replerentur maria & stagna, (ut prodit Plinius) cum singuli uteri innumerabilia concipiant. Author est idem Aristoteles, ova Cyprinorum fœtifico semine contacta eâdem die ad magnitudinem milij excrescere. A trimatu Cyprini edere vitalem fœtum incipiunt, eduntque ultra annum trigesimum.

Cæterum hic præcauto opus est, ne partus tempore, vel perca piscis vel lucius, interveniat, quod illa in ova recens exclusa statim invadat, rursus lucius in partum jam animatum hostiliter grassetur.

Hujus adeò Lucij fatus non aliter atque Cyprini, attritu scilicet similiter ventrium (nisi quòd paulò maturius, nempè circiter æquinoctium vernum) peragitur.

CAP. X.

Semelne Cyprinus in piscinis, an sæpius (uti in mari fit) pariat?

ACcumbebant mensæ Principis mei Stanislai proceres nonnulli

nulli piſcinarij, quales Cicero Tritones appellat. In eo convivio cum nullus fermè ſermo crebrior, quàm de piſcinis percrebuiſſet; rogat tandem unus cæteros de partu Cyprinorum, utrùm ſimplex ille in annos ſingulos an multiplex foret. Qui proximè aſſidebat, videri ſibi, ait, Cyprinum ſemel tantùm in ſingulos annos, perinde ut Lucium & complures alios piſces, parere. Qui fit igitur, inquit rogator, ut in uno Cyprinorum ſeminario, non duplici modò, ſed etiam triplici varietate magnitudineque fœtus diſtinctus reperiatur? Reſpondet alter ille, nequaquam varietatem ejuſmodi illinc provenire, quod ijdem Cyprini ſæpius quàm ſemel fœtificarent, ſed quod ex eiſdem, alij tempeſtivius, alij ſerius, ova excluderent. Nutante ſententia, atque eò magis, quòd ego tunc etiam unà accumbens, ad confirmandam hanc opinionem, ſimile quiddam de Thynnis in medium adducebam. Ariſtotelem (inquiens) tradere, fœtam Thynnam ſemel dumtaxat intra annum uterum geſtare ſed quoniam partem fœtus præmature partem tardius producat, exiſtimari eodem anno bis prægnantem fieri bisque parere. Ibi nonnemo talium rerum valdè curioſus interpellat, inquiens: ſi ſemel tantum Cyprini quotannis progenerant: ſcire aveo, unde accidat, ut in vivario, in quo non multi Cyprini, ut de his poſſit dici quòd alij anteverterint alijs, ſed in quo ſolus maritus cum ſola conjuge attinetur concluſus, in eo tamen aut duplex aut triplex fœtus, tempore diverſo atque diſtanti editus inveniatur. Nihil habentibus convivis, quod ad hæc reſponderent: addit idem, ſe non ſolùm perſuaſum habere, ter in æſtate Cyprinum parere; ſed nec cum eo contendere velle, ſi quis dicat, eundem vel in autumno etiam fœtum edere, quando illo quoque tempore alvum ovis gravem geſtare depræhendatur; ſed certum ſe habere, quod hujuſmodi fœtus velut abortivus ſine vita tunc effunditur.

Cur igitur in mari, ut vult Oppianus quinquies, Plinius & Aristoteles sexies, Cyprini citra noxam pariunt? an quia Venus eorum minus habetatur, qui liberi in mari, quam qui captivi in piscinis vivunt? an loci ipsius natura huic quoque fœcunditati aliqua ex parte subservit? Id quod Aristoteles credere visus est, *libro quinto de natura animalium*, ita super hac re scribens: *Diversum regionis situm, locorumque discrimina, non solum ad hæc valere conferreque plurimum, ut pisces in uno loco, quàm in altero, excrescant felicius, non secus atque arbores & stirpes: sed ijdem etiam, ut alibi sæpius coeant pariantque alibi rarius.*

Sed nimis longùm loquör de Cyprinis, tanto deinceps brevius de Lucijs.

CAP. XI.

Lucii quo tempore in piscinas tempestivißime deducuntur.

FAciunt hoc cultores hortorum ut non prius in areas recens consitas runcatorem ire patiantur, quam viderint illas supervacaneis & inutilibus herbis jam occupatas; alioquin intempestivus runcator utilia insuper semina proculcabit, nedùm ut eruncet noxia. Quanto magis nos facere congruens est ne Lucium stirpis Cyprinæ cladem atque exitium, nisi cùm fuerit tempestivum, in piscinam deducamus? Non in quaslibet, sed in eas duntaxat, quas in tertiam classem, nempe illam maximam, reposuimus. In quâ sæpenumerò usu venit, ut interveniente attritu Cyprinorum, ætate jam majorum, tot novis tamque multis exundent piscinæ fœtibus, ut pascua tantæ multitudini subministrare non valeant. Ac tunc igitur maxime per tempus deducitur Lucius, qui ore & dente suo nimiam sobolis novæ luxuriem depascatur. Pro magnitudine autem piscinæ & fœtus multitudine plures paucioresve Lucij in illam admittuntur. Nec caret admissio ista compendio,

dio, propterea quòd Lucij superfluo fœtu Cyprinorum saturati, non modò majus sed etiam celerius corporis sui incrementum capiunt, atque indè majore quoque precio grandiores divenduntur. Memini in sexaginta Lucios, hoc modo quo jam statim dixi in piscinis saginatos, precium in Moravia quaterdenos aureos nummos fuisse: tùm cùm Sigismundus Poloniæ Rex cultu prorsus & comitatu regio (nam ad tria millia equitum eum comitabantur) Cracovia Viennam se ad Cæsarem Maximilianum,& ad Uladislaum fratrem germanum Pannoniæ atque Bohemiæ Regem,conferens, hospitio Cremsirii à Principe meo Stanislao exceptus esset.

Cæterùm non ita dictu promptum est, qui fiat accidatque, ut in piscinis, quæ de nullo flumine aut rivo undè Lucius unà influere queat, sed quæ de cœlo tantùm & nubibus humorem accipiunt, Lucius tamen in illis reperiatur.

CAP. XII.

Quæ sit opinio de Luciis, cur sua sponte in piscinas superveniant.

AN si rationem à Philosophis proditam, undenam Lucij sua sponte piscinas introëant, non habeo quam vellem: ipsam interim opinionem quoque tacitus supprimam, quam piscinarij in vulgum spargunt? Ego verò libentiùs hic opinione vel idiotarum utar, quàm ut cum Athenæo & Philarcho Philosophiæ studiosis affirmare audeam, pisces aliquandò dè cœlo in terram cum pluviâ pluisse. Ad nos scilicet ejus generis pluviæ nunquam perveniunt. At non rarò anaticulæ ad piscinas nostras advolant, ut ingluviem suam vel fœtu vel ovis tàm Luciorum quàm Cyprinorum expleant. Propiorem itaque veri habet speciem id quod piscinarij autumant: anaticulas, dum semine luciorum ventrem plenum & adhuc crudum vomitu ad piscinas exonerant, simul easdem piscinas se-

mine illo egesto etiam conserere, Luciosque ex eo satu animari. Mirentur hæc illi, qui apud Plinium de Aristotele mutuantem ista de perdicibus, non legerunt; si contra mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fieri: *hiantes autem exertâ linguâ*, inquit, *per id tempus æstuant, concipiuntque supervolantium afflatu, sæpè voce tantum auditâ masculi.* Hæc Plinius. Jam quid de equis M. Varro narrat, si vacat audi. *In fætura* (ait) *res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum, in eâ regione, ubi est oppidum Olysippo, quædam è vento concipiunt equæ*, ut hîc gallinæ quoque solent, quarum ova hyponemia appellant. Ut nunc taceam gentes ad Borysthenem fluvium habitantes, quæ sine ulla varietate sermonis, quoties ad nos veniunt, omnes asseverant: piscinas in sua regione à piscatu rarissimè denuo seminari, sed suapte sponte piscibus illas, sive ex terreno humore seu ex cœlesti influxu coortis, redundare.

Sed ne cui fastidio sim, dum novam & inusitatam opinionem excedentia refero, finem dicendi faciam, & ad institutam narrandi de piscinis rationem, in sequenti hoc libello me transferam.

LIBELLI QVARTI
Proœmiolum.

NOn minor est virtus, quàm quærere, parta tueri. Cum igitur in quærendis atque parandis piscinis, hactenus curam, qua diligentia fieri potuit, contrivimus: par est, ut jam deinceps videamus, ne benè parta malè nobis dilabantur, si fortè ratio nos & solertia destituerit quibus res piscinaria conservatur. Inprimis itaque ratio erit advocanda, qua noscamus, quid & quomodo, in piscinis tuendis agendum: nobis sit deinde solertia efficiet, ut sedu-

lo, &

lo & scite bonoque exitu agenda peragamus. Colligitur autem ratio, quam quisque custodiendis piscinis præpositus sequi debet, ex quibusdam piscinariorum præceptiunculis, quas nos in hoc libello quarto, per quatuor temporum intervalla digestas, explicabimus. Ut futurus piscinarum tutor separatim sciat, quid ei sit per vernum tempus faciendum, quid æstate sequendum, quid autumno & hyeme curandum. Et unde meliùs, quàm ab officio tutoris, auspicabimur?

CAP. I.

De officio tutoris piscinarum.

Qui curæ piscinarum præpositus fuerit, tria sibi potissimum curanda esse sciat. *Primum* ea quæ ad aquas pertinent, *deinde* ea quæ ad pisces, *tertia* postremò cura totam complectitur piscinam.

Circum aquas ista sunt observanda, ut ne unquam illæ necessario humore piscinas destituant; neu repentè ex cœlo procelloso adauctæ inundationibus aggeri officiant; nevè, si diutius stagnaverint, putorem & situm noxium contrahant.

At circum pisces ista procurabit; ut matrices in suis seminarijs suo tempore fœtificent; ut ipse fœtus tempestive quò oportet transferatur, cauteque interim dum transfertur & tractetur & devehatur: ut numerus piscium apud dominum subscribatur: ut denique pisces bono modo in piscinis nutriantur. Nec enim natura quod vult semper id per semet efficere potest, sed aliquoties ab industria operaque nostra adjuvari desiderat. Hinc agrorum & vinearum cultum, hinc arborum insitionem, hinc pecorum educationem, non sua sponte sed magis ab humana solertia provenire videmus. Cui adeò solertiæ Cyprinorum quoque in piscinis sagina nonnihil debet.

Eas piscinas (nam hoc tertio loco dicendum superest)

curatorem sæpissimè obire oportet,& quid quoque loco sarciendum vel instaurandum sit, providere. Semper autem satis superque in piscinis adest quo sarto opus sit: ut quod, vel à ventis vel à tempestatibus vel à violentijs aquarum fuerit interruptum; & subinde proviso, ne quid damni ibidem volucres pecudes homines faciant. Nam ubi custos abest, modo Mergi (quorum non unum genus) advolantes, modò Lutræ piscinas subeuntes, liberè pisces deprædantur. Aggerem verò proruunt & proculcant sues boves equi pastum ad piscinas appulsi. Tum improbi pastores consepta, quibus fuga piscium arcetur, intervellunt, ac per loca intervulsa pisces fugam adornantes excipiunt. Idcircò eum, qui se piscinarum tutorem idoneum præstare cupit, ambulare strenue oportet, & diligenter circumspicere, ne ullæ ad piscinas insidiæ eum lateant; dum ne ita ambulet, ut cum operam ostentare vult suam, vagetur potius, amænitatesque & frivola captet, quàm piscinas utiliter obeat.

Sed jam post communia idem tutor ad partes mihi est evocandus.

CAP. II.

Quid in vere tutorem curare conveniat.

VEr sanè plusculum negocij circum piscinas exhibet, atque in multas variasque curas animum tutoris distrahit: quas ille tamen ita dispensare debet, ut ea quæ differri nisi cum incommodo nequeunt in primis conficiat, ac deindè suo tempore cætera. Minime autem omnium differri volunt ædificia, & munimenta, quæ ad vallum & sepes & ad alia septa veniunt instauranda. Quocircà primo quoque tempore, cùm se in vere facultas operis faciundi obtulerit, tutor id curet, ut quæ vel à fluctibus convulsa, aut vetustate viciata fuerint, ea resarciat; mox ut operam propurgandis elicibus

sulcis

fulcis aquarijs, foſſis, per quas nivalis pluvialisque humor in piſcinas derivatur, impendat: poſt aquas derivatas, ut fœtum per claſſes piſcinarum diſtribuat; quoniam, ut antè dictum eſt, translatio cujuſvis fœtus in vere tempeſtiviſſima habetur. Ac tunc non die ſolùm, ſed etiam noctu (quia noctis magis quam diei tempore Cyprini per voluptatem atteruntur) ad piſcinas recurſet, videatque ne quis tunc illis inſidietur. Quippè non aliàs exceptu faciliores Cyprini videntur, quàm cum velut cœci in amorem ruunt mutuum, incautique & per agmina circum vada pererrant. Hoc eodem veris tempore curatori maximè præcipitur, ut quotiescunque ruit imbriferum ver, toties ſepta piſcinarum, in quibus Cyprinus adultus pergliſcit, ut recludat, imbremque unà cum fluminibus; limum ſecum & ſtercora ex uberioribus agris pertrahentibus, admittat. Nullum enim hoc Cyprinis gratius pabulum reperitur, nec undè craſſeſcant ocyus. Accedit ſimul ex turbidis aquis iſta quoque piſcinis utilitas, quòd advenis piſcibus, cum fluvio tunc affluentibus, ſine opera noſtra & impenſa piſcinæ adaugentur. Nam puris & defœcatis aquis durantibus, rarus in piſcinas hoſpitum piſcium adfluxus contingit.

CAP. III.

Quid ſit in æſtate procurandum.

Contra in æſtate facere curatorem decet, atque inter prima accurare: ut clauſtra circum piſcinas clauſa habeat omnia, ne quà aditus in piſcinas profluo flumini pateat. Maximè videlicet tranquillo tunc & quieto ſtatu opus eſt Cyprino: quia æſtate maximè, propter lætiſſima & ſibi gratiſſima paſcua, illo adoleſcit & pingueſcit. Si modò ociosè paſcitur. Nec enim ab exercitio ſed ex ocio corpus opimatur. Ideoque interclusis illo tempore opus eſt ſeptis, nè unda recens

piſcinas influat: ad cujus meatum oberret magis quam paſcatur Cyprinus. Ac ne putes ſolos Cyprinos ex inertiâ adipes aſſumere: prodit Plinius, *ad Cadaram rubri maris inſulam, præcipua ejus loci quiete, beluas ad immobilem magnitudinem adoleſcere, thynnos vero in tantum pingueſcere ut dehiſcant.* Quantùm autem unda jugiter manans Cyprinis æſtate eſt adverſa, tantum pluvia leniter affluens grata & amica. Qua de re Plinius rurſus ſcite & conſideratè: *piſces* (inquit) *modicis imbribus gaudent aluntur que. Quippè & harundines, quamvis in palude prognatæ, non tamen ſine imbre adoleſcunt: & alias ubicunque piſces in eadem aquâ aſſidui ſunt, niſi appluat exanimantur.* Hæc Plinius.

Sed cum in hoc eodem capite mentio facta fuerit paſtionis & harundinum: prius de alimentis Cyprinorum, poſt de harundine extirpanda commemorabimus.

CAP. IV.

De alimentis Cyprinorum.

IAm etſi piſcibus commune ſit omnibus, præcipuam alimentorum ſuorum partem ex aquis capere: ſunt præterea tamen alij quoque cibi ſuo cuique piſcium generi ſecundum naturam ſuam velut proprij. Nam, ut Ariſtoteles tradit, Congri Murænæ Lupi carne tantùm veſcuntur: Mulli carne & algâ: Scarus algâ tantummodò: Salpa algâ & ſtercore: Capitones limo; ac ne perſequar alios quos nunc perſequi non eſt neceſſe, ipſe adeò noſter Cyprinus limo paſcitur & arenâ glebæ permixta. Et quanquam idem à carne abſtinet, lumbricos tamen terrà erumpentes culiceſque & muſcas aquis ſupervolitantes libentiſſimè dapis gratia conſectatur, adeò ut ſi propè ocioſus ambules, auremque tacitam, dum inſecta venatur, adhibeas, clarè exaudias, ore illum ſuo quaſi poppyſmata ædere. Qui diſtinctiùs de paſtionibus Cyprinorum loquuntur,

quuntur, hanc ex insectis pastionem, modò æstivam modò supernatantem cognominant: quoniam sursum versus in summâ vel tellure vel aquâ hujusmodi insecta per æstatem serpant volitentque. Illam verò alteram, quam in fundo piscinæ limus & arena Cyprinis subministrat, appellant infernatem, quia inferius sita est. Adduntque, priore illâ quâm hac posteriore, non solùm meliùs Cyprinos saginari, sed etiam carne fieri teneriores. Nec id sine ratione, quòd ea, quæ jucundius suaviusque sumuntur, melius etiam teneriusque nutriant. Non est autem dubitandum, quin hyeme quoque in latebris altioris aquæ conditi terreno pastu alantur: quandoquidem illorum cubilia haud aliter tunc excavata deprehenduntur, quàm sues volutabra sua excavare assolent.

Vulgus insuper frumento aqua macerato, eique potui, quem à Cerere vocamus cerevisiam, destinato, clausos in ligneis vivarijs Cyprinos pasci decrevit. Prætereà figulari creta modico ignis calore adusta fracibusque olei subacta; quippè ex hoc pabulo pinguius etiam quàm ex frumento Cyprinus saginam induit. Itaque mirari interdum satis non est miram Plinij diligentiam, ut quam ne hoc quidem olei condimentum, quo piscium obsonia interdum condiuntur, effugere potuerit. Sic enim, sed valde strictim, *libro nono*, & quasi per transennam hanc rem aspiciens: *Gustû* (inquit) *olei maxime, dein modicis imbribus gaudent aluntur que.*

CAP. V.

De extirpanda in piscinis harundine.

SOlet harundo post frequentes pluvias, si crassum lætumque solum subest, & modicè piscinis innatant aquæ, celeriter suboriri, & posteaquām suborta convaluerit, meliora Cyprinorum pascua, quæ ad vada & oras in piscinis reperiuntur, infestare, aliquoties totas piscinas in quibus exiguus humor

inest

ineſt occupare. Nam vis aquarum major illam fruticari non ſinit. Noverunt hoc ſolertiores piſcinarum curatores: quarè etiam ſedulò curant, ut vel uno ſtatim fluxu piſcinas aquis ad juſtum modum impleant, vel poſt ſubductas aquas ut ne quid humoris in illis (præſertim germinationis cannarum tempore) relinquant. Difficilè autem malum hoc, ubi prævaluit in piſcinis, extirpatur. Nam ſi ferro ſuccidas lætior harundo, ſi face incendas denſior reſurgit: tùm ſi ſolas admoveas manus, frangas citius quàm evellas. Sed nec vomeri facilè cedit; quia altius radices in terram agit, denſioreque illas inter ſe complexu innodat, quàm ut enodari exararique poſſint. Sed hac tandem ratione in exitium ejus non fruſtra incumbes: ſi æſtivo ſolſtitio per plenam aquis piſcinam monoxylo vectus, harundinem tum falce invadas, ita eandem falcem in demetenda harundine moderans, ut internodia ipſius duntaxat ea, quæ ſubter aquam merſa ſunt, demetas. Fiet enim, ut harundo per cavam calami plagam exhauſta aqua, quæ vapore ſolis tunc eſt percalefacta, non ſecus intabeſcat, ac ſi tabificum biberit venenum. Admonet Plinius ex occultiſſima illa rerum inter ſe ſympathia, ut falci apponamus filicem. Verba Plinij ex *Lib. naturalis hiſtoriæ XVIII* iſta ſunt: *Ajunt filices circa ſolſtitium avulſas non renaſci, nec harundine ſectas, aut exaratas vomeri harundine impoſita. Similiter & harundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiunt.* Illud etiam, quod de extirpandis ſylvis apud eundem Plinium legi, adſcribere non pigebit, quando frequenter accidat, ut piſcinas in nemoribus excitemus. Dicit igitur Plinius Democritum ſecutus: *extirpari ſylvas lupini flore in ſucco cicutæ uno die macerato, ſparſisque radicibus.*

Satis erat dictum de æſtivis operibus, niſi in eadem æſtate Cyprini malâ interdum valetudine tentarentur.

CAP.

CAP. VI.

De morbis Cyprinorum.

AUtor idem Plinius *lib. nono*, morbos universa genera piscium non sentire, verùm ægrotare singulos manifestum facere aliquorum maciem, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur. Et de Siluro: *Silurus* (inquit) *caniculæ exortu syderatur; & aliàs fulgore consopitur.* Hoc & in mari accidere Cyprino putant. Imò haud dubiè constat, Cyprinos in mediterraneis quoque piscinis, vi ejus syderis afflari & marcescere, ac nonnunquam sine ullo remedio consopiri, Præsertim si fulgur illud clarum incidit, quod dolia exhaurit intactis operimentis, & quo matres gravidæ partu exanimato vivunt citra ullum aliud incommodum. Cæterùm quoties Cyprini non ex sydere, sed ex vitiatâ corruptaque in piscinis aquâ, infestantur, aut si quandò ob exiguum humorem malè valere incipiunt, adversus utrunque incommodum largior novarum recentiumque aquarum submissio valdè commodat. Interire autem pisces, si in exiguâ nimis aquâ diutiùs stabulentur, non aliter quàm cætera animantia si in exiguo aëre claudantur, eximius animalium naturæ indagator Aristoteles testis est. Quin si accidat, ut vel aliundè piscibus immineat pernicies, aut à verbasco in piscinas projecto, aut à cyclamini radice, quam ideo ἰχθυοτήρων cognominant, aut à lacte tithymali herbæ, quam aliqui caprinam lactucam Cornelius marinam appellat: tunc item nihil magis expediet, quàm aquas mutare renovareque. Hoc eodem lacte tithymali, si corpus alicujus inscriptum, & postea quam inaruit inscriptio, cinere conspersum fuerit: narrant, ita apparere literas, ut illas vel adultera queat legere. Super hæc exitium piscibus aristolochia molitur. Siquidem refert Plinius, se coram à piscatoribus Campaniæ contusam immixta calce in mari sparsam fuisse, mira-

que cupiditare pisces advolasse, ac statim exanimatos fluitasse. Est & cannabis succus amarus piscibus mortifer. Propter quod nos, qui in regionibus nostris tum cannabi tum piscinis abundamus, lege atque mulcta vetamus, ne cui liceat cannabim juxta piscinas macerare. Contra apium omnibus piscibus morbo laborantibus maxime est salutare. Hoc ipso Plinio lib. xx in hæc verba prodente: *Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi recreantur.*

Nunc ad Autumnum properemus.

CAP. VII.

Quid in autumno curatori agendum.

SI piscatus in autumno cessaverit, fueritque in tempus vernum dilatus, cura autumnalis ad piscinas plus penè solatij quam negocij præ se fert. Nempè aucupium: quod feri de se anseres & anates, ad piscinas in autumno convolantes, non sine voluptate præbent. Quanto ego sæpenumero affici gaudio, quanta lætitia efferri, aucupes à piscinis revertentes spectavi! cum hero coràm captos anserum vel anatum manipulos recenserent, cumque vicissim herus eorum aucupium, quasi rem plausibilem, non voce sola sed nonnullo præterea auctario addito approbaret, ut esca tali velut inescati libentiùs aucupium repeterent, penumque domini subinde instruerent.

Habet tamen & ipse autumnus curam ad piscinas aquis & Cyprinis completas peculiarem: quam qui per tempus curatores obierint, plurimum futuro incremento Cyprinorum conferunt. Ea est, ut ante hyemis adventum aquæ ex piscinis marginumtenus subducantur, ut illi ipsi margines aquis denudati siccatique pruinis & gelicidijs hybernis fermententur. Sed caveto, ne cum supervacaneis aquis necessarias quoque ex piscinis subducas. Multò enim satius est, fermento carere, quàm de salute piscium ob inopiam aquarum

rum periclitari, præſertim ſi hyems immineat, de glacie & nivibus altioribus ſuſpecta. Eodem autumno ſæpè *immenſum cœlo venit agmen aquarum*: fac igitur, ut ſeptis & canalibus emiſſarijsque recluſis cuivis per tempus occurras tempeſtati, antequam illa ſuperveniens calamitatem aliquam ſecûm piſcinis afferat.

CAP. IIX.

De hyemali piſcinarum procuratione.

NOn ſunt, quanquam eſſe videantur, ne hyeme quidem circa piſcinas halcyonia. Nam glacies ipſa, quæ tranquillitatem tunc & ſecuritatem tutoribus piſcinarum polliceri putatur, quia circum undique tectos & clauſos teneat atque cuſtodiat piſces, magnum ex ſe periculi metum minitatur; ne mole videlicet ſua & craſſitudine piſces in piſcina ſtrangulet, dum facultatem hauriendi libere reddendique ſpiritum illis adimit. Non raró enim duobus pedibus, & eò amplius, alta glacies piſcinis incumbit. Ad eandemque altitudinem nix ibidem ſæpius adaucta animam piſcibus præcludit; ſi curator non intervenerit, qui & nivem compluribus ex locis piſcinæ ſubmoveat, & ſcrobes in ijſdem locis, perfectâ ſecuri glaicie, adaperiat, per quos ſe vegetabilis aura piſcinis inſinuare, debilitatosque piſces rurſus valeat recreare. Signum evidens imbecillitatis Cyprinorum habetur, ſi velut anhelantes oſcitanteſque ad ſcrobem apertum conglobantur. Nam integri & vegeti, aut nuſquam tunc comparent, aut ſi quando apparent ſubitò inde dilabuntur. Nihil in tali caſu magis profuerit, quam novas ex flumine admittere aquas, quæ veteres expellant. Spectavi ego non ſemel, cum deficiente flumine non eſſet unde vetus expulſa è piſcinâ aqua renovaretur, Cyprinos languidiores circum ſcrobem oberrantes reticulo excipi, atque indè ad vicinum flumen reficiendi cauſa tarnsferri.

 Sed

Sed hanc provinciam obire in magnis piſcinis, in magnaque piſcium multitudine, quis facile queat? Forſitan meliùs Petrus Roſenſis, Procerum in Bohemia nobiliſſimus, boniſque literis eleganter excultus, ſuis conſulebat piſcibus; excogitatâ machinulâ & rotis, quarum crebrâ ad piſcinas verſatione vitium aquarum, quod ex longa quiete contraxerant, belle perpurgabat, vireſque ita piſcium putore affectas recreabat.

Super hæc cuſtos hyberno tempore invigilet, ut vecturas operarias, quas coloni noſtri ex more obeunt, in devehunda materie ad piſcinas ſarciendas neceſſariá, conficiat, tunc cum nives adhuc ſuperſunt, cumque trahis adhuc ipſi coloni utuntur, quibus multò expeditius quam plauſtris robora ſubvehunt. Nam verno tempore magna cum moleſtia ab agro & aratro avelluntur.

Quid igitur fieri quoquo temporis intervallo ad piſcinas conveniat, jam, ut opinor, dictum eſt ſatis ſuperque.

LIBRI QVINTI
Præfatiuncula.

QUintus & ultimus reſtat hujuſce fabulæ piſcinariæ actus, cæteris (quemadmodum in comœdijs fieri ſolet) lætior, quia exitu jucundiſſimo piſcinarij exoptatiſſimoque clauditur. Nempè quæſtu & lucro, quod ex piſcatu & piſcium diſtractione provenit uberrimum. Ut enim non mœret agricola ex meſſe, nec vinitor ex vindemia, ſed potius ambo lætantur, cum fructum (qualem maximè convenit ex labore capere) percipiant: ita piſcinarius, refertam nummis ex piſcatu thecam nummariam referens, lætum canit plaudite.

Igitur primò de piſcatu & de his quæ ad piſcatum pertinent, dicemus: mox quo piſces modo ad piſcinas venundentur: dein quemadmodum veteraneæ piſcinæ reſtituantur: poſtre-

postremo (pro coronide) adjiciemus vivaria Salarum, quoniam fluvij, qui circum arcem rubram manant, festivam ejus generis piscium nobis copiam suppeditarunt.

CAP. I.

De temporibus piscandi; & quæ ante piscatum instrumenta sunt præparanda,

PIscandi in piscinis duo tempora esse tempestiva, vernum nimirum & autumnale, jam anteà indicavimus, cum de translatione seminum Cyprinorum loqueremur; simulque ostendimus, utrum eorum tempus alteri præstaret.

Sed sive in autumno sive in vere piscatus contingat, fac ut instrumenta, quæ in piscatum opus sunt, ante parata habeas quàm piscari incipias, ne pòst in negocio negligenter incæpto sine exitu turpiter hæreas. Inter præcipua autem opus est verriculis minimùm duobus, uno majusculo altero minusculo. Illud laxioribus maculis debet esse contextum, ut tenuiores pisces transmittat ac solos grandiores everrat detineatque: hoc contra & maculis & nodis contrahitur, ut fœtum Cyprinorum in piscinis aliosque minoris incrementi pisces, & quos Aristoteles χυϊούς vocat, (quasi fusaneos dicas, quia fusim retibus capiantur) irretiat. Deindè post irretitos interceptosque pisces, opus est solijs & vasis minimùm bifariam divisis: ut in alteris capti Lucij in alteris Cyprini seponantur, tantisper dum vel ibi statim distrahuntur, vel dilati ad vivaria & seclusoria plaustris & dolijs, quæ similiter ut solia adesse debent, pervehantur. Nam minores pisciculos in nassis & quallis, aqua defæcatiore demersis, rectè incluseris. Itaque quallos etiam & nassas comparatas habere oportet: & præterea cribra & incernicula foraminibus crebris pertusa, ut aquam continuò percolent, ac pisces, quos depromere ex solijs volumus, contineant, ne si ipsis manibus illi sæpiùs con-

tingantur contrectenturque, injuriam ex frequenti contactu accipiant, veneantque ob eandem viliùs. Et quoniam in pisciurn minutorum venditione mensura non numero utimur: vascula quoque ad certam mensuram dimensa (qualia sunt, urceoli, urnulæ, corbulæ) ut ad manum habeamus curabimus. Custodemque intereà, dum piscatus durat, piscinis admovebimus; qui in tuguriolo, ex stipulis vel harundinibus temerè congestis in aggere excitato, agat excubias, adversus insidiatores & fures. In eodemque aggere palos suo ordine constituemus, in quibus uvida à piscatu retia desiccanda suspendantur: ne illa nobis, ex assiduo in piscinis cænosoque humore, ante tempus corrumpantur.

CAP. II.

De piscatu Cyprinorum & Luciorum.

INstructis comparatisque ijs, quæ diximus, & si qua super sunt alia, quæ nostram memoriam refugerunt, tum aquis quoque de piscina, ad quem res postulat modum, subductis: maturum hinc est auspicari piscatum. Hora utique matutina. Siquidem mane alacri magis animo piscatores opus aggrediuntur; & pisces non modò tunc capiuntur facilius, sed etiam tractantur securius, die videlicet nondum à sole percalefacto. Interesse capturæ, si iteretur piscina, pluresque secundo tractu quam primo trahi, exploratissimè prodit Plinius. Ejusque rei hæc fortasse ratio erit, quod altero tractu magis quam primo aqua in piscinis perturbatur: majoremque indè etiam oculis piscium caliginem objicit, quàm ut facilè vitare illi insidiosos laqueos valeant.

Jactis de more plagis primi plærunque Lucij, ijdemque maximi, in maculas incurrunt. Quoniam aviditate deprædandi summis semper feruntur aquis, atque ideò injuriæ magis etiam opportuni, quando retia item summis majore ex parte

aquis

aquis innatant, quæ ad excipiendos Lucios intenduntur. Contra Cyprini, qui fundum piſcinæ amant, initiò minores, poſteriùs grandiores, illaqueantur. Quocirca piſcinarij ad quæſtum callidi, quemadmodum Luciorum indicaturam ad primum ſtatim jactum præcipitant, ita Cyprinorum de induſtria procraſtinant: expectantes, dum peracto ferè piſcatu corpulentiſſimi eorum extrahantur, quos emptori ob oculos diſſimulatis vilioribus obtrudant.

Solertiæ Cyprinorum argumentum fuerit; quod ubi metus ex intentis retibus ingruit, caput repentè cœno mergunt, ut tanto procliviùs cauda lubrica & retia & piſcatores fruſtrentur. Sanè ipſi piſcatores, cum & à ſubtrahendis piſcibus ægre manus abſtineant, & ſi diutius in piſcina morantur parum diligenter cavent, ut non proculcent Cyprinos in luto delitеſcentes: identidem ſunt admonendi urgendique ut piſcatum maturè conficiant.

Nihil autem maturitati ſic conſulit, ut ſecluſoria juxtà piſcinas conſtituta; ad quæ vel ipſo dorſo vel humeris bajuli captos atque extractos piſces transferre facilè poſſunt. Nam labra & ſolia nec multos exipiunt piſces, nec diu incolumes ſervant, interimque, quod ſane damnoſum eſt, piſcatum in longum differunt.

CAP. III.

De Secluſoriis juxta piſcinas conſtituendis.

SI loci ſitus ita competat, ut in proximo ſecundum piſcinas ſecluſoria Cyprinorum collocari queant, non eſt dubitandum, quin talis ſitus, propter rationem de facili & celeri piſcium translatione jam ſtatim dictam, commodiſſimus habeatur. Sin minus id fiat, ne ſic quidem ab inſtituto erit ceſſandum, ſed alibi locus ad hanc rem aptus, ac potiſſimum ad prædium, & ſub oculis domini, veſtigabitur, & poſtquam inventus

ventus ille fuerit, fossionibus in duos aut eo amplius cubitos deprimetur, extendeturque in cubitos duodeviginti, ultra citraque, prout commoditas & piscium frequentia exegerit. Quippè ad eandem frequentiam numerus quoque receptaculorum definietur; singulaque receptacula sic fabricanda erunt, ut ripis circumundique & aggere concludantur.

Atque hac una re piscinis dissimilia habentur, quòd in receptaculis per omne in quadrum spacium æqualiter solum infoditur, ripisque quoquoversus clauditur: cum piscinæ magnâ ex parte pateant, vadosisque marginibus restagnent. At cætera pene similia. Nam & fistulas, & canales, & septa quibus piscium fuga impeditur, ad eum prorsus modum ad quem piscinæ recipiunt; tùm perennem quoque in propinquo undam desiderant, sed quæ continenter in seclusoria influat, alioqui sine perpetuo undæ recentis influxu Cyprini multâ, ut fieri solet, frequentiâ in seclusorijs stipati non perennant.

Eisdem seclusorijs sepes circumstruimus, ut prædonibus aditum præcludamus. Nimirum, ut vendamus, non ut perdamus, inclusos retinemus Cyprinos. Interdumque tantisper retinemus, dum annonæ piscium caritas intendatur. Id quod & rei, & virtuti, & gloriæ esse, prædicat Cato in oraculis suis, quæ de re rustica edidit. Nos nunc rationem vel sub glacie piscandi edemus.

CAP. IV.

Quemadmodum in piscinis conglaciatis sit piscandum.

EVenit sæpenumero diebus quadragesimæ, qui tempora sua, ex breviore longioreque dierum adipalium intervallo, in singulos annos variant, ut piscinæ apud nos glacie adstrictæ reperiantur.

Ne igitur eo potissimum tempore, quo maxime opus est obsonare

obſonare piſcium obſonium, glacie obſtante, piſcandi occaſio vel differatur vel amittatur: arripienda eſt ratio à vetuſtis quondam piſcatoribus, authore Æliano, uſurpata. Nam, ubi de Eridano atque Iſtro fluminibus Ælianus agit: in his conglaciatis, dicit, piſcatores ſinuoſum aliquem locum ſibi deligere, cujus glaciem peracutis ſecuribus perſecent, indeque glacie amota, locum eundem lacui ſimilem efficere, jactoque in lacum amplo verriculo, ac ſuo more explicato, piſces venari. Sic item in piſcinis noſtri quoque piſcatores Cyprinos venantur, primùm glaciem ad excipula, Cyprinis excipiendis prope canalem inſtructa, directis in quadrum limitibus circumſecantes, dein eandem glaciem aut comminuentes, aut ſi amoliri licet amolientes. Sin horum neutrum fieri poteſt propter glaciei magnitudinem, immotam illam relinquentes, ac nihilominus plagis per apertos limites ſubter glaciem explicatis deſtinatum piſcatum peragentes.

Haud vereor ne ſim ineptus, ſi indicavero potius quàm jactavero rationes, quas in hujuſcemodi piſcatu fuerim ſecutus ea quadrageſimâ, qua invictiſſimus Princeps noſter Ferdinandus Bohemorum Pannonumque & Romanorum Rex, in Moraviam veniens de ſummis rebus deliberaturus, Znoymam omnes Ordines contraxerat. Ut igitur tum, cum piſces incendebant annonam, vicinos in piſcando anteirem meos, multas ſimul operas ad perſecandam in piſcinâ glaciem, altitudine cubiti craſſam, ſecuribus extruſeram. Fervebat opus, limitesque in operas diſtributi ſtrenuè excavari cœptabantur; donec alij coloni alios in opere antevenientes, glaciem parum adhuc tempeſtivè locis quibuſdam perrumperent, inductaque in limites aquarum ſcaturigine, opus ab alijs continuari propter aſperginem prohiberent. Aderant qui breviora ſecurium manubria longioribus mutanda eſſe ſuaderent; alij dolabram molendinariam, glaciei perfringendæ comparatam, adhibendam,

dam. Utrumque à me factum est, sed in utroque etiam molesta aspergo & mora odiosa fuit. Venit tandem serræ in mentem, si fortè illa operi præsenti adhibita, commodius munere suo defungeretur. Benè res ista cecidit. Simulac enim serræ aliquot allatæ, operique admotæ fuerunt, continuò opus sine ulla asperginis injuriâ procedere, glaciesque serris facilè cedere properabat; ita ut jam nihil restaret aliud nisi piscatus. Ad quem obeundum sua sponte alacres piscatores accingebantur. Jacta sunt non semel subter glaciem retia, casso semper & irrito conatu. Hic piscatorum nonnulli aquas insimulabant, partim ut nimis adhuc in piscina exundantes, partim ut valde liquidas & defœcatas, ideoque piscibus facultatem declinandi retia præbentes. Alij retium epidromes accusabant, quasi pondere leviores, quàm ut imum piscinæ solum, ubi Cyprini latitarent, satis everrere possent. Additæ sunt ad epidromes catenæ ferreæ; & fenestræ aliquot proxime limites in glacie erant apertæ, ad conturbandam & infuscandam contis atque sudibus aquam. Nam ultrâ subduci illa, quam erat subducta, citra incommodum, quod ex pondere glaciei imminebat, non potuit. Placuit post hæc redintegrare piscatum; sed ne tum quidem ille succedebat, propterea quod in tanta crassitudine glaciei conti libere agitari, lutumque ut res poscebat concire, haud poterant. Jubeo inde ego, quatuor simul plaustra ad piscinam advehenda figulari luto onerari. Quæ posteaquam advecta sunt, eòque loci exonerata ubi retia à piscatoribus trahebantur: exclamant repente piscatores, aut argillam se aut Cyprinos pertrahere, appropinquantesque ripæ, amplius centum Cyprinos mirifico applausu excutiunt, magnasque agunt gratias aquæ luto advecto fœdatæ. Juvat mox iterare jactum, iterumque ille satis prosperè cessit. Pòst ubi tertiò eundem repetunt, rursus nihil piscium capiunt: quia rursus illi dilapsi se in vadis subter glaciem sinuosis occultabant.

tabant. Fortè in ipso reditu, dum aurigæ plaustra inania revehunt domumque redire festinant, piscatores denuò plagas explicant, ac plures Cyprinos quam antea utroque jactu comprehendunt. Stupentes admiratione aurigas revocant, plaustraque & equos per glaciem piscinæ exagitari jubent, ipsi interim ad piscandum intenti. Quid opus verbis? Quod nullâ ratione assequebamur, id casu tandem sumus assecuti, ut fœlici deinceps piscatu perfrueremur. Nam pisces qui antea sine ullo metu fugam adornabant, tunc verò, & ad strepitum solearum quibus equorum ungulæ, & ad stridorem canthorum quibus rotarum orbes in plaustris devinciuntur, consternati, omissis fuga & latibulis, ad insidias plagarum gregatim præcipitabantur, à piscatoribusque nobis extrahebantur.

CAP. V.

Vnde accidat, ut in aliis piscinis crassiores in aliis tenuiores, interdum etiam in eadem piscina, capiantur Cyprini.

Dubitare non oportet, quin causam hujusce varietatis præter alias præcipuam natura locorum sustineat. Nam si illa aliàs tantum pollet, ut corpora juxta atque ingenia humana valeat evariare: quid mirum, si eadem vim illam suam multiformem in bruta quoque corpora expromat? Sic autem de ea re Cicero in libro quem de fato inscripsit: *Inter locorum,* inquit, *naturas quantum intersit, videmus, alios esse salubres, alios pestilentes; in aliis esse pituitosos & quasi redundantes, in aliis exiccatos atque aridos. Multaque sunt alia quæ inter locum & locum plurimùm differunt. Athenis tenue cælum, ex quo etiam acutiores putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani & valentes.* Hæc Cicero. At simili nos quoque ratione in Cyprinis nitimur, ut eos alio loco magis quàm alio probatiores inveniri contendamus. Bohemi primam loci palmam Cyprinis in Bohemia vendicant, proximam Moravi, tertiam Slesitæ.

 Refert

Refert deinde quali aqua alantur: quippè dulcis quam amara, tepida quâm frigida, melius nutrit Cyprinos: sicut terra quoque glebosa & succulenta quam exucca & arenosa. Mox aër item crassus interdum atque imbrifer, quam perpetuo sudus & siccus. Denique apricus vadosus & à ventis tranquillus loci situs redundantiores ac valentiores efficit Cyprinos, quàm opacus tempestuosus & aquis profundus, ut in quem sol ægre penetrare soleat. Sol, inquam: qui non ea modò quæ extant & supra terram eminent, sed etiam ea quæ inferiùs latent & aquis occultantur, suo calore fovet, melioraque & vegetiora facit, ut author est Theophrastus.

Nam quod in una eademque piscina alij Cyprini alijs succulentiores reperiuntur, id partim ex imparibus Cyprinorum seminibus ex diversis seminarijs in unam piscinam translatis: partim ex solo in quo pascuntur, alibi in eadem piscinâ pinguiore alibi aridiore: usu venire plærumque solet. Quanquam non râró etiam ex affectione Cyprinorum quadam peculiari, ex ignota nobis causa oborta, habitudo ipsorum commutatur. Simile quiddam idem Theophrastus commemorat de his quæ monogena sunt, unamquè sortiuntur appellationem; quod alia tamen eorum fœcunda esse alia infœcunda videantur: ut ilicem quandam esse fructiferam quandam sterilem, & alnum pariter, cum ambæ nihilominus florescant. Id verò nemo ferè ignorat, piscinam quamlibet, quæ rariùs quàm quæ spissiùs fuerit seminibus consita completaque, tum specie corporis tum suavitate saporis, multò commendatiores Cyprinos alere.

CAP. VI.

Alternis ne, an in singulos annos, ad singulas piscinas, piscari magis expediat?

MOs hic ad piscinas quasi solennis retinetur, ut in singulis piscinis, quæ nutriendis Cyprinis destinatæ fuerint, altero

altero demum anno piscatio celebretur. Nec enim una æstate bimus fœtus piscinæ creditus, nec item semper trimus satis perglíscere potest, sed minimùm opus habet biennij spacio, ad saginam & legitimum incrementum accipiendum. Idque ita, ut statim dixi, solenniter à piscinarijs observatur.

Præter hunc tamen usurpatum morem Princeps meus Stanislaus, diu primus in Moravia ac solus, ædificatâ sibi ad vicum Medricium non pœnitendâ piscinâ, velut ex novali facere illam sibi restibilem aggressus est, quotannis eandem obserens ac demetens. Hac sane ratione. Complures ei aliæ piscinæ viliores ad arcem & oppidum, cui Vuischcovo nomen, aderant; non in aliam rem magis fructuosæ, quàm ut fœtum Cyprinorum seminarent foverentque. Eas porrò piscinas sic habet divisas, ut æqualem ei in singulos annos liceat ex illis fœtum deligere. Deligiturque fœtus trimo nunquam minor, nec major quadrimo; sed uterque ex eo numero, qui lætam indolem & ad saginam appositam præ se ferat, quò melius celeriusque saginetur, instruatque opimis epulis mensas lautiores; ad quas propter tempestivam ætatem quadriennis aut quinquennis inprimis vocatur. Nam citra annos quatuor fluxâ adhuc carne, ultra quinque tenaciore insulsioreque esse incipit. Nec tamen idem Stanislaus solo fœtus delectu est contentus; sed curat præterea, ut in singulos autumnos piscatus peragatur, ut ipsa piscina à subductis aquis totam insequentem hyemem ad recuperandas vires, quas ex humore æstivo amisit, nacta, vernali rursus tempore succulentum vernactum & alendis Cyprinis idoneum, præbeat.

Sed nisi copiâ fœtus Cyprinorum abundaveris, hæc piscandi ratio parum tibi profuerit. Quocircà si plures quam unam possideas fructuarias in fundo piscinas, ita facilè assequi poteris, ut quotannis æqualiter illas divisas habueris, alternatimque ex dimidiato piscatum annuum institueris,

CAP. VII.

De Cyprinis ad piſcinas diſtrahendis.

CYprini, qui ad piſcinas, ſtatim ut extracti retibus fuerint, venales proponuntur, aliquanto ſunt vendibiliores ijs, qui ex piſcinis in vivaria translati diutius aſſervantur. Ut enim illis habitus adhuc corporis integer gratiam apud emptores conciliat: ita iſtis per captivitatem diminutus precium quoque imminuit. Nihil autem faciliùs eſt quam piſces diſtrahere, ſi adſit emptor qui illos emere velit. Neque enim in vendendis illis novo aliquo jure utimur, aut quidquam de ſanitate vel probitate eorum invicem ſpondemus ſtipulamurque: cum piſces rariſſimè langueant, & guſtu approbare illos vel improbare cuivis liceat.

Aliter autem Bohemi atque Moravi Cyprinos ad piſcinas divendunt. Illi enim ſuas emptoribus vaſe propemodum urnali admetiuntur, conſtituto priùs in ſingulas urnas certo precio. Iſti per ſaxaginta numerant quoſcunque extrudunt venales: contenduntque certiorem atque etiam æquiorem videri ſuam rationem quàm Bohemorum, propterea quod numerus ſemper ſibi in ſummâ conſtet, non item menſura, quæ pro impari Cyprinorum magnitudine ſæpius illam ipſam ſummam divariat. Precium in ſexaginta Cyprinos ſummum octo aureos minimum ſeſquiaureum Moravi conſtituunt. Pro ſitu videlicet regionis aucta vel diminuta licitatione. Siquidem in eâ parte Moraviæ, quæ ad ſuperiorem Pannoniam pertinet, ubi nunc Auſtria eſt, bis terque tanto licentur Cyprinos, quam in eâ, quæ pertinet ad Sleſitas qui in locum Quadorum ſucceſſerunt. Non tamen mihi valdè diſplicet Sleſitarum ratio, quâ in auctione Cyprinorum utuntur, ſeorſum maximos, ſeorſum medioxumos, & minimos, auctionantes. Vetus enim eſt: *æqualitatem haud parere bellum: at inæqualitatem diſcordiarum non parvum eſſe fomitem.* Statim emptor, & ſine

& ſine lite cum venditore tranſigit, ubi pares ſtaturâ Cyprini venundantur: contra multum litigat, ſi inæquales & in unam velut turbam minores cum majoribus confuſos ſibi à venditore videt obtruſos. Licitator enim tunc, qui minimos Cyprinorum digito indicat eosque diſſimulatis majoribus precio minimo ut liceatur apponit: venditore diverſo qui maximo, propter eos qui maximi inter cæteros apparent. In hoc ſane concordant Bohemi Moravi Sleſitæ, ut Lucios venales non ad menſuram ſed ad numerum ſexagenarium venum exponant. Similiterque aliam piſcium in piſcinis turbam miſcellaneam omnes pariter vaſculis admetiuntur potius, quàm ullo numerant numero: haud enim facilè eſt numero comprehendere turbam.

Sed cum nonnihil admirationis plæriſque afferat, accreſcentibus piſcinis ac piſcibus ſimul quoque accreſcere annonæ piſcium caritatem, explicanda obiter reddendaque cauſa ejus rei eſſe videtur.

CAP. VIII.

Cur fiat, ut auctis piſcinis precium quoque Cyprinorum augeatur?

CAuſa ejus rei duplex eſſe putant, una domi nata altera peregrè allata; atq; utraq; (ut verum fateamur) producta ex gulæ intemperantia; quæ ſicut nullum eſcariæ voluptati, ita nec ſumtibus, quibus talis voluptas emitur, modum terminat. In delicijs autem epularum Cyprinum paſſim haberi, adeò jam lippis, quod dicitur, & tonſoribus notum eſt, ut ne ipſi quidem lippi & tonſores apud nos ſine Cyprino lautiora ineant convivia. Ut primores populi taceam; qui eandem in jentacula prandia cœnas & commeſſationes diſtribuunt: ſimili intemperantia ipſe populus utitur, menſasque ſuas Cyprino, quoties haberi poteſt, libentiſſimè onerat. Populum urbanum ruſtici ſequuntur atque imitantur, eo potiſſimum tempore, quo nun-

dinandi

dinandi gratiâ oppida & vicos ſubeunt, non antea rus inde repetentes quam Cyprino eoque cariùs redempto ingluviem expleverint ſuam. Quaſi nullus æque ſaperet, atque ille qui magno emptus eſt. Ita enim apud Martialem ruſtica quoque avis canit:

Ruſtica ſum Perdix. quid refert, ſi ſapor idem?
Carior eſt Perdix; ſic ſapit illa magis.

Domi igitur poſteaquam tanta aviditate Cyprinus ab omnibus Ordinibus appetitur: quid mirum, ſi quantum fames ejus creſcit, tantum quotidiè increſcat precium, certatim omnibus ad emendum eundem concurrentibus?

Quid deinde foris? nonne omnia fere per Germaniam ſuperiorem diverticula Cyprinum apud nos emptum, non ſolum occupare, ſed etiam piſces ſe nobiliores anteire deprehendimus? Diverti jampridem in oppidum Alpinum, cui Oeniponti vocabulum, ad hoſpitem: ab eodem exigens, ut mihi ſalares piſces ad cœnam apponeret. Ibi hoſpes: ſi piſcium, inquit, deſiderio teneris, aliquanto ſuaviores quam ſalares ſint tibi ſtatim exhibuero. Nec cunctatus affert Cyprinos, paulo ante ex Bohemiâ advectos, plenoque ore laudes eorum celebrat; nunc cum Carpionibus Benacinis nunc cum Salmonibus Rhenanis comparans. Me nihil plane adverſante, quod de gloria meorum popularium agi videbam; interim tamen poſcente, ut dilatis in craſtinum Cyprinis, præſentem mihi cœnam additis ſalaribus accumularet. Paret hoſpes; cœnamque ſalaribus jentaculum Cyprinis inſtruit: initaque ratione carius Cyprinos quam ſalares æſtimat. Quo ego perſpecto ad comites ajo: Deſinamus poſthac mirari, cur precia Cyprinis intendantur, quando pluris eos apud peregrinos, quam ſalares æſtimari videmus.

Nosque indè non modò ad novas piſcinas amplificandas, ſed etiam ad veteres renovandas, convertamus.

CAP.

CAP. IX.

Quemadmodum veteraneæ piscinæ restituantur.

HUmor perpetuo in piscinis restagnans facit, ut illæ ante tempus senescant. Tunc autem senescere intelliguntur piscinæ, cum ubere ipso terræ succoque & viribus per continuam aquarum redundantiam exhaustis, ad alendos pisces minùs habentur habiles. Idque mali nostrâ plærunque culpâ eis acceleratur, dum avidi ad rem nimis sumus; perpetuisque fructibus inhiantes, perpetuò etiam piscinas, sine ulla remissione, aquis oneramus. Obliti quid præcipiat agricolis Virgilius, cum dicit:

Alternis idem tonsas cessare novales,
Et segnem patière situ durescere campum.

Conducit autem hoc præceptum non minus piscinarijs quam agricolis; ut piscinæ videlicet similiter atque agri restibiles cessantibus novalibus recreentur & instaurentur. Fieri verò talis cessatio atque intermissio in piscinis solet, post annum octavum aut decimum, id est, post quartum aut quintum legitimum piscatum, qui biennio quolibet celebrari consuevit. Nec diutius quies durat, quam dum unus in se revolvitur annus, haud ipse quoque tunc sterilis. Siquidem licet piscinas humore vacuas seminibus frugum conserere, messeque interim perfrui; licet item post unam statim æstatē piscari, si fœtu Cyprinorum trimo desiccatam recreatamque piscinam repleveris.

Cæterum si illæ ipsæ piscinæ multis annis multaque ætate adeo inveteraverint, ut viribus planè deficiantur, effætæque reddantur; nequaquam tunc satis fuerit, uno duntaxat anno requietas illas feriatasque relinquere, sed addendus erit alter & tertius annus ad ubertatem reparandam. Ita ut primus piscinas malè affectas levi vomere proscindat, largo stercore saturet, atque eo illas semine conserat quod

in effæto etiam solo facilè provenire solet. Cujus generis semina sunt tum Milij, tum Panici, tum Lupini, aliàs stercoris etiam vicem præbentis, quotiesve simul cum suo sarculo inaratur. Anno altero pabula jam robustiora sulcis in piscina exaratis mandare: Tertio frumentaria semina quantumvis prævalida spargere simulque metere poteris. Ita fiet, ut nullus sine fructu annus tibi præterierit, donec piscina pensionem solennem ex piscatu solvere incipat. Authorem habeo Equestris ordinis virum longo usu & experientia probatum: semen nullum esse, quod satum meliùs piscinas pariter atque pisces opimet, quàm semen papaveris, si à maturitate sua in piscina ipsa relinquatur papaver, ut ibidem semen ex calicibus effundat suum.

Sed diutiùs fortasse Salares, quam dignatio eorum fert, differuntur.

CAP. X.

De vivariis Salarum.

Olim jam ego Ausonio assentiens Salarem eum piscem appello, quem vulgo Truttam cognominant. Sic verò Ausonius Salarem suo sibi colore in Mosella sua depingit:

Purpureisque Salar stellatus tergora guttis.

Quoniam alter præterea Salar est & ipse stellulas velut nobilitatis insigne in tergore præferens, sed nigricantes; quem vos Germani Oeschenum nominatis. Uterque porrò Salar dictus à saltatu esse videtur, quia in præcipitibus torrentibus sublimiter saltitat, ac præsertim purpuratus ille, qui bene alta septa facile transilit. Sed idem claustra perbelle patitur; cum ille alter nigricantibus stellulis stellatus claustrorum impatientissimus habeatur, protinusque ut ex aquis suis in aërem est extractus moritur.

Priori igitur apud nos à piscinarijs elegantioribus vivaria nuper institui cœpta sunt; non sane in quæstum aliquem,

sed

ſed in lautitiam epularumque magnificentiam. Inſtituendi autem eorum ratio, quod ad longitudinem & latitudinem formamque attinet, conſimiliter ferè ſeſe habet, atque ſeclu-ſoriorum, de quibus paulò ante diximus, niſi quod vivaria ſalarum altiùs deorſum perfodiuntur. Quantò enim altius reſtagnant aquæ, tantò diutius rigorem ſuum in fundo retinent, quod eſt gratiſſimum ſalaribus. Nam ut liquidas defœcataſque ita frigidas ſemper aquas deſiderant, & ſolum in fundo arenoſum glareoſumque; quale, ſi non ad manum adeſt, aliunde arena & glarea advecta conſterni debet. Tum ripæ vivarij ſilice per circuitum præmuniri debent, non eò ſolum ut ne terra ſubſidat nullo fulta pariete, ſed etiam ut ſalares habeant ſuas latebras, in quas ſe per æſtum & tempeſtates abdere queant. Ideoque parietes rimoſos, ac muſco duntaxat viridi interjecto coagmentatos, facimus, ut per foraminum raritates, & per muſci viriditatem eadem fere copia divertendi in latebras ſalaribus fiat, quæ fieri ſolet in alveis & ripis fluminum, in quibus, ubi liber eſt, libentiſſimè diverſatur. Debet autem fluminis unda aſſiduò vivaria ſalarum permeare, quoniam plus obeſt illis unda ſtagnans quam prodeſt muſcus & glarea. Obeſt inſuper eiſdem æſtus fervida æſtate concitatus. Eum alij objectu arborum & umbra arcent: quidam glaciem, quam infrigidandis poculis per totam æſtatem in puteis aſſervant, vivarijs immergunt; ſimulque fami per tempus eorum occurrunt, ne ex illâ aliter in alterius lanienam efferaretur. Eſca appoſitiſſima habetur ſoboles Cyprinorum, vel alburni, vel rivales haleculæ. Nam qui jecuſculis minutim conciſis vel alia carne ſaginantur, parùm gratum habent ſaporem.

Vix concinnior inſtitui commodiorque hujuſcemodi vivariorum oeconomia poteſt, quàm eſt haud magno ſpatio ab arce Pardubicia à Proceribus Bernſteynis inſtituta. Trifariam

sunt vivaria divisa, triplicique varietate salares per singula separati. In primo vivario grandiores, utpotè herili mensa destinati, adnatant: in altero mediocres: in tertio minimi. Quia utrique in supplementum descripti, ut sibi certus numerus in suo quoque vivario semper constet, per continuam in desideratorum locum substitutionem.

EPILOGVS.

HÆc fere sunt, mi Antoni, quæ de piscinis commemoranda in mentem mihi venerunt. Nunc nihil aliud admonendum superest, quàm ut non solum boni sed etiam justi patris familias officio defungamur, quotiens instituendis augendisque piscinis curam intendimus. Nequaquam nos ad imitationem quorundam componentes, qui contemptâ omni æquitate & præterea in colonos suos humanitate, quidam eorum illos agris, alij pratis, alij pascuis, nonnulli totis pagis, submovent exturbantque. Ut ipsi in loca violenter occupata succedant, piscinasque sibi in alieno pro libidine constituant: quasi non liceat sine injuria & incommodo ditioni nostræ subjectorum utilitati quemque suæ consulere. Quemadmodum videlicet sibi consulunt juris æquitatisque & humanitatis cultores; paria nimirum, si non ampliora, ubique locorum cum colonis suis facientes, hoc est, agros restibiles restibilibus, novales novalibus, pascua loca pascuis, prata rigua riguis, pensantes. Quòd si facultas par pari referendo non adest, tertiam amplius quam acceperint partem in rerum permutatione colono adjicientes.

Si meliora his nobis domi, unde hæc depromi omnia oportuit, nata fuissent, meliora tibi libentissime, mi Antoni, deprompsissemus. Nunc *pro opibus* (ut dicitur) *mœnia condidimus*; si nullâ forsitan re aliâ, at ipsâ interim novitate, placitura.

MARCI

MARCI TERENTII VARRONIS

DE

RE RVSTICA

LIBRI TERTII

CAP. XVII.

Ad Lectorem
H. CONRINGIVS.

Vm duo ſint ſcribendi genera, alterum αὐτοπρόσωπον, alterum διαλογικὸν, in utroq; multum valuiſſe M. Terentium Varronem, vel pauci illi qui ex quamplurimis ſuperſunt, de Latina lingua & Re Ruſtica libri luculentè oſtendunt. Ac διαλογικὸν quidem tum demum probè ſeſe habet, ſi dramatis in morem ſit confectum: eoq; rari ex hoc ſcribendi genere laudem conſecuti ſunt, etiam veteri in ævo. Cæterùm Varronem vere fuiſſe artificem in dialogico illo ordine, non minus atq; apud Græcos quondam Platonem & Romanos inter Tullium, dubio procul ſaltim tot Satyræ Menippeæ nos docerent niſi periiſſent, etiamnum autem loquuntur plane tres de Re Ruſtica libri. Et vero in eorum ſingulis novum drama inſtituit lepidus & perurbanus, licet jam octogenarius, ſenex. Ex tertio libro, qui de villaticis eſt paſtionibus ad Q. Pinnium, ut primus de Agricultura ad uxorem Fundaniam, alter de Pecuaria ad Turannium Nigrum, excerpſimus quæ ſequuntur de piſcinis. Vbi fabulæ argumentum cum hoc eſſet; ſeſe Varronem & Axium ſenatorem, ſimulac ſuffragium tuliſſent comitiis ædilitiis candidato ſuo, inque villam publicam, interim dum diriberentur ſuffragia, ſole æſtuante, conceſſiſſent, inveniſſe ibi Appium Claudium augurem eiq; in ſubſelliis aſſidentes, à ſiniſtra Cornelium Merulam Conſulari familia ortum, & Fiſcellium Pavonem Reatinum, ad

dextram

dextram Minutium Picam & M. Antonium Passerem, hosque inter de Villaticis pastionibus habitos sermones esse: quænam ad ultimum depiscinis illi disseruerint, hîc adfertur in medium. Fuit autem, sicuti

Vir doctissimus undecunque Varro

(*quem Terentiani elegantem de illo versiculum S. quoque Augustinus approbavit*) & *Rusticæ etiam Rei omnis longe peritissimus, ita reapse opulentus pariter prudens ac splendidus agricola. Ipsemet sane præfatione libri secundi, qui de re pecuaria est,* grandes se pecuarias habere, in Appulia oviarias in Reatino equarias, *profitetur. Imo verò,* sibi ovium greges in Appulia hybernare, qui in Reatinis æstivabant, *prodit ejusdem libri secundo capite. Memorat ipse & fundum suum in Tusculano, emptum à M. Pisone. Ac tum quidem in ejus leporario non fuisse multos apros, ceu ait tertio capite libri tertii: ad quantas delitias tamèn vivarium illius fundi à Varrone pòst fuerit provectum, ut appareat, merentur hîc quoque legi quæ scribuntur ejusdem libri capite tertiodecimo.* Apros quidem haberi posse in leporario, nec magno negotio ibi (*ita scribo*) & captivos & cicures qui ibi nati sunt pingues solere fieri, scis inquam Axi. Nam quem fundum in Tusculano emit hic Varro à M. Pupio Pisone, vidisti ad buccinam inflatam certo tempore apros & capreas convenire ad pabulum: cum è superiore loco è palæstra apris effunderetur glans, capreis vicia aut quid aliud. *Varronem denique sub Casino opido, voluptatis solùm capiendæ*

caussa,

caussa, artificiosum construxisse Ornithona, liquet ex cap. 4. & 5. ejusdem tertii libri. Nam capite quidem quarto ita legitur: Duo sunt Ornithonis genera: Vnum delectationis caussâ; ut Varro hic noster fecit sub Casino, quod amatores invenit multos. *Sequente capite cum Appius Varronem in hæc verba fuisset allocutus:* Tu dic illud alterum genus Ornithonis, qui animi caussa constitutus à te sub Casino fertur: in quo diceris longè vicisse non modo ἀρχέτυπον inventoris nostri ὀρνιθοτροφείων M. Lænii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aves, quas pasceret objecto rete, sed etiam in Tusculano magno ædificii Luculli. *Tum Varro ipse Ornithonem illum prolixa dissertatione ita ob oculos quasi ponit, ut non temere usquam hodie illi supparem reperiri dixeris, sive splendore sive artificiosa structurâ. Quæ ideo heic addenda duxi, ut Varroni nostro sua, quam meretur, apud Lectorem quantumvis elatioris etiam animi constet auctoritas, de piscinis ævi sui sermonem facienti.*

M. TER.

M. TER. VARRONIS

Libri

DE RE RUSTICA TERTII

CAPUT ULTIMUM.

INterea redit ad nos Pavo, &, si vultis, inquit, anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuum, ac cœpti sunt à præcone renuntiari quem quæque tribus fecerint ædilem. Appius confestim surgit, ut ibidem candidato suo gratularetur, ac descenderet in hortos. Merula, Tertium actum de pastionibus villaticis postea, inquit, tibi reddam Axi.

Consurgentibus illis, Axius mihi (respectantibus nobis, quod & candidatum nostrum venturum sciebamus) non laboro, inquit, hoc loco discessisse Merulam; reliqua enim ferè mihi sunt nota. Quod cùm piscinarum genera sint duo, dulcium & salsarum; Alterum apud plebem & sine fructu, ubi lymphæ aquam piscinis nostris villaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscinæ nobilium, quibus Neptunus ut aquam sic & pisces ministrat, magis ad oculos pertinent quàm ad vesicam, & potius marsupium domini exinaniunt quàm implent. Primum enim ædificantur magno, secundò implentur magno, tertiò aluntur magno. Hirrius circum piscinas suas, ex ædificijs duodena millia sestertia capiebat; eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Non mirum: uno tempore enim memini hunc Cæsari sex millia murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sextertio villam venisse. Quare nostra piscina ac mediterranea plebeia rectè dicitur dulcis, & illa amara. Quis enim nostrûm non unà contentus est hac piscinâ? Quis con-

trà maritimas non ex piſcinis ſingulis plures conjunctas habet? Nam ut Pauſias & cœteri pictores ejusdem generis loculatas magnas habent arculas, ubi diſcolores ſint ceræ: ſic hi loculatas habent piſcinas, ubi diſpares diſcluſos habeant piſces. Quos, perinde ut ſacri ſint, ac ſanctiores quàm illi in Lydiâ, quos ſacrificanti tibi Varro ad tibicinem Græcum gregatim veniſſe dicebas ad extremum littus atque aram, quod eos capere auderet nemo, cùm eodem tempore inſulas Ludinorum ibi corroſas vidiſſes: ſic hos piſces nemo cocus in jus vocare audet. Q. Hortenſius familiaris noſter, cùm piſcinas haberet magnâ pecuniâ ædificatas ad Baulos, ita ſæpè cum eo ad villam fui, ut illum ſciam ſemper in cœnam piſces Puteolos mittere emptum ſolitum. Neque ſatis erat eum non paſci piſcinis, niſi eos ipſe paſceret ultrò: ac majorem curam ſibi haberet, ne ejus eſurirent mulli, quàm ego habeo, ne mei in Roſea eſuriant aſini. Et quidem utraq; re, & cibo & potione: cùm non paulò ſumptuoſius quàm ego his miniſtraret victum. Ego enim uno ſervulo, hordeo non multo, aquâ domeſticâ, meos multinumos alo aſinos. Hortenſi⁹, primùm, qui miniſtrarent, piſcatores habebat complures: & ij piſciculos minutos aggerebant frequenter, ut à majoribus abſumerentur. Præterea ſalſamenta in eas piſcinas emptitia conjiciebat cùm mare turbaretur: uti per tempeſtatem ſuis piſcibus è macello cetariorum, uti è mari, obſonium præberet, cùm neque everriculo illi in litus educere poſſent vivam ſaginam plebeiæ cœnæ piſces. Celeriùs voluntate Hortenſii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas, quàm è piſcina barbatum mullum. At inquit ille, non minor cura ejus erat de ægrotis piſcibus quàm de minus valentibus ſervis. Itaque minùs laborabat, ne ſervus æger quam aquàm frigidam biberent ſui piſces. Etenim hac incuria laborare ajebat M. Lucullum, & piſcinas ejus deſpiciebat; quod æſtivaria idonea non haberet

beret, ac residem aquam & in locis pestilentibus habitarent pisces ejus. Contrà ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in piscinas quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu: factum est enim, ut amatos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora: ut Appuli solent pecuarij facere, quod propter calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Bajano autem tanta ardebat cura, ut architecto permiserit ut suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, objectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna ad proximam novam introire ac redire rursus in mare posset ac refrigerare piscinas.

Nos hæc: At strepitus à dextra. Et eccum recta candidatus noster designatus ædilis. Cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur: ille inde eundo suam domum, nos nostram.

Opinionis nostræ sermonem de pastione villaticâ summatim hunc, quem exposui, habeto.

L. IUN. MODERATI COLUMELLÆ

DE

RE RVSTICA

LIBRI OCTAVI

CAPVT XVI & XVII.

Ad Lectorem H. CONRINGIUS

PRinceps citra controversiam veterum Rei Rusticæ scriptorum est Columella: sive plenam accuratamque omnigenæ hujus disciplinæ tractationem, sive dictionis elegantiam spectemus. Longo certè intervallo etiam Varronem ipsum antecedit, perinde ut Catonem Varro. Ordinem autem in docendo Varronianum sequutus est. Quæ enim fere consumant ruris exercendi colendiq; scientiam libris prioribus quinque, sexto & septimo quæ pecuariæ negociationis exigit ratio, villaticam vero pastionem octavo & nono est persecutus. Hisce decimum adjecit de hortorum cultu, & carmine quidem: eximium sese probans Maronis æmulatorem. Quod argumentum hactenus ità fuerat aggressus nemo. Et vero etiam Virgilius hæc

spacijs disclusus iniquis
Prætericns alijs post se memoranda reliquit:

nec qui exsequeretur invenit alium quam Columellam. Nisi præstitum idà Gargilio etiam Martiale, credere quis velit Servio. Quem tamen ego memoria lapsum arbitror, cum Martialis illius liber quidem de hortis memoretur sed prosa scriptus oratione. Quod liquet ex iis quæ frequenter inde promit Palladius: ut & ex hisce Caßiodori quæ habentur l. 1. Institution. cap. 28. De hortis scripsit pulcherrima Gargilius Martialis, qui ad nutrimenta olerum & virtutes eorum diligenter exposuit. *Fortaßis vero hodieque latet alicubi*

Mortialis ille: cùm Petro Victorio fuerit codex MSS. optimæ notæ Varronis, addito Martialis nomine, sed mutilus, quod testatur præfatione Castigationum suarum Varronianarum. Cæterum quid intra villam agi denique debeat ab homine quidem villicationi præfecto, libro undecimo, quid à villica autem duodecimo, Columella docuit. Qui de Arboribus agit liber, & tertium in nonnullis codicibus locum occupavit, non equidem negaverim esse Columellæ: non est tamen magni illius operis pars, sed alterius quo in epitomen videtur alterum illud contractum; adeoque rectè jam tum iudicio virorum doctorum semotus est, licet bonam partem verbis iisdem constet, quæ in libris magni operis tertio quarto & quinto reperiuntur. Et verò memorat Cassiodorus laudato jam loco sexdecim libros Columellæ: quorum quatuor ultimis videtur illa quam dixi Epitome grandioris operis constitisse, Cassiodori verba sunt: Columella sexdecim libris per diversas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur; disertis potius quam imperitis accommodus, ut operis ejus studiosi non solum communi fructu sed etiam gratissimis epulis expleantur. *Natus autem fuit quidem Columella in Hispania Gadibus: scriptum tamen insigne hoc volumen me judice in Italiâ est. Hinc Roma ipsi audit* civitas nostra: *indicantque idipsum luculenter hæc præfationis in librum primum verba.* Itaque in hoc Latio & Saturniâ terra, ubi dij cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provincijs advehatur frumentum

mentum ne fame laboremus: & vindemias condimus ex insulis Cycladibus ac regionibus Bæticis Gallicisque. *Vineas quoque in agro Albano Corseolano & Ardeatino sibi cultas, memorat ipse cap. 9. quas Italicas esse haud dubito, non Hispanas ceu visum Philippo Beroaldo. Et vero jam in Hispania degens jus habuit civitatis Romanæ, natus scilicet in municipio: qualium opidorum quàm ampla tùm conditio fuerit, notum est eruditis.*

Exhibemus autem hic in præsens, pro ratione instituti, tantum ea quæ Columella inter villaticas pastiones de re piscinaria docuit. Paulo quidem pluribus quàm à Varrone factum; vitio tamen luxuriæ Romanæ, neutiquam rem illam omnem ex dignitate persequens, aut cum Dubravio hoc in argumento comparandus.

Quoniam veri paulo ante ex Caßiodori libro Divinarum lectionum adducta quædam sunt, fortaßis haud abs re fuerit subjungere hoc loco, quæ in Adversariis, datâ occasione hac inspectis, ante complures annos juvenis admodum de illo Caßiodori opere annotavi. Est autem hoc. Dum Caßiodorus, aulæ seculique curis sepositis, in monasterium propriis sumptibus conditum sese abdidisset, in monachorum suorum, hominum rudium, gratiam libros duos conscripsit Divinarum humanarumque Institutionum; qui hodie quidem supersunt sed ita disjectis & corruptis partibus, ut hactenus nemo justam illius voluminis rationem fuerit assecutus. Cæterum duos esse libros scriptos, & quodnam utriusque fuerit argumentum, accipi potest ex Præfatione libri qui hodie inscribitur Divinarum

narum

narum lectionum titulo. Quæ legenda ſunt, *ait*, his duobus libris aptiſſime ſuis locis & breviter indicantur *Item* Quod ego arbitror duobus libris qui ſequuntur, eſt breviter intimatum. *Item:* Habetis in Primo volumine antiqui ſeculi magiſtros præſentes ſemperq; paratiſſimos *&c.* In Secundo verò libro de artibus ac diſciplinis pauca libanda ſunt. *Hanc ſectionem voluminis alii quique obſervaverunt; ſed dum librum ſecundum à cap. 24 exorſi ſunt graviter erraverunt. Nec enim in ſequentibus capitibus de artibus ac diſciplinis quidquam eſt libatum: & diſerte cap. 27 profitetur, ſequente libro* artes ac diſciplinas cum ſuis diviſionibus paucis attingere ſe velle. *Item ait:* Sit ergo antiquiorũ liber opus noſtrum, ut quæ illi latius pluribus codicibus ediderunt nos breviſſimè ſecundo volumine pandamus. *Cap. etiam 28 mentionem facit* libri ſequentis. *Cum verò nec in reliquis capitibus de artibus ac diſciplinis quidquam habeatur, etiam illa ad librum primum referenda ſunt. Quia ſecundo autem volumine artes ac diſciplinas Caſsiodorus eſt perſequutus, ſuperſuntque breves illius introductiones in Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, & Mathematicas diſciplinas, per ſit veroſimile, hæc olim conſtituiſſe librum illum ſecundum. Sunt tamen & illa lacera miſerè & corrupta. Cumprimis autem Dialectica laborant. Pagina enim editionis illius Genevenſis quæ ſeculi hujus anno 19 prodiit, cum dixiſſet:* Ariſtoteles quando librum περὶ ἑρμενέιας ſcribebat, calamum in mente tingebat, *perperam ſubjungitur:* Definitionum

prima

prima eſt ſubſtantialis &c. *Quæ autem verè ſequi debebant habentur demùm pag.* 1045. *hoc initio :* In libro de Interpretatione prædictus philoſophus de his tractat &c. *Qui ſermo continuus fluit ad hæc usque ſequentis paginæ verba :* Sunt hæ definitiones. *Subjungenda autem proxime ſunt quæ habentur pag.* 1400. *hoc initio :* Modi formulæ primæ ſunt novem : *& quæ ſequuntur uſque ad pàg.* 1045 *hæc verba :* In libro de Interpretatione. *Vbi recurrendum eſt ad pag.* 1038. *verba illa :* Definitionum prima. *Quæ continuantur ad pag.* 1400 *hæc uſque :* Modi formulæ &c. *Subnectendum enim tum demum eſt illud quod pag.* 1046 *legitur :* Sunt hæ definitiones. *In eundem porro librum irrepſit integrum fere opuſculum Boëtii de Topicis differentiis : quod facile iterum à Caſsiodorianis ſeparari poteſt. Eſt autem ab hoc ſecundo volumine planè diverſum illud de Orthographia volumen : imo hoc ſcriptum eſſe dudum poſt illas Inſtitutiones & quidem anno ætatis* 93 *diſerte legitur in eius præfatione : in ſecundo enim libro non niſi pauca perſtinxerat* περὶ ὀρθογραφίας. *Alterum tamen iſtud orthographicum opus jam promiſit præfatione Inſtitutionum hiſce verbis :* Paravi quoque quantum potui priſcos Orthographos invenire &c. *Sed de hiſce plus quam ſatis. Et verò fateor ab argumento inſtituto eſſe hæc alieniſsima. Spero tamen veniam me inventurum : quoniam etſi non hîc alibi tamen queant prodeſſe, & niſi fortè fortuna hæc in Adverſariis nunc occurriſſent, nunquam*

à me fuissent monita. Sed & cum reti non pisces solos sed aligam & lutum quoque piscari soleamus, aliquid etiam inutilis limi est fortaßis non magnum nefas piscinario nostro negotio admisceri. Apprime tamen utile est Caßiodori hoc opus, cum ad alia tum notitiam librorum præsertim Ecclesiastico- rum, qui illa tempestate fuerunt in manibus.

L. IVN. MODERATI COLVMELLÆ

Libri Octavi

DE RE RVSTICA

CAPVT XVI.

De piscinis & piscibus alendis.

Erum opportunè, dum meminimus aquatilium animalium, ad curam perveniemus piscium. Quorum reditum quamvis alienissimum agricultoribus putem (quid enim tàm contrarium excogitare queam, quam terrenum fluido?) tamen non omittam. Nam & harum studia rerum majores nostri celebraverunt; adeò quidem, ut etiam dulcibus aquis marinos clauderent pisces, atque eadem curâ mugilem scarumque nutrirent, qua nùnc muræna & lupus educantur. Magni enim æstimabat vetus illa Romuli & Numæ rustica progenies, si urbanæ vitæ comparetur villatica, nulla parte copiarum defici. Quamobrem non solùm piscinas, quas ipsi construxerant, frequentabant, sed etiam quos rerum natura lacus fecerat, convectis marinis seminibus replebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & item Vulsinensis & ciminus lupos auratasque procreaverunt, ac siqua sint alia piscium genera dulcis undæ tolerantia. Mox istam curam sequens

ætas

ætas abolevit, & lautitiæ locupletum maria ipsa Neptunumq; clauserunt, & jam cum avorum memoria circumfertur M. Philippi (velut urbanissimum, quod erat luxuriosissimum) factum atque dictum. Nam is fortè Cassini, cùm apud hospitem cœnaret, appositumque è vicino flumine lupum degustasset, atque expuisset, improbum factum dicto prosecutus, Peream, inquit, nisi piscem putavi. Hoc igitur perjurium multorum subtiliorem fecit gulam, doctaque & erudita palata fastidire docuit fluvialem lupum, nisi quem Tyberis adverso torrente defatigasset. Itaque Terentius Varro, Nullus est, inquit, hoc seculo nebulo ac rhynthon, qui non jam ducat, nihil sua interesse, utrum ejusmodi piscibus an ranis frequens habeat vivarium. Attamen iisdem temporibus, quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maximè laudabatur severitas Catonis. Qui nihilominus & ipse tutor Luculli, grandi ære sestertium millium quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat. Iam enim celebres erant delitiæ popinales, cùm ab mari deferrentur vivaria. Quorum studiosissimi velut ante devictarum gentium Numantinus & Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Muræna captorum piscium lætabantur vocabulis. Sed quondam sic mores obcaluere, non ut hæc usitata, verum ut maximè laudabilia & honesta judicarentur: nos quoque, ne videamur tot jam seculorum seri castigatores, hunc etiam quæstum villaticum patris familiâs demonstrabimus. Qui sive insulas, sive maritimos agros mercatus, propter exilitatem soli, quæ plerumque littori vicina est, fructus terræ præcipere non poterit, ex mari reditum constituat.

Hujus autem rei quasi primordium est naturam loci contemplari, quo piscinas facere constitueris; non enim omnibus littoribus omne genus piscium haberi potest. Limosa regio planum educat piscem; velut soleam, rhombum, passe-

rem. Eadem quoque maximè idonea est conchylijs, muricibus, & ostreis, purpurarumque tum concharum pectunculis, balanis vel sphondilis. At arenosi gurgites planos quidem non pessimè, sed pelagios melius pascunt; ut auratas ac dentices, Punicasque & indigenas Vmbrasve: verùm conchylijs minus apti. Rursus optimè Saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet, quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulæ turdique nec minùs melanuri.

Atque ut littorum, sic & fretorum differentias nosse oportet, ne nos alienigeni pisces decipiant. Non enim omni mari potest omnis esse; ut helops, qui Pamphylio profundo nec alio pascitur: ut Atlantico faber, qui & in nostro Gadium municipio generosissimis piscibus adnumeratur, eumque prisca consuetudine Zeum appellamus: ut scaurus, qui totius Asiæ Græciæque littoribus Sicilia tenus frequentissimus exit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias enavit ad Ibericum mare. Itaque ne si capti quidem perferantur in nostra vivaria, diuturni queant possideri. Sola ex pretiosis piscibus muræna, quamvis Tarsensis Carpathijque pelagi, quod est ultimum, vernacula, quovis hospes freto peregrinum mare sustinet. Sed jam de situ piscinarum dicendum est.

CAPVT XVII.

De positione piscinæ.

STagnum censemus eximiè optimum, quod sic positum est, ut insequens maris unda priorem submoveat; nec intra conseptum sinat remanere veterem. Namque id simillimum est pelago; quod agitatum ventis assidue renovatur: nec concalescere potest, quoniam gelidum ab imo fluctum revolvit in partem superiorem. Id autem stagnum vel exciditur in petra, cujus rarissima est occasio, vel in littore construitur opere signino. Sed utcunque fabricatum est, si semper influente gurgi-

gurgite riget, & habere debet specus juxta solum; eorumque alios simplices & rectos, quo secedant squamosi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis spatiosos, in quibus murænæ delitescant. Quanquam nonnullis commisceri eas cum alterius notæ piscibus non placet: quia si rabie vexantur, (quod huic generi velut canino solet accidere) sævissimè persequuntur squamosos, plurimosque mandendo consumunt. Itineraque, si loci natura permittit, omni lateri piscinæ dari convenit. Facilius enim vetus submovetur unda; cum quacunque parte fluctus urget per adversam patet exitus. Hos autem meatus fieri censemus per imam consepti partem; si loci situs ita competit, ut in solo piscinæ posita libella septem pedibus sublimius esse maris æquor ostendat: nam piscibus stagni hæc in altitudinem gurgitis mensura abunde est. Nec dubium, quin quanto magis imo mari venit unda, tanto sit frigidior, quod est aptissimum nantibus. Sin autem locus, ubi vivarium constituere censemus, pari libra cum æquore maris est, in pedes novem defodiatur piscina; & infra duos à summa parte cuniculus rivi perducatur, curandumque est, ut quam largissimè veniant, quoniam modus ille aquæ jacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quàm si major recentis fieti vis incesserit. Multi putant in ejusmodi stagnis longos piscibus recessus & flexuosos in lateribus specus esse fabricandos, quo sint opaciores æstuantibus latebræ. Sed si recens mare non semper stagnum permeat, id facere contrarium est. Nam ejusmodi receptacula nec facilè novas admittunt aquas, nec nisi difficulter veteres emittunt: plusque nocet putris unda, quàm prodest opacitas. Debent tamen similes velut cellæ parietibus excavari; ut sint, quæ protegant refugientes ardorem solis, & nihilominus facile quam conceperint aquam remittant. Verùm meminisse oportebit, ut rivis per quos exundat piscina, præfigantur ænei exiguis foraminibus cancelli,

quibus impediatur fuga piscium. Si verò laxitas permittit è littore scopulos, qui præcipue herbis algæ vestiuntur; non erit alienum per stagni spatia disponere, & quantum comminisci valet hominis ingenium, repræsentare faciem veri maris, ut clausi quàm minime custodiam sentiant.

Hac ratione stabulis ordinatis aquatile pecus inducemus, sitque nobis antiquissimum meminisse etiam in fluviabili negotio quod in terreno præcipitur, & quid quæque ferat regio. Neque enim si velimus, ut in mari nonnunquam conspeximus, in vivario multitudinem mullorum pascere queamus, cùm sit mollissimum genus & servitutis indignantissimum. Raro itaque unus aut alter de multis millibus claustra patitur. At contrà frequenter animadvertimus intra septa pelagicos greges inertis mugilis & rapacis lupi. Quare, ut proposueram, qualitatem littoris nostri contemplemur, si vitemus scopulos, an probemus. Turdi complura genera, merulasque & avidas mustellas, tùm etiam sine macula (nam sunt & varii) lupos includemus. Item flutas, quæ maximè probantur, murænas; & si quæ sunt aliæ saxatilis notæ, quarum pretia vigent. Nam vile ne captare quidem, nedum alere conducit. Possunt ista eadem genera etiam littoris arenosi stagnis contineri: nam quæ limo cœnoque lutescunt, ut ante jam dixi, conchilijs magis & jacentibus apta sunt animalibus.

Neque est eadem lacus positio, quæ recipit cubantes: atque eadem præbentur cibaria & prostratis piscibus & erectis. Namque soleis ac rhombis, & simillimis animalibus, humilis in duos pedes piscina deprimitur, in ea parte littoris quæ profluo recessu nunquam destituitur. Spissi deinde clathri marginibus infiguntur, qui super aquam semper emineant, etiam cùm maris æstus intumuerit. Mox præjaciuntur in gyrum moles; ita ut complectantur sinu suo, nec tamen excedant stagni modum. Sic enim & maris atrocitas objectu crepidinis

pidinis frangitur, & in tranquillo consistens piscis sedibus suis non exturbatur, neque ipsum vivarium repletur algarum congerie, quam tempestatibus eructat pelagi violentia. Oportebit autem nonnullis locis moles intercidi more Mæandri, parvis sed angustis itineribus, quæ quantalibet hyemis sævitia mare sine fluctu transmittat.

Hinc esca jacentium mollior esse debet quàm saxatilium. Nam quia dentibus carent, aut lambunt cibos, aut integros hauriunt; mandere quidem non possunt. Itaque præbere convenit tabenteis halec ulas, & salibus exesam chalcidem, putremque sardiniam, nec minus scaurorum branchias, vel quicquid intestini pelamis aut lacertus gerit: tùm scombri, charcharique, & elacatæ ventriculos; & ne per singula enumerem, salsamentorum omnium purgamenta, quæ cetariorum officinis everruntur. Nos autem plura nominavimus genera, non quia cuncta cunctis littoribus exeunt, sed ut ex his aliqua, quorum erit facultas, præbeamus. Facit etiam ex pomis viridibus adaperta ficus. Et nuces digitis infractæ sunt dandæ: nec minus elixum molle sorbum, quique sunt cibi sorbilibus proximi, ut mulctra, recens caseus, si loci conditio vel lactis annona permittit. Nulla tamen æquè quàm prædictæ salsuræ pabula commodè dantur, quoniam odorata sunt; omnis enim jacens piscis magis naribus escam quàm oculis vestigat. Nam dum supinus semper cubat sublimius aspectat, at ea quæ in plano sunt dextrâ lævâque non facilè pervidet. Itaque cùm salsamenta objecta sunt, eorum sequens odorem pervenit ad cibos. Cœteri autem saxatiles aut pelagici satis ex his, sed ex recentibus melius pascuntur. Nam & halecula modò capta, & cammarus exiguusque gobio, & quisquis denique est incrementi minuti piscis majorem alit. Si quando tamen hiemis sævitia non patitur ejus generis escam dari, vel sordidi

panis

panis offa, vel siqua sunt temporis poma concisa præbentur. Ficus quidem arida semper objicitur, eximiè si sit (ut Bœticæ Numidiæque regionum) larga. Cœterum illud committi non debet, quod multi faciunt, ut nihil præbeant: quia semet ipsos etiam diu clausi tolerare possint. Nam nisi piscis domini cibarijs saginatur, cum ad piscatorium forum perlatus est, macies indicat eum non libero mari esse captum, sed de custodia elatum, propter quod plurimum pretio detrahitur.

Atque hæc villatica pastio finem præsenti disputationi faciat, ne immodico volumine lector fatigetur.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIÆ

LIBRI NONI

CAPVT LIV. LV. LVI.

Cum

FRANCISCI MASSARII VENETI

in eadem capita

Commentario.

Ad Lectorem
H. CONRINGIVS.

IN vasto opere Naturalis Historiæ integri duo nec spernendi libri sunt C. Plinii Secundi de aquatilibus: Alter Nonus de natura aquatilium, alter Tricesimus Secundus de medicinis quæ ex aquatibus accipi solent. Nos tamen ex iis nihil duximus nunc excerpendum præter pauca admodum, quibus vivaria ostrearum murænarum & cochlearum sui ævi Plinius est persecutus: quod hoc argumentum unicè nunc illustrandum susceperimus. Sunt tamen & illa momenti non magni, sed potissimùm æstimanda sua vetustate: quodque hodienum cum fructu possint [me quidem judice] locis commodis vivaria istiusmodi institui, etsi nusquam amplius in usu fortasse sint.

Quo rectiùs autem Pliniana illa intelligantur, ex doctissimis Francisci Massarij Castigationibus & Annotationibus in nonum librum Plinii, jungi fecimus ea duntaxat quibus isthæc de vivariis capita sunt illustrata. Et verò cùm omnem aquatilium naturam Massarius ille, ipsa maria scrutando experiundoque, pernovit, tum antiqua monumenta hujus generis familiarissima sibi reddidit, & præ aliis in hisce Plinianis exornandis præbuit se excellentem. Secuti autem sumus editionem à Michaële Vascosano anno superioris seculi Christiani secundo quadragesimo Lutetiæ curatã, cum quinquennio ante Beatus Rhenanus vir eximius aliam ex Frobeniana officina protulisset, quarum utraque in paucissimorum est manibus.

C. PLI-

C. PLINII NATVRALIS HISTORIÆ
LIBRI NONI
CAPVT LIV.
De vivariis Ostrearum, & quis ea primus invenerit.

Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenit balineas; ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem Ostreis Lucrinis adjudicavit. Quando eadem aquatilia genera aliubi atq; aliubi meliora: sicut Lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, Rhombus Ravennæ, Murænæ in Sicilia, Elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica serviebant littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti, in extremâ Italia petere Brundusium Ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius. Lucullus, exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio quàm villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de caussa Magnus Pompeius Xerxem togatum eum appellabat. Quadraginta sestertijs è piscina defuncto illo veniere pisces.

CAP. LV.
Quis primus Murænarum vivaria fecerit.

Murænarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex

millia numero Murænarum mutua appendit. Nam permutare quidem precio noluit aliave merce. Hujus villam intra quàm modicam quadragies piscinæ vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Bajana piscinam habuit Hortensius orator, in qua Murænam adeò dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi Murænæ quam diligebat inaures addidit, cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

CAP. LVI.

De Cochlearum vivariis, & quis primus instituit.

COchlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulò ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est. Distinctis quidem generibus earum; separatim ut essent albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est sapa & farre, alijsque generibus, ut Cochleæ quoque altiles ganeam implerent. Cujus artis gloria in eam magnitudinem perductæ sunt, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

FRANCISCI MASSARII VENETI

Commentarius ad Caput LIV.

Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum; nec gulæ causa sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens: ut qui primus pensiles invenit balineas; ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem Ostreis Lucrinis adjudicavit.]

Hæc sumpta esse videntur à M. Varrone, ut Macrobius tertio

tertio Saturnaliorum testatur libro: *Eodem enim modo*, inquit Varro, *Licinios appellatos Muranas, quo Sergius Orata cognominatus est, quod ei pisces qui auratæ vocantur carissimi fuerint.* Etenim auratam piscem & oratam dici apud Festum reperimus, à colore auri, quod rustici orum vocabant. De his etiam idem Varro tertio de re rustica & Columella libro octavo meminerunt. Hic est Sergius Orata, qui, ut Valerius Maximus Plinius & Macrobius testantur, primus balineas pensiles habuit, primus ostrearia in Bajano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. Fuit autem ætate L. Crassi, illius diserti; qui quàm gravis & serius habitus sit etiam Cicero docet. Est autem Lucrinus lacus Campaniæ in sinu Bajano, contra Puteolos, propinquus Averno lacui, dictus à lucro propter multitudinem piscium qui ibi capiebantur. In quem ostrea aliunde advecta, depastaque ibidem, meliora fiunt. *Gaudent* enim, ut inquit Plinius libro trigesimo secundo, *& peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundusina in Averno compasta, & suum retinere succum & à Lucrino adoptare creduntur. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloriâ suâ littora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima hujus censuræ in nostro ævo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ subjiciam. Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Getulicis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, tenuiora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora neque teneriora esse ulla, compertum est. In Indico mari Alexandri rerum authores pedalia inveniri prodidere. Nec non inter nos Nepotis cujusdam nomenclator tridacna appellavit; tantæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent.* Ostrea alvum movent authore Celso; in qua sententia & Galenum fuisse video, qui & omnium aliorum testatorum nobilissimam carnem habere testatus est.

Sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes) De lupo Tyberino inter duos pontes capto M. Varro, C. Titius, & Lucilius,

cilius, ut author est Macrobius, mentionem fecerunt. Quibus & Horatium & Iuvenalem addimus.

Rhombus Ravennæ) Verum dicit Plinius: sunt enim ibidem optimi, magni, & pulcherrimi. Et est Rhombus, ut inquit Athenæus, qui Græcè psitta dicitur, quare Lynceus Samius cum in epistolis inquit psittas circa Eleusina Atticæ pulcherrimas esse, Rhombos intelligit.

Murænæ in Sicilia, Elops Rhodi) Marcus Varro secundo de Re Rustica, *Non enim,* inquit, *si murenæ optimæ flutæ sunt in Sicilia, & Elops in Rhodo, continuò hi pisces omni mari similes nascuntur.* Macrobius item libro Saturnaliorum tertio, *Et si,* inquit, *enumerare velim quàm multi magnique authores murænas è freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid M. Varro, in libro qui inscribitur Gallus de admirandis dixerit his verbis. In Sicilia manu capi murenas flutas, quod hæ in summa aqua præ pinguedine fluitent: & præter hos Licinius Macer, Nicander, Archelaus, Columella, Martialis & Iuvenalis meminere.*

Nondum Britannica serviebant littora,) Ostrea Britannica post Lucrina inventa sunt; quæ & Rutupina ab oppido littorali Iuvenalis appellavit.

Eadem ætate prior Licinius Muræna reliquorum piscium vivaria invenit, cujus deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius) M. Varro tertio de Re Rustica. *Sic nostra ætas, in quam luxuria propagavit leporaria, ac piscinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piscium revocavit. Nam propter hos appellati Sergius Orata, Licinius Murena. Quis enim propter nobilitatem ignorat piscinas Philippi, Hortensii, & Lucullorum?* Et infra eodem libro: *Quintus Hortensius familiaris noster, cùm piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos, ita sæpè cum eo ad villam fui, ut illum sciam semper in cœnam pisces Puteolos mittere emptum solitum: neque satis erat eum non pasci piscinis nisi eos ipse pasceret ultro, ac majorem curam sibi haberet, ne ejus esurirent mulli, quam ego habeo ne*

mei

mei in Rosea esuriant asini, & quidem utraque re, & cibo & potione, cum non paulò sumptuosius quàm ego his ministret victum. Ego enim uno servulo, ordeo non multo, aqua domestica meos alo asinos. Hortensius primum qui ministrarent piscatores habebat complures, qui pisciculos minutos aggerebant frequenter, ut à majoribus absumerentur. Præterea salsamenta in eas piscinas emptitia conjiciebat cum mare turbaretur, uti per tempestatem suis piscibus è macello cetariorum, uti è mari obsonium, præberet, cum neque verriculo illi in littus educere possent vivam saginam, plebeiæ cœnæ pisces. Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas, quàm è piscina barbatum mullum. At, inquit ille, *non minor cura ejus erat de ægrotis piscibus, quàm de minus valentibus servis. Itaque minus laborabat ne servus æger quàm aquam frigidam biberent sui pisces. Etenim hac incuria laborare ajebat M. Lucullum & piscinas ejus despiciebat, quod æstuaria idonea non haberet, ac in residem aquam & locis pestilentibus habitarent pisces ejus.* Itemque Macrobius; *Piscinas autem quam refertas habuerunt preciosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucius Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat?*

Lucullus, exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio quàm villam ædificaverat, euripum & maria admisit) M. Varro eodem tertio de re rustica: *Contra ad Neapolim L. Lucullus posteaquam perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu. Factum esse enim ut amatos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora, ut Appuli solent pecuarii facere, qui propter calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Bajano autem tanta ardebat cura, ut architecto permiserit ut suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, objectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna adproximam nonam introire ac redire rursus in mare posset, ac refrigerare piscinas.*

Quadraginta HS. piscina à defuncto illo veniere pisces) Legendum

dum videtur quadringentis, non quadraginta: ex Columella lib. 8. de re rustica. *Attamen*, inquit, *iisdem temporibus, quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maximè laudabatur severitas Catonis, qui nihilominus & ipse tutor Luculli grandi ære sestertium millium quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat.* Macrobius etiam quadringentis millibus vendidisse scribit.

Ad CAPVT LV.

MVrænarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum mutua appendit. Nam permutare quidem precio noluit aliave merce. Hujus villam intra quàm modicam quadragies piscinæ vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor) M. Varro tertio de re rustica. *C. Hirrius circa piscinas suas ex ædificiis duodena millia sestertia capiebat. Eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Non mirum: uno tempore enim memini hunc Cæsari sex millia murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sestertio villam venisse.* Idem quoque retulit Macrobius ex authoritate ipsius Plinii.

Apud Baulos in parte Bajana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, ut exanimatam flesse credatur.) Macrobius hoc non Hortensio, sed L. Crasso tribuere videtur, his verbis: *Fuit autem Sergius Orata ætate L. Crassi illius diserti, qui quam gravis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus vir Censorius (nam cum Cn. Domitio Censor fuit) cùm supra cæteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murænam in piscina domus suæ mortuam atratus tanquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in Senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit; neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si diis placet) gloriatus est Censor, piam affectuosamque rem fecisse se jactans.* Cœterùm Valerius Maximus libro nono, & Plinius libro decimo septimo, qui L. Crassum Censorem

cum

cum Cn. Domitio fuisse confirmant, scribentes, cùm inter se de luxuria atque libidine decertarent, sibique nonnulla invicem objecissent, nullam de murenæ à Crasso defletæ objectione mentionem faciunt; forsitan quia non nisi de objectionibus ad luxuriam & exquisitiorem cultum pertinentibus altercatio fuerat. Et hoc etiam æstimandum relinquo.

In eadem villa Antonia Drusi murenæ quam diligebat inaures addidit.) Inaures sunt ornamenta quæ ab aure pendent, ut annuli aurei, ut nunc quoque in Italia gestare incipiunt. Plinius XXXII libro inquit: *Item in Labradij Iovis fonte anguillas; & eæ inaures additas gerunt.*

Ad CAPVT LVI.

C*ochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus, & cætera.*) Hic fuit Fulvius Hirpinus, qui ut meminit Plinius libro octavo, primus togati generis suum cœterorumque sylvestrium animalium vivaria, & ut hîc refert, cochlearia in Tarquiniensi agro instituit, generaque earum quæ plurima sunt, separatim suis quæque locis collocabat.

Separatim ut essent albæ quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentatus est sapa & farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta est, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices.) Hæc omnia à M. Varrone tertio de Re Rustica sumpta sunt. Vbi docet, quo pacto fieri debeant cochlearia. Ait enim, *Genera cochlearum sunt plura, ut minutæ albulæ quæ afferuntur è Reatino, & maximæ quæ de Illyrico apportantur, & mediocres, quæ ex Africa afferuntur. Non quod in his regionibus quibusdam locis eæ magnitudinibus non sint dispariles. Nam & valdè amplæ sunt quædam ex Africa, quæ vo-*

cantur Solitanæ, ita ut earum calices quadrantes octoginta capere possint. Et sic in aliis regionibus eædem inter se collatæ & minores sunt & majores. Hæ in fœtura pariunt innumerabilia. Earum semen minutum ac testa molli diuturnitate obdurescit. Magnis insulis in areas factis magnum bolum deferunt æris. Has quoque saginare solent ita, ut ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre, ubi pascantur: quæ foramina habeat, ut intrare aër possit. Vivax enim hæc natura. Quæ & alvum movent, authore Celso. Cœterum duræ sunt, ut inquit Paulus Aegincta.

CON-

CONSTANTINI PORPHYROGENETÆ IMPERATORIS

OPERIS GEOPONICI

LIBER XX.

JANO CORNARIO

interprete.

H. CONRINGIUS Lectori S. P.

POst Plinium primus omnium, qui in piscibus capiendis juvare quem possit, est OPPIANUS. Eximius sanè poeta: & cujus carmina vere regio quidem atq; inusitato præmio affecit Imperator Antoninus Caracalla, non supra meritum tamen sed infra. Cumprimis vero Halieutica quantum judico summam merentur palmam: perinde atque fortunata integritate præstant Cynegeticis. Nos tamen opus illud præclarum hoc loco non damus: idque quoniam à piscinario negotio, quod excolere nostri est instituti, isthæc Halieutica sint alieniora: opus porro illud eius sit magnitudinis ut in supplementum Dubraviani voluminis venire nequeat: ad hoc perquam suaviter quidem hæc Halieutica sonent Poëticis auribus, minus apta tamen sint usui civilis vitæ, quem nos potissimùm habemus propositum: quia deniq; plæraq; eorum sunt hodie perobscura, & nostræ tempestati exigua ex parte commoda. Iisdem ferè de caussis nec Halieutica NASONIS fragmenta hîc iungere voluimus: quantumvis nimirum etiam illa idonea aliis rebus esse & laude digna, neutiquam negaverimus.

Post Oppianum porro nihil sive Græcum sive Latinum ex omni ævo vetere usq; ad Porphyrogenetæ Constantini Geoponica superat, quod aliquo modo nostri possit argumenti videri. Reliqui enim nobis quidem sunt PALLADII de Re Rustica elegantes libelli: verùm in iis de Piscinis, quales hîc à nobis tractan-

tractantur, h.e. de aquatilium vivariis, ne verbulo quidem agitur. Etenim libri primi titulus primus tricesimus de piscinis *quidem inscribitur, totus vero non nisi ita sonat.* Piscinæ duæ vel solo impressæ vel cœso lapide circa villam esse debent, quas facile est aut fonte aut imbre suppleri: ut una ex his usui sit pecoribus vel avibus aquaticis; alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & si quæ rusticitas consuevit infundere. *Alibi toto in opere de piscium cultura aut piscatione vix verbulum reperias. Id quod ego factum arbitror, quia uni Italiæ videntur piscium vivaria, Varroni quidem & Columellæ memorata, fuisse tum aliquo in usu; suam autem illam de Re Rustica doctrinam Palladium in Gallia ut hominem Gallum conscripsisse, per est verosimile. Nec verò aquatilium talia claustra quæ in Galliis fuerint, quisquam illius ævi scriptorum laudavit. Cum sanè circa Mosellam tale quid vidisset Ausonius, dixit:*

Huic proprium est, clausos consepto gurgite pisces
Apricas scopulorum inter captare novales:

quia scilicet alibi in Galliis id ignotum esset. Fateor tamen, Palladio fundos fuisse etiam extra Galliam, in Sardinia imò & in territorio Neapolitano: quorum meminit tit. x de citreo agens inter Martii mensis labores. An egit fortaßis Palladius de nostris quoque piscinis, sed parte operis quæ periit? Enimvero quatuordecim integros libros rustici argumenti à sese scriptos disertè ipsemet affirmat, illo ad Pasiphilum versu:

 Bis

Bis septem parvos, opus agricolare, libellos
Quos manus hæc scripsit.

Hodie autem non nisi tredecim libelli superant. Quartus decimus enim quidem nunc audit ille qui carmine agit de Insitione: *verùm illud perperam fieri, liquidò patet ex versibus sequentibus, quibus bis septem de Re Rustica libros prosa oratione scriptos affirmat, & quidem ante illum de Insitione. Vt ipse loquitur:*

Parte silente pedum
Nec strictos numeris nec Apollinis amne fluentes.

Periisse autem librum aliquem Palladiani operis, non est mirum: cum Cassiodoro nonnisi duodecim libri fuerint in manibus. Ita enim ille loquitur c. 28. l. divinar. lection. Æmilianus (*sic appellat suo cognomento Palladium*) explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliisque rebus planissima lucidatione disseruit. *Quicquid sit: certum est, de Piscinis nostris in superstite Palladiano opere altum esse silentium. Etiam tum tamen, imo sequiore adhuc ævo, piscinas aquæ marinæ in Italia construi solitas, ex ipso illo Cassiodoro liquidum est. Ita enim ille sequente capite 29 suos monachos alloquitur.* Maria quoque vobis ita subjacent, ut piscationibus variis pateant, & aptus piscis cum libuerit vivariis (*sic emendo pro* variis) possit includi. Fecimus enim illic, juvante Domino, grata receptacula, ubi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo: ita consentanea montium speluncis, ut nullatenus se sentiat captum,

ptum, cui libertas est escas sumere, & per solitas se cavernas abscondere.

Verissimum tamen est id quod ante diximus, nihil ex omni illo ævo antiquo, præter pauca quæ memoravimus, de piscinario negocio reliquum esse, donec CONSTANTINI Porphyrogenetæ Imperatoris Novæ Romæ literatissimi auspiciis, inter Geoponicas eclogas, de piscinis quoque & piscatione singularis liber confectus est. Illud Geoponicum opus non esse ab ipsomet Imperatore collectum, nemo quidem etiam non monitus facile existimabit. Quî enim id confecerit, Imperii negotiis à prima usq; pueritia, Leone patre maturè mortuo, admotus? Sed & quæ præmittitur operi Præfatio, creditur illud Imperatori consecrare, eòq; non obscurè ostendere auctorem alium. Dubitatum tamen hactenus est ab eruditis, num huic Porphyrogenetæ Constantino an Pogonato opus sit consecratum, quisnam porrò sit tandem ille operis collector, aliis aliud asserentibus. Cæterum Pogonato hac in re quidquam deberi, dubito num quisquam præter Ianum Cornarium affirmaverit. Fuit autem Cornarius vir Græcè Latinèque longe doctissimus, deque Theologia, Philosophia, Medicina, compluribus optimis Scriptoribus Græcis Latine versis, præclare & æternum meritus. Singulatim quoq; gratiæ illi debentur immortales, quod cùm operis Geoponici non nisi unicus Græcus codex manuscriptus ex Matthæi Aurogalli Bohemi doctissimi Medici Bibliotheca ipsi obtigisset, illum statim Latinè loqui fecerit: jamque anno superioris seculi trigesimo septimo edidisset, nisi lentæ operæ typographi-

graphicæ viri studium fuissent remoratæ. Nec enim alia de caussâ operis Græci editio anno uno Latinam anticipivavit. Neutiquam tamen possum viro illi insigni de Pogonato Constantino assentiri. Non enim de illo quidquam tale memorari solet, quod de hoc Constantino in præfatione legitur. Nempe quod Philosophiam ac Rhetoricam jam disperditas retraxerit in lucem: quod alias omnes scientias atq; artes renovaverit: quod denique militiam sacerdotium & agriculturam exornare susceperit. Sed de illo nihil pene non improbum spurcum & inhumanum narrant historiæ. Porphyrogenetæ autem Constantino istam omnem laudem tribuunt fide digna veterum monumenta. Citra etiam controversiam illius auspiciis & curæ debentur qui etiamnum superant ex Collectaneorum historicorum Titulis quinquaginta tribus, aut Libris sex supra centum, Tituli duo, alter de Legationibus, alter de Virtute & Vitio; quorum illum Fulvius Vrsinus & David Hœschelius, hunc Nicolao Peirescio curante Henricus Valesius, in lucem ex situ & tenebris protraxerunt. Id quod simulac innotuit, paßim ab eruditis Porphyrogenetæ illi Imperatori unanimi consensu opus etiam hoc acceptum est relatum. Videtur autem ad hoc Porphyrogenetæ cognomentum alludere illud in Γεωπονικῶν Proœmio τὸ τῆς πορφύρας ἀπάνθισμα, ut in argumento Tituli de Virtute ac Vitio, τῆς πορφύρας ἀπόγονος. Quin imò non dubitavit doctißimus Valesius Ιππιατρικῶν libros illos, ex Simone Xenophonte Absyrto & Hierocle collectos, quorum Latinam versionem dedit Ioannes

Ruel-

Ruellius, eidem Cæsari adscribere: quà in re me hàbet adstipulatorem. Perinde atq; ego suspicor, illa antiquorum Rhetorum Grammaticorum aliorumque artificum Græcorum in unum digesta opuscula quæ superant, hujus Imperatoris jussu sic coaluisse: cum id ab Constantino esse præstitum, disertè testatus sit γεωπονικῶν præfator. Et hoc quidem fortassis jam vacat dubitatione.

Multo major autem mota est à viris doctis controversia de illo, cujus operâ in Geoponicis colligendis Imperator sit usus. Et vero Cornarius quidem ab ipsomet Imperatore præstitam illam operam professus est. Qui tamen pòst vixerunt philologi celeberrimi quàmmulti in alias sententias discesserunt. Vnus enim alterq; Vindanium Anatolium Berytium, plures Cassianum Bassum, qui Ioachimo I. F. Camerario in Catalogo Rei Rusticæ scriptorum Bassianus audit, autorem affirmaverunt. Legi hic merentur quæ Philippus Iacobus Moussacus, vir doctus, libro quo Iudicium tulit de scriptis Plutarchi pag. 125 scripsit. Libri Geoponicorum superstites ex fragmentis & reliquiis veterum auctorum, qui Georgica scripserunt, compacti sunt. Nec adhuc constitutum est, quis eorum verus auctor. Nam de Cassiano Basso quod dicunt non est verum, licet Hierocles Medicus veterinarius ad eum scripserit. Multò minus quæ de Vindanio Anatolio Berytio; cum referente Photio in Bibliotheca, scripserit hic tantum duodecim de re Georgica libros, viginti autem Geoponicorum leguntur

guntur vulgo. Deinde ita inſcribitur opus Vindamii: Οὐϊνδανίου Ἀνατολίου Βηρυτίου Γεωργικῶν ἐπιτηδευμάτων ἐν τόμοις ιβ. Præterquam quod certum ſit in Geoponicorum libris Anatolii, Beryti, & Vindanii obſervationes Georgicas inſertas legi. Legitimum illius collectionis Geoponicæ parentem nemo mortalium qui hodie vivunt patefacere poteſt, niſi unicus ille Claudius Salmaſius: quem opus iſtud longe melius & auctius dare poſſe, tam conſtat nobis quã omnibus rempublicam literariam ei multum debere, ac magis imposterum, niſi quid ſiniſtri acciderit, debituram. *Hæc Mouſſacus. Sed Salmaſium de re literaria præclarè meritum nemo eruditior æquiorq; negaverit: illum verò de auctore Geoponici operis unicè eſſe audiendum, fortè nec Mouſſacus ipſe affirmaſſet, iis lectis quæ in Solinianis Exercitationibus habentur pag.*516: Caſſianus in Eclogis γεωπονικῶν. *Pag. item* 1269 *ubi adducta eſſent nonnulla ex Geoponicis Excerptis:* Quæ ipſius Caſſiani ſunt earum eclogarum collectoris, qui eas alicui Conſtantino Porphyrogenetæ dedicavit. *Vltima certè verba liquidò oſtendunt, quo momento iſthæc ſcriberentur, Salmaſio fuiſſe ignotum ipſum Conſtantinum Porphyrogenetam Imperatorem; non tutò igitur ſoli ipſius auctoritati poſſe nos fidere dum Caſſianum auctorem facit. Non dubito tamen, illum Imperatorem Salmaſio τῷ πάνυ aliàs fuiſſe notiſſimum: ſed iſthæc excidiſſe præcipitantiæ culpâ in codice iſthoc admirandæ cæteroquin induſtriæ, ut infinita alia.*

Et

Et vero paſſim alibi ἀνωνύμως Geoponicorum auctores à Salmaſio memorantur: ut videatur dubitaſſe ſaltim de vero auctore. Caſſianum porrò Baſſum Γεωπονικῶν auctorem nequaquam eſſe, recte probavit Mouſſacus. Hierocles enim veterinarius ille medicus ut Caſſiano coævus, ita vetuſtior multò eſt quam Porphyrogeneta: quod nos vel illud unum doceat, quia ex Hieroclis libellis ex parte conſutæ ſunt Eclogæ hippiatricæ imò & Geoponicæ ejuſdem Porphyrogenetæ juſſu. Rectè etiam idem Mouſſacus, aliud eſſe Geoponicum hoc opus ab illo Vindanii Photiani, demonſtravit. Id meretur autem aliquam conſiderationem, quod in Geoponicis Vindanius (vel ut ibi ſcribitur, Vindanionius) Anatolius & Berytius ceu tres diverſi ſcriptores fuerint habiti, & excerpta ex ſingulis eorum ſeorſim exhibeantur libro ſecundo, quinto, ſeptimo, decimo, duodecimo, decimo tertio & decimo octavo. In hypotheſi etiam primi ſtatim libri ita legitur: συνείλεκται δ' ἐκ τῶν Φλόρεντίνου καὶ Οὐινδανιανίου, καὶ Ταραντίνου, καὶ Ἀνατολίου, καὶ Βηρυτίου. Contra autem Photius in Bibliotheca ita loquitur, quaſi tribus illis Vindanii Anatolii & Berytii nominibus auctor unus ſignificetur. Ne quid diſſimulem vero, mihi probabile videtur, erraſſe Photium: nec enim potuiſſe adeò ſæpe in Geoponicis excerptis aberrari. Vt autem de vero Geoponicorum collectore meam quoque ſententiam promam, equidem arbitror illum ignorari perinde atq; Hiſtoricorum & Hippiatricorum aliorumque: meritò autem hoc opus Conſtantino ipſi tribuendum, quo jure ſcilicet

Iustiniani Imperatoris nomine feruntur libri Corporis Romanarum Legum, etsi & ille in iis congerendis aliorum opera fuerit usus. Sed & ipsimet Constantino ab initio statim conditi operis fuisse Geoponica adscripta, ipsa præfatio ostendit. Vbi auctor, qui laudatorem non autem nuncupatorem quod alii volunt operis agit, scribit: multa pariter ac magna in unum colligens, opus communis utilitatis publicè omnibus proposuisti. Etenim mox ubi quis hos tuos commentarios contigerit, &c. *Item:* Omni studio quæ utilia sunt coacervas. *Idem autem planè factum est in encomio Collectionis Historicæ. Hactenus itaq; omnino assentiendum Cornario existimo: quamvis illius Imperatoris nomen ipse primus præfixerit, & ἀνώνυμος fuerit uterque Græcus manuscriptus codex, quem scilicet in vertendo adhibuit Cornarius & ex quo Braßicani curâ exhibita est Græca editio.*

Cæterùm de hisce fortasse plusquam satis. Ab eruditis autem quibusque talium æstimatoribus si non gratias veniam tamen excursioni nostræ quamvis longiori certò pollicemur. Vt autem ad præsens nostrum institutum propius aggrediamur: exhibebimus proximè integrum librum vicesimum Geoponici voluminis. Etsi enim de piscinis pauca & rudia duntaxat capite primo doceantur, reliqua autem omnia ad ultimum usque caput sint ἁλιευτικὰ & à piscinario nostro instituto diversa; operæ tamen duximus pretium dare librum integrum, quia saltim aliquatenus huc facit, & mole est parvus,

inventu

inventu autem longè rarißimus, non ſcilicet niſi ſemel Græcè ſemel Latine typis excuſus, idq; ante annos plusquam centum triginta. Sunt autem, quantum ipſæ capitum inſcriptiones docent, hujus libri priora ex Florentino, Didymo, & iis quæ tum Democriti nomine ferebantur (falsò tamen, ut in Hermeticis demonſtravimus) reliqua ex Tarentino, omnibus ſequiorum temporum Græcis ſcriptoribus, deſumpta. De quibus verè affirmaveris quod de Vindanii Anatolii Berytii libris judicavit Photius, nonnulla iis contineri utilia, ſimul autem quædam ibi reperiri τερατώδη καὶ ἄπιςα καὶ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης ὑπόπλεα. *Planè Magica ſanè ſunt, quæ leguntur cap.* 18. *(quam capitum tamen numerationem Græca editio non agnoſcit) de uſu vocum Iao Sabaoth. Qui abuſus ſacroſancti nominis* τετραγραμμάτȣ *etiam in Alexandri Tralliani libris Medicis reperitur; ab impiis Magis, quos in nomine Dei Abraham Iſaac & Iacob miranda præſtitiſſe, etiam Origenes in libris contra Celſum memoravit, ex Dæmonum ſuggeſtione inſtitutus. Damus porrò hunc librum non Græcè quia nullius id foret nunc uſus, ſed Latine: & quidem qualem vertit Cornarius. Etenim ut integros octo ultimos libros Geoponici operis ita hunc etiam vertit Latinè Andreas Lacuna Segobienſis Hiſpanus, utraque lingua excellens: idem quoque acriter animadvertit cum in alias tum in hanc Cornarii interpretationem, nec interdum abs re. In quibus tamen hic à Cornario abiit non viſa ſunt tanti, quare Cornarianam verſionem deſereremus. Sed & in univerſum Lacuna Cor-*

nario iniquum ſeſe præbuit. Quo nomine jam olim Conradus Geſnerus, vir talium peritiſſimus, & candidus judex, cum in Bibliotheca tum aliàs Lacunam graviter perſtrinxit.

Vnum addo & deſino. Nempe Conſtantini Geoponicum opus omne, ut & Columellam, in noſtram quoque Germanicam linguam verſum eſſe à Michaele Hero, Hippiatricas item Eclogas à Gregorio Zechendorfio Ægrano medico: verſionesq; illas ſuperiore ſeculo prodiiſſe.

CONSTANTINI PORPHYROGENETÆ.

DE AGRICVLTVRA.

LIBER XX.

Hæc inſunt in hoc libro, qui vigeſimus eſt ſelectarum de agricultura præceptionum, & continet piſcium nutritionem, & ex diverſis locis in unum congregationem, & de venatione ipſorum, & de compoſitione omnis generis ineſcationum, quæ ad capturam piſcium diverſorum, tum fluviatilium, tum marinorum efficaces exiſtunt.

CAP. I.

De piſcina piſciumque altura. Florentini.

Piſcinæ in mediterraneo loco faciendæ ſunt, in quantum quis vult & poteſt. Piſces verò inferendi, qui aqua potabili paſci ſolent, aut à mari in dulcem aquam ſubire. Qui verò prope mare ad ſtagnum habitant, quodcumque genus piſcium maris pars maximè nutrit, hoc ipſum in piſcinam manu fabricatam injiciunt. Sed & locorum natura reſpicienda

eſt, &

eſt, & ſiquidem fuerit paluſtris locus, paluſtres piſces, ſi verò aſper, petroſi appellati immittantur. Pabulum inſuper injicitur tenerrima herba, & minutiſſimi quique piſciculi, & quorundam pinnæ ac inteſtina, ficus etiam molliores conciſæ, & caſeus tener, marinis præſertim & petroſis, ſquillique ac gobij, aut quicquid ejuſmodi fuerit in promptu; panis quoque furfuraceus, & ficus ſiccæ conciſæ. Paluſtres porrò piſces ubique erunt, ſi polyſporon herbam quæ polygono ſimilis eſt, conciſam aquis piſces dentibus injeceris.

CAP. II.

Vt piſces in unum locum congregentur.

PVlegij, thymbræ, origani, ſamſuchi, ſingulorum drach. III: corticis thuris, myrrhæ, ſinopidis, ſingulorum drach. VIII: polentæ vino odorato diſſolutæ minam dimidiam, hepatis porci aſſati drach. XXIV: adipis caprini tantundem: allij tantundem: ſingula ſeorſim tundito, deinde arenam tenuem admiſceto, & horam unam aut alteram in locum antea immittito, retiaque circumdato. Alij delphinium herbam maſculam contuſam & cribratam immittentes, provocant piſces, ut manibus prehendant. Quidam allij minam dimidiam, & ſeſami torrefactæ tantundem, pulegij, origani, thymi, ſamſuchi, thymbræ, ſtaphidis ſylveſtris, ſingulorum drach. XXXII, polentæ minam, alicæ tantundem, corticis thuris drach. XVI, cum terra & furfuribus commiſcent ac injiciunt.

CAP. III.

Vt fluviales piſces capias. Didymi.

ADipis ovilli, ſeſami torrefacti, allij, vini odorati, origani, thymi, ſamſuchi aridi, ſingulorum moderatas portiones tundito, & pane exceptas injicito.

CAP. IV.

Vt pisces omnigeni in unum locum congregentur. Democriti.

BOum, caprarum, ovium, suum, sanguinem & tenuium intestinorum stercora, thymi, origani, pulegij, thymbræ, samsuchi, allij, vini odorati fecis, singulorum pares portiones, adipis aut medullæ eorundem animalium quantum satis videbitur: omnia singulatim & simul contumlito, & in massas redigito, easque in locos ante horam injicito, retibusque eosdem cingito.

CAP. V.

Ad omnes pisces.

SAnguinem capræ nigræ, vini odorati fecem, polentæ massam, simul misceto, & pulmonem capræ tenuissimè concisum simul subigito ac utitor. Si verò circum funiculum piscatorium salem adsperseris, nemo piscem venabitur.

CAP. VI.

De capiendis piscibus. Tarentini.

VOlebam tibi vir colendissime certius de ipsis explicare: naturam, ut ita dicam, & vitam & initium, & nutritionem, & totius vitæ ipsorum longitudinem, & quæ species ipsorum marinæ, & quæ fluviales, & quæ palustres sint. Deinde singulatim quæ squamosæ, & quæ spinosæ, quæ leves, quæ mollis testæ, quæ animal pariant, quæ ova, quæ solitariæ existant, quæ inter se amicæ, quæ se mutuò vorent, & quæ in totum mutuò se non contingant. In tantum enim vento ita ferente volebam procedere, ut nihil eorum quæ in mari degunt me clàm esset. Verùm de his aliàs tempestivè trademus. Nunc verò quum videam quosdam ad singulorum venationem cupidè ferri, magnanimiter itaque huc delatis, tùm communibus, tum proprijs singulorum venationibus ostensis,

stensis, omnem exspectationem liberaliter explebo, & re ita postulante, insuper omnia cognoscenda exhibebo, quæ Æsculapius & Menethus, & Paxamus, & Democritus de his prodiderunt.

Cap. VII.

Inescationes piscium.

INescatio mugilum, pastinacæ, scorpiorum, acipenserum, pagrorum, chalceorum, scarorum, glaucorum, mullorum, hamiarum, raphidum, pulchrorum, thynnorum, trachurorum, sacutorum, melanurorum, cerrorum, capitonum, polypodum, vulpecularum, vocarum, murium, mormyrorum, smylorum, sepiarum, pholidum, locustarum, torpedinis, julidum, alabetorum, sargorum, sqillorum, characiorum, solearum, auratarum, aleantridum, alosarum, illorum, sacrorum piscium, cordylarum, gobiorum, ad lepten gryten marinam, genaridum, dacis, porcorum, mustelarum, lepidoti, orphi, leucopidis, murenarum, coracinorum, anguillarum, locustarum, buccinorum, lamiarum, purpurarum, luporum & ad omnia omni tempore, & adgryten tenuem. Primum omnium autem illicit magnos pisculos velut illos, lacos, pagros, & omnes magnos pisces similiter. Hæc enim inescatio simul ut ad hamum pervenit, aquamque contingit, parvi pisciculi magnorum piscium incursum caventes decedunt. Naturali autem voluptate inescationum, parvi pisciculi ex proprijs latebris exeunt, etiam si stadijs duobus absint, luduntque ac inter se pugnant, naturaliterque ducuntur, & cum voluptate attrahuntur, ut neque reluctentur, neque funiculum piscatorium avellant aut rumpant.

Cap. IIX.

Compositio inescationis.

SIluri virosi drach. IIX, papilionum fulvorum volatilium, anisi, casei caprini, singulorum drach. IV. opopanacis drach II. sanguinis porcini drach. IV, galbani drach. IV. Omnia diligenter

genter terito, & ſimul mixtis vinum ſincerum auſterum affundito, & collyria inſtar ſuffimentorum formato, atque in umbra ſiccato.

Cap. IX.

Alia compoſitio ad ſolos coracinos ingentes, propter illecebræ excellentiam.

LEntis torrefactæ ſcrupulos IIX, cumini torrefacti drach. I, umbilicorum mugilum crudorum drach. IV, coronopodij herbæ drach. IV, nauthyaliorum amarorum hoc eſt crudorum drach. I, palmæ paſſæ drach. IV, caſtorij drach. I. Omnia trita anethi ſucco ammixto in collyria redigito ac utitor.

Cap. X.

Ad fluviales piſciculos, quo Anus uſus eſt.

SAnguinem vituli & vitulinas carnes valdè conciſas in vas fictile mittito, ac ſinito per dies decem, poſtea pro ineſcatione utitor.

Cap. XI.

Ineſcatio qua piſces in promptu habentur.

POlentam ſubige, & maſſas inde factas ipſis objice.

Cap. XII.

Ad grytem fluviatilem.

FVrfuris ordeacei minas duas, lentis integræ chænicem unam, miſce & garo ſincero ſufficienti macera, & ſeſami chœnicem adde, indeque paululum diſperge, & circum circa objice. Simul enim ut diſperſeris, omnis tenuis gryte adveniet, imò, etiamſi ſtadijs quinque abſit, in unum convenient omnes. Cœterùm magni piſces ab odore diffugient. Sic igitur utaris, & ſucceder.

Cap. XIII.

Ad porcos.

SEſami drach. IV, capitum alliorum drach. II, coturnicis ſalſæ carnis drach. II, opopanacis drach. I. excipe parietum gymnaſiorum ſtrigmentis, & collyrijs inde formatis utitor.

Cap. XIV.

Ad anguillas.

SColopendræ marinæ drach. IIX, ſquillorum fluviatilium drach. IIX, ſeſami drach. I. excipe & utere.

Cap. XV.

Ad mugiles marinos ineſcatio.

FOlij malabathri pilulam unam, piperis grana decem, melanthij grana III. floris junci odorati, allij internæ partis parum quid. Omnia trita miſceto, deinde medullam panis puri in vini Mareotici hemina una madefacito, aridaque eo excipito, unitiſque ineſcato.

Cap. XVI.

Alia eſca mugilum marinorum.

ARietis membrum in ollam crudam mitte, & alia olla impoſita obtura, ut nullibi tranſpirationi ſit locus, & in caminum vitreariam mitte, ut aſſetur à matutino in veſperúm, & reperies ipſum molle redditum velut caſeum, ex eo itaque ineſcabis.

Cap. XVII.

Aliud probè faciens, & nihil aliud niſi perfectos mugiles venans.

HEpatis thynni drach. IV, ſquillorum marinorum drach. IIX, feſami drach. IV, fabæ freſæ drach. IIX, hamiarum crudarum drach, II. Trita hæc ſapa adſtillata excipe, & collyrijs inde formatis ineſcationis loco utere.

Cap. XIIX.

Ptolatas nomine, obsonij præparatio, quo in unum conveniunt pisces in mari.

ACcipe testas sive patellas marinas III. quæ circa petras nascuntur. & expressa ipsorum carne, in testam ipsorum inscribe subscripta, & è vestigio videbis pisces in unum congregatos ut admireris. Sunt autem nomina: Iao, sabaoth. Hoc nomine Ichthyophagi utuntur.

Cap. XIX.

Ad mullos & scaros magnos, ut aquas accedant. Hoc propter celeritatem illecebræ nullus parvus piscis accedit: compositio ipsa naturaliter ducit.

PHloeni fluviatilis carnis drach. IIX, lentis integræ torrefactæ drach. IIX, squillorum fluvialium drach. IV, malabathri drach. I. trita hæc albumine ovi gallinacei excipe, & collyrijs utere.

Cap. XX.

Ad magnos pisces, omniaque marina, velut glaucos, orphos & quecumque sunt hujusmodi.

GAlli testiculi cum nucibus pineis torrefactis ac tritis committuntur, ita ut sint testiculorum drach. IIX, nucum pinearum drach. XVI. teruntur autem in farinæ speciem, fiuntque collyria, quorum esca pisces illectantur.

Cap. XXI.

Ad murenas.

SIluri fluviatilis drach. XVI. seminis rutæ sylvestris drach. IIX, adipis vituli drach. IIX, sesami drach. XVI. ex tritis collyria facito ac utitor.

Cap. XXII.

Ad polypos & sepias.

SAlis ammoniaci drach. xvi. butyri caprini drach. iix. terito & collyria liquida facito, eaque seminibus aut linteis non fimbriatis illinito. Sic circum depascent & non discedent. Tu verò celeriter attrahe, & locustas ac murices & quæcunque habes in scapham mitte.

Cap. XXIII.

Testudines & testacea sic inescabis.

SAlis ammoniaci drach. iix. cepæ drach. i. adipis vituli drach. vi. ferramenta forma fabarum facito, eaque pharmaco illita admoveto, & sponte ad odorem progredientur seque ipsa tradent.

Cap. XXIV.

Inescatio ad omnem piscem in omni tempore.

NArdi celticæ folia iv. cyperi unum smyrnij magnitudinem fabæ Ægyptiæ, cumini quantum tribus digitis prehendi potest, seminis anethi pugillum, tusa ac cribrata in harundinem inde. Vsu verò expetente, lumbricum sive intestina terræ ablue, & in vasculum mitte, & soleam de loco humidam in manum exprime, & ex pharmaco quod satis est ammisce, & adjectis lumbricis ad massam tere, & inesca.

Cap. XXV.

Ad tenuem gryten, quæ harundinibus capitur.

Squillorum fluviatilium chœnix una, maceratur garo sincero coracinorum salsarum, & sic condita manet biduo, tertia inde inescabis. Operare autem duobus calamis, singulo quatuor hamos habente, habeasque tecum auxiliarium unum, & tantum piscium capies, ut nemo alius neque hypocha, neque alio retis genere operans, te superet.

Cap. XXVI.

Inescationes universales.

LEnte cum amylo ſicco trita & admixta utitor.

Cap. XXVII.

Ad omnem piſciculum.

COchlearum carnem citra caudas accipe, & cum ipſa ineſcato, neque magnitudine cochleæ abutaris.

Cap. XXIIX.

De naßis.

REtrimentum, quod ab expreſſa myrobalano reliquum eſt, ſtercus humanum, panem putum, ſingula ſeorſim terito, indeque hæc tria ſimul miſceto, & in naſſam mittito, utitor & ſuccedet.

Cap. XXIX.

Aliud de naßis.

INeſcatio velut ſcriptum reperi, Ichtyophagorum qua piſcantur. Cape opercula ſive teſtas & caruncuias in petris naſcentes, & cum his venare.

Cap. XXX.

Eſca mugilum marinorum, ſcarorum, mullorum.

SEpiarum teſta cum ſiſymbrio viridi, quod eſt muſcus, & aqua & polline & caſeo bubulo mixta utere.

Cap. XXXI.

Scorpiorum ſolum.

SCobem ligni mori & caunocinaræ, & ſandarachæ drach. IIX. cum crucis braſſicæ quinque, ac frumento committe: ita ut frumentum tenuiter contundatur, & affuſa aqua cum reliquis miſceatur, fiantque maſſæ quibus ineſcabis.

Cap. XXXII.

Pagrorum marinorum.

MElanthii decoctum cum locustis & lumbricis tere, additoque polline frumenti & affusa aqua ad mellis spissitudinem redige & utere.

Cap, XXXIII.

Raphidum solum.

VItuli fel cum polenta oleoque & aqua in massas redige & inesca, ex eodem etiam commanso in aquam inspue, & accedent ad te.

Cap. XXXIV.

Thynnorum solum.

NUces glandes ad cinerem exurito, & cum samsucho terito, & cum pane puro aqua madefacto ac caseo caprino in massas cogito, ac utitor.

Cap. XXXV.

Cerrorum.

ALlium tritum cum pane, & caseo vitulino ac caprino, & polline tritis simulque mixtis, in massas redige, & locum inesca.

Cap. XXXVI.

Pastinacæ marinæ.

HIrundinis fimum cum similagine madefactum subigito. Aliud: lactucæ semen coquito, affusoque butyro & similagine simul terito.

Cap. XXXVII.

Salparum.

MUscum viridem ex petra in oleo coquito, eoque inescato.

Cap. XXXIIX.

Glaucorum.

AMias & Pulchros itemque Alosas assato, ipsosque exossato, & adjecto musco, & ordei farina crassiore, massas facito, eisque inescato.

Cap,

CAP. XXXIX.

Trachurorum Melanurorum.

ASininum ſtercus in coriandri ſucco malefacito, & cum ſimilagine maſſas ineſcatrices facito.

CAP. XL.

Mugilum, Capitonum.

PAnem ex polline, & caſeum caprinum, & calcem vivam miſce ſimul, tundeq;, ac marinam aquam affunde, collyriiſq; inde formatis ineſca.

CAP. XLI.

Polypodum.

VOcarim, mormyros, aradas, circumligato, & ineſcato.

CAP. XLII.

Sepiarum ſolum.

FEcem vini ſine aqua cum oleo terito, & ad locum progreſſus in mare mittito, ubi videbitur ſepia atramentum dimiſiſſe: & progredientur in locum in quo apparuit oleum, & ſic ipſas prehende.

CAP. XLIII.

Locuſtarum.

MOrmyrum ad robuſtum quiddam alligato, etiam purpuras numero decem terito, modicoque muſco ammixto, in petram exponito, & ſic prehendes.

CAP. XLIV.

Melanurorum.

HEpar caprinum accipe, eoque hamos tuos ineſca. *Si verò* aliam quandam prædam in mari reperimus, itemque ad multos alios piſces, ungula caprina aut aſinina pro eſca uteris.

CAP. XLV.

Garorum confectio.

GArum liculmen appellatum ſic fit. Inteſtina piſcium injiciuntur in vas & ſaliuntur. Parvi item piſciculi, maximè

Atheri-

atherinæ, aut exigui mulli, aut mænulæ, aut lycoſtomi, aut quicunque tandem parvi viſi fuerint, omnes ſimiliter ſaliuntur, & in ſole inveterantur frequenterque verſantur. Poſtquam verò per calorem fuerunt inveterati, garum ex ipſis hoc modo tollitur. Cophinus longus imponitur in vas plenum prædictorum piſcium, influitque garum in cophinum, atque ſic per cophinum percolatum, liculmen appellatum garum ſuſcipiunt. Reliquum verò retrimentum alex efficitur. Bithyni porrò ſic præparant. Accipis mœnas, quæ quidem præſtantſi haberi poſſunt, parvas aut magnas, ſin minus, lycoſtomos, aut lacertos, aut ſcombros, aut etiam alecem, & omnium mixturam: immittiſque hæc ipſa in alveolum panarium, in quo farina ſubigi ſolet, & additis ad modium piſcium ſalis ſextarijs duobus Italicis, permiſces ut cum ſale temperentur, ſiniſque per noctem unam, ac transfers in fictile, quod deopertum ad ſolem exponis ad menſes duos aut tres, & per intervalla virgis agitas, deinde ablatum & coopertum reponis. Quidam etiam vinum vetus adjiciunt, ad modium piſcium ſextarios duos. Deinde ſi velis ſtatim uti garo, hoc eſt non inſolare ipſum ſed coquere, ſic facies. Muriam ſtillatitiam & excolatam accipis ſic approbatam, ut conjectum in ipſam ovum innatet: ſi verò mergatur, nondum ſufficientem ſolem habet. Deinde in muriam piſcem mittis in olla nova, adjectoque origano ad ignem ſufficientem ponis donec coquatur, hoc eſt donec incepe-rit paulatim abſorberi. Quidam etiam ſapam addunt. Poſtea refrigeratum iterum atque iterum per colum transmittitur, donec purum evadat, quod operto vaſe repones. Præſtantius porro garum Hæmation appellatum ſic fit. Inteſtina thynni cum branchijs cruoreque ac ſanguine accipiuntur, aſperguntur que ſalis quod ſatis eſt, & in vaſe ſinuntur. Poſt menſes duos fermè vas ipſum perforato, effluetque garum hæmation appellatum.

PETRI CRESCENTIENSIS

DE AGRICULTURA

LIBRI NONI

CAPVT LXXXI.

LIBRI DECIMI

CAP. XXXVII XXXIIX & XXXIX.

LECTORI S. P. D.

H. CONRINGIVS.

Onstantinus Porphyrogeneta præfuit Imperio Romano Orientali per annos quadraginta novem, usq; in annum Dionysianæ æræ post nongentesimum sextum quinquagesimum, coævus Henrico nostro qui Auceps cognominatus & Ottoni Magno. Ex eo tempore de Rei Rusticæ aut piscinariæ scientia Græce quidquam esse conscriptum, non videtur. Non sane est memoriæ proditum. Etsi etiam Arabicâ linguâ, per Asiæ Ægypti Africæ imo & Hispaniæ incolas, Philosophia & Medica ars ut & alia doctrinæ genera, non infeliciter jam à Muhametis Pseudoprophetarum maximi, & cumprimis Chaliphæ Maimonis ævo, fuerint exculta, eorumque librorum vis magna Latinè jam sit versa, non tamen Rei rusticæ aliquod opus Arabicum vel memorari solet: tantum abest Latinâ interpretatione cum aliis ad nos pervenisse. Omnium quoque qui Rusticam disciplinam Latinè sunt prosecuti ultimus videtur esse Æmilianus sive Palladius. Dici enim, memorat quidem Ioachimus I. F. Camerarius, Caßiodori de Re Rustica libros sedecim in Gallia haberi: sed falsò id dictum non equidem dubito. Memoravit enim illud Camerarius jam tum superioris seculi Christiani anno septuagesimo septimo: nec tamen hactenus quisquam Galliæ eruditorum (quorum utique numerus ibi semper fuit florentißimus) Caßiodoriani ejusmodi operis meminit. Cum

 & Caßio-

& Caſsiodorus ſuis monachis utiles quosq; libros ſuos diligenter commendaret, Æmilianum tamen ultimum Rei ruſticæ ſtudio laudavit, ſui operis nihil. Porro jam tum circiter nonagenarius ſenex & divinis unicè intentus indubiè Ruſticam diſciplinam tot libris non excoluit. Abs re etiam in hujus doctrinæ diſciplinam ſolet à nonnullis Iſidorus Hiſpalenſis prædicari. Nec enim ille vel verbulo tale quidquam docuit, in ſuperſtitibus certè voluminibus. Niſi referre huc velis, quæ habentur libro ſeptimodecimo, aut libri decimi noni caput V de Retibus, vel etiam integrum librum duodecimum qui eſt de animalibus, operis Etymologici. Immeritò autem huc referres, quia omnia illa merè ſunt Grammatica: quod ipſemet Iſidorus, qua fuit morum ſanctitate, ingenue eſt confeſſus ipſo voluminis cognomento. Sed & quàm parum vir cæteroquin magnæ induſtriæ & ſupra ævi ſui indolem doctus, in Rei Ruſticæ ſcriptoribus fuerit verſatus, vel hæc quæ leguntur l. 16. cap. 1 indicant. Apud Romanos de agricultura primus Cato inſtituit: quam deinde Marcus Terentius expolivit; mox Virgilius laude carminum extulit. Nec minus ſtudium habuerunt poſtmodum Cornelius Celſus & Iulius Acticus Æmilianus ſive Columella, inſignis orator, qui totum corpus ejuſdem diſciplinæ complexus eſt. *Longe autem rectiora nos docet Columella l. 1. cap. 1.* Vt agricolationem Romana tandem civitate donemus, jam nunc M. Catonem Cenſorium illum memoremus, qui eam Latine loqui primus inſtituit.

ſtituit. Poſt hunc duos Saſernas, patrem & filium, qui eam diligentius erudierunt; ac deinde Scrofam Tremillium, qui eam eloquentem reddidit: & M. Terentium qui expolivit: mox Virgilium qui carmine quoque potentem fecit. Nec poſtremo quaſi pædagogi ejus meminiſſe dedignetur, Julii Higinii. Non minorem tamen laudem meruerunt noſtrorum temporum viri Cornelius Celſus & Julius Atticus. Quippe Cornelius totum corpus diſciplinæ quinque libris complexus eſt: hic de una ſpecie culturæ, pertinentis ad vites, ſingularem librum edidit. Cujus velut diſcipulus duo volumina ſimilium præceptorum de vineis Julius Græcinus compoſita, facetius & eruditius poſteritati tradenda curavit. *Hæc omnia Columella. Poſt Catonem itaque non primus M. Terentius ruſticam diſciplinam docuit: nec Iulius Atticus idem eſt cum Columella. Æmiliani autem nomen Palladio convenire, qui aliquot demum pòſt ſeculis vixit, jam tum memoravimus.*

Quemadmodum autem Iſidorus neutiquam meretur inter Ruſticæ rei doctores prædicari: ita nec alius quiſquam ad Petrum usq; Creſcentienſem. Nec enim vel Albertus Magnus, qui vaſtum ingenium pene ad omnes ſcientias circumtulit, rem hanc tetigit, etſi de Animalibus etiam adeoq; & piſcibus non contemnenda primus docuerit.

Cæterùm Petrus hic Creſcentiâ Italiæ oppido natus, indeq; cognomentum de Creſcentiis ſive Creſcentienſis indeptus,

 floruit

floruit circa annum octogesimum seculi quartidecimi. Falli enim, qui in quintidecimi seculi annum decimum operis Rustici scriptionem coniiciunt, liquet vel uno illo, quod Caroli Siciliæ Regis jussu jam septuagenario major scripserit opus: Rex autem ille decesserit anno 1385, ceu quidem habet Bonfinius. Vir verò fuit Crescentiensis ut dignitate Illustris, ita eruditione sic satis eximius. Etenim, *ut ipse scribit*, tempus adolescentiæ in Logica Medicina & Scientia Naturali totum consumpsit, & demum nobili Legum Scientiæ insudavit. *Insignem sanè eruditionem viri luculenter demonstrat volumen quod duodecim libris condidit de Agriculturâ, eâ ubertate, eâ peritiâ omnis illius disciplinæ, imo & quod ævi illius captum respiciens meritò mireris, ea sermonis Latini non vulgari promptitudine, ut cum antiquitate non comparari tantum, sed uno minor Columellâ existimari mereatur. De isthoc opere in hæc verba scripsit in Autorum Rei rusticæ Catalogo Camerarius;* Petri Crescentii Bononiensis de Agricultura libri XII sæpius impressi. Autographum dedicatum ab autore Matthiæ Regi, audio penes se habere in sua instructissima Bibliotheca clarissimum virum Joannem Sambucum. *In eodem opusculo agens de Rei rusticæ scriptoribus Latinis nondum impressis:* Petri, *inquit*, Crescentii Senatoris Bononiensis de Commodis ruralibus reperitur in Bibliotheca Ducis Vrbini. *Dubito autem an non fama incerta Camerarium deceperit. Posterioris sane operis nullam*

Petrus

Petrus ipse fecit mentionem, etsi prius jam plusquam septuagenarius conscripserit. Nec verosimile est ea ætate novum quid de Ruralibus commodis à sene elaboratum. Imo videtur esse non aliud à priore: quippe cui in antiquissima editione titulus est: Petri de Crescentiis civis Bononiensis in commodum ruralium libri duodecim. *Opus porrò de Agricultura non Matthiæ Vngariæ sed Carolo Siciliæ sive Neapolitano Regi esse dedicatum, imo hujus rogatu conscriptum, diserte testatur epistola dedicatoria Basiliensi editioni anni 1538 præfixa: quam aliæ quædam editiones non exhibent. Nec tamen negaverimus, autographum pervenisse in Matthiæ Regis, quem ob studium condendæ Bibliothecæ jure dixeris ævi sui Philadelphum, possessionem: quia Carolus (ille enim non potest esse alius quam is quem Dyrrachinum nonnulli Parvum cognominant) paucis annis rerum potitus, in Vngaria crudeli manu trucidatus est, hæredibus impuberibus relictis, in summa Regni & Neapolitani & Vngariæ rerum perturbatione, donec tandem Matthias Hunniades vel Corvinus dictus Vngariæ Regno præfectus est. Cui proinde facile fuit, ut libros alios undique ex Italia cumprimis conquirere, ita & hoc opus sibi comparare. Perinde atque per Turcam direpta incluta illa & ditissimâ Bibliotheca, cum aliis hic quoq; codex facilè potuit Sambuco rei librariæ cupidissimo obtingere. Erravit autem Camerarius & in ipso viri nomine: non enim Crescentius, sed de Crescentiis aut Crescentiensis à natali opido appellatus est. Tanto autem in pretio habitum fuit hoc opus, ut &*

ut & in Germanicam & in Italicam linguam sit versum. Aliquamdiu tamen cum aliis Rusticæ rei scriptoribus optimis à vulgo eruditorum fuit neglectum, & jam pridem nova editione nulla repetitum manibus pene excidit. Nos nihil ejus nunc producimus, præter pauca capita, ex libro nono ac decimo excerpta, quibus agitur de piscinis & piscationibus: quoniam illa sola nostro instituto nonnihil inserviunt. Etsi autem longè sint omnia infra Dubravii operam, indubiè tamen vel hæc lecta excitabunt in Rei rusticæ studiosis desiderium totius operis.

PETRI CRESCENTIENSIS DE AGRICVLTVRA *LIBRI NONI*

CAPVT LXXXI.

De piscinis & piscibus includendis.

QVi piscinas habere desiderat, primum eligere oportet locum convenientem, qui nullo tempore aqua careat, non enim aliis possunt durare locis. Sed piscinarum quædam sunt parvæ, quædam magnæ, quædam mediocres: & iterum quædam sunt fontaneæ, quædam stagneæ, quædam marinæ, & quædam etiam fluviales. Si parvæ sunt muniantur septis, ex lignis vel viminibus aut lapidibus constructis: ne lodria vel aliud animal nocens intrare possit. Et vimina aut vites super eam tendantur, quibus aves terreantur rapaces. In eisque ponantur pisces illi aquæ convenientes, ex his qui inveniuntur in partibus illis. Nam quidam libentius stant in fontium vel fluviorum aquis, alii in stagnis

&lacu-

& lacubus, nonnulli delectantur marina. Sit autem parva piscina, profunda in quantum à fossoribus profundari possit; sed in magnis piscinis commodè stare possunt. Quod si marina fuerit aqua de mari educta, omnia genera marinorum piscium naturà parvorum possunt in ea servari. Si piscinam magnam volueris habere, oportet ipsam fieri ex magno lacu vel stagno, in quo sunt aquę plurimæ congregatæ, ex nive ac pluvijs aut fontibus, vel in eam flumen fluente, vel etiam ex aqua marina, quod in pluribus evenit locis. Quod si ex ipso lacu vel stagno aqua per aliquam partem exeat, ibi claudatur taliter, quod impediantur piscium exitus & non aquæ. Quod si ex aqua dulci consistat, poterunt in ea poni ac servari omnia genera piscium, tàm magnorum quàm parvorum, in talibus aquis viventium. Sunt & aliqui marini pisces qui ad aquam dulcem accedentes delectantur in ea: & tales similiter poterunt in dulci piscina servari. Si verò fuerint ex aqua marina, in ea ponantur omnia genera piscium marinorum, si sit valdè profunda; nisi sit piscis maximus, ut balena quæ nullo loco nisi maris pelago claudi potest. Si verò mediocris magnitudinis sit piscina, ex his quæ dicta sunt facilè potest haberi doctrina, quales pisces possint in ea includi. Piscinæ utilitas magna; quia ex paucis piscibus inclusis brevi tempore habentur plures; ex quibus plures vendi possunt, & plures ad escam haberi.

Libri Decimi.
Cap. XXXVII.
De capiendis piscibus, & primò qualiter retibus capiuntur.

In mari juxta planum littus capiuntur præcipuè multi pisces cum reti, quod multi scorticariam vocant. Hoc rete est valdè longum & satis amplum & spissum, cordam unius lateris plumbatam & alteram libratam habens; ut in aquis rectum & extensum permaneat. Hoc rete cum navicula in mare defertur: uno capite in terra relicto, ut aliqua particula ejus continuo descendat in

aquam cum nautæ fuerint intra mare quantum rete extenditur arcu. Aliter cum illo capite revertuntur ad littus: & quibusdam ex eis cum illo capite in terram descendentibus, unus in navicula revertitur extra rete ad medium ejus, ad hoc ut pisces intra rete comprehensi videntes se ad terram trahi non prosiliant extra rete. Duo autem piscatores ab utroque capite in terra existentes trahunt cum piscibus totum rete ad littus. Qui sæpè multos trahunt parvos & magnos, plerunque paucos, ac etiam nullos; quia in eo loco non erant. Item capiuntur in mari cum quodam rete subtili non multum magno duabus perticis alligato: quod quidam in navicula existentes apertum in aquam demergunt, & post paululum cum piscibus elevant. Item capiuntur in fluminibus & cæteris spaciosis locis cum rete, quod transversarium multi vocant: quod est ex tribus compositum, scilicet uno medio spisso, & duobus extrinsecis raris, habens in uno latere plumbum, in alio lenas, & si valdè longum sit quasdam cucurbitas siccas, ut extensum in aqua permaneat. Hoc retè fit longum vel breve, secundum quod loci aquæ latitudo requirit. Hoc in aquam per magnam oram dimittitur, ut in illud rete natantes incidant pisces qui rara retia transeunt, & involvuntur in spisso; ut aviculæ in aranea, supradicta cùm de capiendis avibus dicebatur. Item capiuntur in rivalibus parvis aquis. Est autem rivale rete parvum & spissum, duobus annexum baculis quos piscator manibus tenet apertum, & per aquam ducit, atque prope ripam cum piscibus claudit. Item capiuntur Zaclo. Est autem subtile spissum, habens tentorij formam in circuitu plumbatum & revolutum, habens in cacumine longum funem. Hoc rete piscator super sinistrum brachium clausum tenet, atque in aquam apertum ejicit. Hoc apertum subitò ad fundum descendit, & omnes pisces intra se inventos concludit, eosque cùm trahitur secum trahit. Item capiuntur cum negossa. Quæ est rete ad modum rivalis formatum, ad unam perticam cum duobus baculis adminiculantibus à parte annexum. Hoc

rete

rete piscator extra aquam existens in eam, præcipuè ubi quiescit, immmittit, & cum piscibus elevat, plerumque etiam sine piscibus. Et quandoque circa herbas & frutices prope terram immittit, & cum pertica percutiens herbam pisces occultatos in rete expellit. Item capiuntur plurimi in locis angustis valliumque, cum rete quod gogolaciam vocant: quod est rete magnum forte ac spissum & longum, habens introitum rotundum & latum, & paulatim angustatur usque ad caudam, quæ longa est habens multa receptacula, in quæ facile intrant pisces & nusquam redire queunt. Hoc rete ponitur cum duabus perticis grossis in dicto loco angusto, circa quod est undique ligatum usque ad ripam forti clausura: cui decem perticæ annectuntur. Hoc rete semper die noctuque tenetur ibidem, introitu ad partem superiorem verso. Per hunc locum nullus omninò piscis desursum veniens transire potest, cùm nullus sit locus ibi aptus. Descendunt enim pisces in aperto retis ore, deinde in caudam strictam. Piscator verò aliquantis diebus interpositis ad locum accedens, caudam retis in naviculam trahit & aperit. Evenitque aliquando tot pisces capi, præcipuè anguillas quæ conglobatæ sunt cum amore fervescunt, vel scordinias quæ gregatim incedunt, quod navicula tenere non potest. Cætera etiam genera piscium in talibus aquis morantium capiuntur in eo, sed non in simili quantitate. Item capiuntur in vallibus multi pisces in locis apertis & profundis, in quibus præcipuè magni morantur pisces, cum reti quod degagum vocant; quod magnum & latum in profundum ejicitur, & per eum trahitur & cum piscibus elevatur. Item capiuntur in vallibus non profundis sed latitudinem magnam habentibus multi pisces generum diversorum, qui in talibus aquis morantur, hoc modo. Habent piscatores gradellas ferè infinitas de paludosis cannis instructas, maxima vallium non profundarum spatia palorum auxilio claudentes, relictis parvulis aperturis in pluribus locis, ad quas ponunt retia parva rotunda, in capite ampla & cauda cum rece-

 ptacu-

ptaculis suis augusta, & quæ possunt pisces intrare, sed non exire possunt. Hæc retia semper die noctuque ibi relinquunt, & quasi omni die ferè manè elevant cum piscibus, qui per loca spaciosa natantes transire posse per dicta vacua sperabant. Fiunt etiam ex his craticulis aliquæ taliter involutæ, quod pisces intrantes exire nesciant, sed inde extrahuntur cum quodam parvulo reti posito in capite unius perticæ bifurcatæ.

Cap. XXXIIX.

Qualiter pisces capiuntur cistis & ancijs ex viminibus factis.

PIsces capiuntur cistis ex viminibus factis, quæ in capite sunt amplæ mediocriter & in cauda strictæ: quæ à piscatoribus in aqua stantibus in profundum ducuntur ad modum ripalium retiorum. Et quandoque tales cistæ sed leviores ponuntur in capitibus perticarum, & per aquam turbidam ducuntur à piscatore in terra stante, ut supra de negossis narratum est. Item ex juncis fiunt fascæ rotundæ & latæ, cum introitu interius stricto & extra amplo: quæ die noctuque cum pondere unius lapidis dimittuntur in fundo aquæ, habentque vitem aliquam in cauda ligatam qua extrahuntur. Sed duarum formarum fiunt. Vna forma est, quod sit interius multùm ampla rotunda, in cujus fundo ponitur creta mollis & grana ei annexa: atque intrant quædam genera piscium causa cibi, & exinde exire nesciunt. Alia forma est tota stricta & longa, sed in introitu mediocriter aperta, & in medio valde stricta, deinde lata, & in cauda strictissima: in quam intrant non causa cibi, sed ut ibi occultè morentur: nec de ipsa sicut nec de prima exire sciunt.

Cap. XXXIX.

Qualiter pisces capiuntur hamo, spadernis, calce, & fossinis.

HAmo capiuntur pisces tribus modis. Vno modo, cùm in eo ponitur pisciculus vivus, cum quo pisces capiuntur rapaces deglu-

deglutientes hamum cum piſciculo vivo. Hic hamus requiritur ex ære magnus & fortis, cum forti cordula filo involuta prope ipſum. Ne rodi poſſit cordula cuidam parvo paneriatum faſciculo annectitur, & in aquam ſtantem cum hamo & piſciculo vivo ejicitur, ibique tota nocte relinquitur. Piſcis captus longè fugere vel ſe occultare faſciculo impeditur: ſicque manè à piſcatoribus invenitur. Secundo modo hamus cuidam funiculo ex pilis albis equinæ caudæ annectitur, & circa ipſum cibus qui à piſcibus magis appetitur involvitur, ut non videatur hamus: deinde in aquam projicitur, ut notum eſt omnibus, Sed in hoc adhibenda eſt quædam cautela: videlicet quod piſcator ſciat qualem eſcam quodlibet genus piſcis avidiùs appetit, quolibet tempore anni. Nam idem genus piſcium ſecundùm varietatem temporum anni diverſa cibaria quærit. Sed hoc ſcire poteſt qui captorum viſcera ſcindit, & inſpicit qualem eſcam communiter aſſequuntur. Vel ſi diverſas eſcas, modò unam modò alteram in anno ponit. Item valet contra piſces cautos, qui eſcam appenſam funiculo accipere nolunt, niſi habet virgam & funiculum abſque hamo. Cum qua plerumque eſcam in aquam emittat, ad quam aliqui minus cauti accedunt, eamque ſine periculo exportabũt; quod cùm pluries fecerint hamum ejiciat, ad quem omnes etiam cauti & ſecurè accedent. Tertius modus ſervatur in aquis profundis: nam piſcatoris manu ejicitur hamus alligatus longo funiculo habenti modicum plumbum per unum brachium prope hamum, ut deſcendat ad fundum, ibiq; teneatur præcipuè incurrentibus aquis. Talis funiculus manu teneatur, digito indice appodiatus ab eo qui ſit in navi vel ponte. Cùm ſentiet piſcem capere hamum fortiter trahat, primò ut in ejus infigatur ore; deinde paulatim trahatur, donec ipſum piſcem manu capiat: qui rariſſimè parvus erit, cùm ſoli magni morentur in fundo, licet aliquando diſcurrant per partem mediam vel ſupremam.

Cum ſpadernis capiuntur præcipuè teneæ. Sunt autem tres acus ex ære retortæ ac ſimul ligatæ, quæ quibuſdam brevibus funiculis annectuntur, ac ipſi omnes non multum diſtantes, cuidam funiculo longo: his apponitur caudarum cancrorum vel lumbricorum groſſorum eſca, & in aqua ſerò extenſo jactantur, & manè captæ tineæ tolluntur.

Calce viva capiuntur piſces; ſi ipſa ponatur in ſacco; & in aqua, maximè ſtante, in parvo loco incluſa, hic ſaccus à duobus per totam aquam fortiter agitetur. Ex hoc omnes piſces quaſi cœci venient in ſuperficiem aquæ, ac manibus facilè capientur.

Item capiuntur groſſi piſces foſſinis, in aquis dyaphanis. Eſt autem foſſina ferreum inſtrumentum habens multas acuitates; quarum quælibet habet barbulam ad tenendum, & ſunt aliquantulum diſtantes abinvicem. Quod piſcator habet in capite haſtæ lanceæ, vaditque cum eo quietè in navi per aquas; & cùm piſcem videt, eum fortiter ferit, & infixum tenet. Idem faceret exiſtens in terra & in aqua turbida, ſi piſcem videret.

CON-

CONRADI HERESBACHII

LIBRI QVARTI

DE RE RVSTICA

Pars quæ agit

DE PISCINIS ET PISCIVM VIVARIIS.

Ejuſdem

THEREVTICES

PARS TERTIA

DE PISCATIONE.

HERM. CONRINGIVS.

LECTORI S. P.

POst Petrum Crescentiensem nemo, quod equidem sciam, Italorum Rusticam scientiam Latinè est persecutus, præter I. Baptist. Portam. Et verò ut fuit Neapolitanus ille ad alias vitæ civili utiles artes excolendas docendasq; insigni industria, ita in illo opere cui Villæ vocabulam indidit plæraq; agricolationis negocia prolixe pertractavit. Veterum tamen præceptis, quantum apparet, instructus magis quàm novis vel propriis experimentis. Ad nostrum porrò institutum nihil adjumenti attulit: eoque illius liber jam quidem est seponendus. Nec Hispanorum præterea, nec Britannorum, nec Septentrionalium gentium aliarum quisquam, tanto in eruditorum numero, rectam rusticandi artem Latine fecit loqui, post renatas linguæ illius literas. Gallos inter unicus Carolus Stephanus cùm aliis libellis aliquot tùm eo cui Prædii Rustici titulum dedit argumentum hoc attigit. At studium magis viri laudem meretur quàm docendi felicitas: utpote qui non nisi pauca, nec proprio instructus usu, exsecutus sit. Etsi opus quod illius & Ioannis Libautii nomine de Rustica re Gallice conscriptum est, dignum sit quod in primis collocetur. Habentur autem in illo volumine de re quoque piscinaria & piscatione eximia; quæ proinde omnino à nobis etiam huc adferrentur, nisi intra Latinos scriptores continere hunc libellum esset constitutum.

Germania nostra non unum dedit quidem agricolationis verna-

vernaculum doctorem, interq; eos magnitudine operis & varietate in universum omnibus forte palmam præripuit Colerus, attamen hactenus unicum protulit Conradum Heresbachium Rusticæ rei omnis Latinum magistrum. Is vero etiam talis est, cui secundus post Columellam locus jure merito in hoc doctorum subsellio est tribuendus. Vtq; adeo haud injuria possit Germania tanto scriptore superbire: præsertim cum doceat quammulta veteribus indicta, & nostræ ætati nostrisq; terris longè aptissima. Eiusmodi sane sunt quæ hîc nunc exhibemus de piscium cum vivariis tum venatione: nec enim in veterum scriptorum quoquam inveniuntur. Quum præter illum autem nemo alius Latine hoc argumentum pertractaverit, cogimur illis excerptis agmen hoc piscinarium claudere. Quibus tamen princeps historicorum nostri ævi Illustris Thuanus, in historia anni seculi superioris post septuagesimum sexti, libro sexagesimo secundo, memoriam defuncti Heresbachii nostri celebravit, subjungemus. Conradus Heresbachius, vir dignitate & doctrina præstans, in majorum suorum Heresbachiano castro in Clivensi ditione natus, hoc anno in suo Lorinsulano prid. Id. Octobris ad Deum migravit, cum sexagesimum septimum annum exegisset. Commentarium in Psalmos eruditissimum edidit, & de Re Rustica in illo otio post alios scripsit, nonminus morum suavitate de suis, quàm eruditione de republicâ bene meritus. *Quæ reliqua de vitâ ejus Ioannes Sturmius, Melchior Adamius aliique narraverunt, non addo, quoniam ab instituto sunt aliena & facilè possunt accipi.*

CONRADVS HERESBACHIVS DE RE RVSTICA

LIBRO QVARTO.

OPortunè dum aquatilium mentio facta animalium, ad piscinarum pisciumque educandorum curam pervenimus. Etsi enim de piscibus alendis capiendisque alio in hoc destinato loco, nempe in halieuticis differendum erit: tamen cùm villæ plerunque propter aquarum necessitatem animalibusque adaquandis lacus piscinas aut stagna postulant, & situs aliquoties loci angustiaque seminarium agrum non concedit, licebit è piscinis, stagnis, vivarijsque villaticum quæstum homini rustico non aspernandum facere. Romani proceres piscinas in villis magnis impensis, & nonnunquam voluptatem magno facultatum dispendio instituerunt: ut de Hortensij Hircij ac Luculli piscinis sumptuosis scribit Varro. M. Cato cùm Luculli tutelam suscepisset grandi ære sestertium millium quadringentorum piscinas pupilli sui vendidisse traditur. Commemorat idem Varro piscinarum duo genera, dulcium & salsarum: alterum apud plebem & sine fructu, ubi lymphæ piscinis villaticis aquas ministrant: alterum maritimarum, ubi Neptunus simul & aquam & pisces suppeditat. Exempla declarant; Hortensij piscinas magno sumptu instructas ad Baulos oculos magis quàm marsupium aluisse.

Optimum autem piscinarum vivariorumque situm censent, qui Vel è mari, ut Luculli, qui ut maritimam aquam reciprocè fluentem immitteret in piscinas montem perfodit, eaque opera Neptuno in piscatu non cedere se existimabat: Vel qui è fluvio rivulove aliquo subinde & aquam & pisces recipere possit, quique vel inundatione vel cataractis emissam veterem undam non sinat intra conseptum semper computrescere aut incalescere, sed identidem & aquas renovet, & piscium nova seminaria adducat

ducat. Proximæ bonitatis ſunt, quæ venis latentibus implentur atque effluunt, vel deductis elicibus ac ſyphonibus lapideis aut ligneis alveis aquam exonerant. In hoc enim & tubi aquarij aggeribus incluſi parantur, ut aquam quoties licet retinere atque tranſmittere, ac per incilia parata quoque irrigare liceat. Quales apud Vſipetes, Tenchteros, Bructeros, & alijs pluribus locis magno fructu fieri videmus. Idcirco vivaria, ut vocant, ad aquam retinendam diſpenſandamque, aggeribus, molibus, ac chomatis includuntur; ut objectu crepidinum aquarum exundantium atrocitas invaleſcens reprimatur. Poſtremus piſcinarum uſus eſt, paludum vel ſtagnorum, & earum, quæ ex pluvia collectitiaque ſtagnat aqua. Hæ piſcinæ etſi deteriores propter perpetuam turbidam atque putridam plærunque aquam: tamen ubi non datur aliarum uſus, hic minimè negligendus. Nam etſi hæ piſcinæ alendis piſcibus non ita ſunt idoneæ, poſſunt tamen ad hanc rem quoque alicubi utilitatem aliquam præbere. Imprimis autem neceſſariæ ad villæ commoditates, nimirum jumentis pecoribuſque aquandis, anſeribus anatibuſque & aquatilibus alendis, ad lavandum, alioſque neceſſarios uſus. Quod ſi occaſio detur, juxta mare aut flumen, ſemper influente ſinu, ſic fiant: ut claudi, vel cataractis vel alijs obicibus aqua, ſi opus ſit, emitti, & piſces incluſi retineri poſſint, ut de alijs piſcinis diximus: & ſi quando cataractæ aut tubi emittendis aquis aperiuntur, ut ad os tubi cancelli ſint ſupra aquam eminentes, qui fugam piſcium impediant. Aditum ſi loci natura patitur, omni lateri piſcinæ dari convenit: facilius enim vetus ſubmovetur unda, cùm quacumque parte urget fluctus per adverſam pateat exitus. Hos autem meatus fieri oportet per imam conſepti partem, ſi loci ſitus patiatur, ut in ſolo piſcinæ poſita libella ſeptem pedibus ſublimius eſſe maris æquor aut flumen oſtendat. Nam piſcibus ſtagni hæc in altitudinem gurgitis menſura abundè ſatis eſſe exiſtimat Columella. Attamen dubium non eſt,

quin quanto magis imo mari venit unda, tanto sit frigidior, quòd est aptissimum piscibus. Sin autem locus, ubi vivarium constituere volumus, pari libra cum maris æquore aut fluvio sit, in pedes novem defodienda piscina, & infra duos à summa parte cuniculis rivi deducantur, curandumque ut quam largissimè veniant. Quoniam modus ille aquæ jacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quàm si major recentis facti vis incesserit. Piscina autem in ea parte littoris, quæ profluo recessu nunquam destituitur, satis est si in duos pedes deprimatur. Piscinarum vivariorumq; crepidines, si sic ferat locus, consitas dumetis stirpibusque esse convenit; aut specus latebræque fabricandæ; aut ripæ excavandæ fuerint, ut sint receptacula refugientium solis ardorem. Præbent etiam excavatarum arborum trunci & radices terræ excesæ gratissima piscibus latibula. Si laxitas permittat, è littore scópulos, qui herbis & alga vestiantur, non esset alienum per stagni spatia disponere; & quasi faciem quandam maris repræsentare, ut pisces clausi quàm minimè custodiam sentiant. In Morinis, sicut & alijs pluribus locis, è stagnantibus aquis & pluvia collectis, in solitudinibus & myricarum campis vivaria piscium reperiuntur amplissima. Plurimis locis in Germania inferiore vivaria piscium, quæ influentes rivos habent, quorum aquas excludere possunt, sic constituunt; ut vel cincta vel intersecta sint fossis profundioribus, quibus pisces æstivo tempore contineantur, & solum reliquum quod est inter fossas, obturato rivi aditu, & aqua influente cataractis aut tubis exclusa, frumentis æstivis conseratur, quod solum à messe rursum cataractis apertis aqua repleatur. Hac ratione solum inundationis limo lætificatum fertile redditur, hordeo æstivisq; frumentis ferendis.

Porrò uti in terreno præcipit Poëta, sic & in aquatili negotio, *Non omnis fert omnia tellus*: sed considerandum accuratè, quid quæque ferat regio, quidque recuset. Romani in vivarijs murenas, ostrea, lupos, mugiles, auratas, fluas, & saxatiles,

xatiles, atque id genus piſcium, qui dulcibus aquis gaudent, alere conſueverunt. Nam qui ſalſis marinisque aſſueverunt non ita piſcinarum clauſtris conſtringi ſe patiuntur: poſſunt tamen ea genera vivarijs ſtagniſque arenoſi littoris contineri. Oſtrearum vivaria Sergium Oratam inveniſſe in Bajano, ætate L. Craſci Oratoris ante Marſicum bellum, nec tàm gulæ cauſa quàm quæſtus, ut magna vectigalia tali ex ingenio ſuo perciperet; cochleas vivarijs aluiſſe Fulvius Hirpinus proditur.

Porrò alij alijs locis piſces gaudent. Lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes meliores, rombos Ravennæ, murenas in Sicilia, elopen Rhodi, ferunt: ita fluvij, paludes, ſtagna & maria diverſis locis alios melius alunt piſces. Quare, ut ad vivaria, unde digreſſi, revertamur: & his non omnibus locis omnes piſces convenire, rerum experientia docemur. *Siquidem* ſunt Saxatiles, qui ſaxoſis arenoſiſque locis delectantur: quales ſunt apud nos funduli, capitones, varij quos in Italia Carpiones appellant, gobij, percæ, muſtellæ, cancri, barbati, mugiles. Alij meliùs proveniunt cœnoſis paludinoſiſque, limo luteſcere gaudentes: quales ſunt anguillæ, tineæ, meruli, βέρβοροι quos noſtri carpos vocant, praſini: primada & daſquillus, cœno ſe abdunt ſicut anguillæ. Alij utriſque, ut ſunt lucius, lupus, perca, carpi, preſſus vel praſius, & blechus, item mona vel mullus, thymalus. Putantur ſaxatiles, maximè funduli, procreari fimo ovillo cratibus tecto, inque rivum profluentem miſſo, maximè loco petricoſo aut ſalebroſo. Lupus quem broſchetum vocant, Græci labracem, citò adoleſcit: ſicut & carpus intra triennium in juſtam magnitudinem excreſcit. Quare in vivarijs, quæ neque mari neque fluvio replentur, triennio aut quadriennio, veteribus captis piſcibus ſeminaria ſufficere conſuetum. Seminaria maximè hiſce regionibus carporum uſurpamus.

Habere convenit loculatas piſcinas, hoc eſt parvas, vel etiam arculatas, quibus piſces quotidiano uſui accommodatos ſervamus,

mus, unde quoties libet ex tempore & in promptu desumere liceat.

Hæc habui quæ de mea professione vobis proferrem.

THEREVTICES

PARS TERTIA

DE PISCATIONE.

HALIEVS. DE piscinis villaticis & privatis superiùs Piscinarius copiosè disseruit: Nos tertiam venationis speciem, nempe Piscationem & capiendorum piscium rationem, hoc est ἁλιευτικὴν exequemur. Nam cùm humana solertia nihil intactum relinquat, sive in terra sive in aëre atque aqua, & omnia hominis imperio præter superos subdita sint, ut supra dictum, quantumvis immanes belluas, tàm aëreas & marinas quàm terrestres, homo sibi subjicere suoque usui servire studuit. Siquidem non elephanti modò & leones parere coguntur homini & avium examina, verum etiam quæ Pontus gignit formidolosa atque aspectu horrenda, cete, testudines, phocæ, hyenæ, canes marini, lamnæ, zygenæ, ipsis terrestribus horribiliora monstra, & quæ nationibus metuenda, tamen ab imbecilli piscatorum genere capiuntur.

De piscatu pauci (quod equidem sciam) & apud Latinos & apud Græcos scripserunt præter Oppianum; qui contractius, atque id solùm de capiendis piscibus marinis scripsit. Aristoteles Athenæus & Plinius de piscium natura quædam tradiderunt: de piscibus autem capiendis vel parum admodum, vel nihil. Columella de piscinis & piscibus alendis scripta reliquit, & Ælianus sparsim nonnulla.

Piscium usus humano generi sicut & alia animalia concessus singulari Dei beneficio: cibum enim præbet utilissimum & lautissimum. Multas gentes solis piscibus victitare dicitur. Nam Oritas & Arbias gentes Ichtiophagos esse, qui domicilia quoque è pisci-

piſcium oſſibus faciunt, portas è coſtis, & è vertebris mortaria, teſte Strabone. Item panem è piſcibus ad ſolem toſtis atque contuſis addito pauxillo fermenti.

Principio piſcatorem Oppianus, ſicut res ipſa docet, non minus quàm venatorem, vigilantem laborioſum frigoris & æſtûs patientem eſſe vult, item ſagacem, ut piſcium fraudes eludere queat. Inſtrumentis huic arti idoneis inſtructus ſit piſcator oportet: nempe retibus, tridentibus, fuſcinis, hamis, naſſis, atque id genus ad piſcationem neceſſarijs, ut mox dicetur.

Porro tunc piſcatio inſtituenda, cùm piſces deſiderio fœturæ loca tepida adeunt; tùm enim maximè capiuntur, ut Ariſtoteles tradit, maximè ſub ſolem orientem, vel paulò pòſtquàm occiderit, tùm enim maximè viſus piſcium fallitur. Hyeme vada petunt, alij in limum aut arenam, alij in ſcopulos ſe abdentes. Ad vernum tempus & æſtate in ſublime redeunt, cùm herbæ vireſcere incipiunt littoribus appropinquant. Piſces qui in mari degere ſolent, propè fluvium aliquem aut lacum, cùm partui ſunt vicini, è mari in lacus aut fluvios prodeunt, cùm quod aquam à ventis tempeſtatibuſque liberam amplexentur in partu, tùm ne beluis marinis fœtus exponant. Atque ideò in Pontum Euxinum ſecedunt, qui ob id plurimis piſcibus abundat, & quod beluis marinis rapacibus non ſit obnoxius. Verno tempore, germinante terra, piſces quoque ſicut alia ad coitum incitantur: & alij ova arenis petriſq; atterunt, alij natando expellunt. Et cùm omnes reliqui ſemel, lupum bis, mullum ter parere tradunt. Mares procedentes ſemen ſpargere, fœminas ſequentes exorbendo excipere, neque aliter coire, etſi ex Herodoto tradat Ælianus; reprehenſum tamen id ab alijs, nam coire omnino, ſed alios aliter, idque tanta celeritate, ut obſervari certi vix aliquid poſſit. Piſcis fœmina coitus tempore marem ſequitur, ventrem ejus roſtro pulſans, ſub partu mares fœminam ſimiliter. De qua re, qui volet, legat Maſſarium in Plinium.

Tem-

Tempora piſcationi accommoda autumno probantur poſt ſo-lis occaſum, maximè prima nocte: nam tùm piſces dormitant, & facibus lucentibus capiuntur quieſcentes: bruma verò meridie: vere toto die, quod tùm ad fœtum evagentur, & in Venerem concitentur. Alij æſtate capiuntur, alij hyeme. Nam hyppurum & coracinum hyeme non capi, ſed tantùm æſtivis diebus: atque tùnc cancri fluviatiles & troctæ comendabiliores.

Piſces alij alijs locis delectantur: alij inter ſaxa, alij in arenis, alij in ulvis herbidiſq; locis verſantur. Explorandus ventus ut ſit tranquillus, alienus à tempeſtate. Et ſicut in terreſtri venatione, ſic in piſcatu Noto ſpirante retia adverſus Boream, & contra Borea flante in Notum trahenda. Euro ſpirante adverſus Zephyrum dirigenda retia, & contrà.

Piſcandi varii modi. Traditur cyclamini pharmaci ſubacti odore piſces veluti ebrios & infirmos reddi, adeò ut manu capiantur, atque ideo ichthiotheron dici. Idem de hyoſcyamo proditum. Ælianus quatuor memorat piſcandi genera: nempe reti, naſſa, hamo atque conto. Retium exiſtimat uberiorem, ſed ſupellectilem requirere variam. De his ſuperius dictum in venatione. Conſervantur autem retia piſcatoria diutius, ut in venatione ferarum dictum. Naſſarum uſum, quia inſidioſus ſit, ingenuum hominem minimè decere quidam opinantur. Hamo autem piſcari libero homini magis decorum exiſtimant. At quæ conto fit, eam eſſe ſtrenuiſſimam, & hominem requirere robuſtum. Ad eam requiri perticam rectam oleaginam, & funes è ſparto contextos, & tedas atque faces pineas ac reſinoſas: navem parvam, & remiges validis brachijs. Proditum eſt, tempore hyberno cùm Iſter glacie conſtrictus eſt, piſcatores glaciem in orbem perfodere inſtar putei: huc cùm lucis deſiderio piſces conveniunt, facilè capi, ut Ælianus tradit. Item glacie ſecta ſecuribus, verriculis piſces capi vulgare eſt. Alij calamis longis adnectunt ſetas equinas, alij hamos incurvos: annexa eſca,

alii

alij lina & funiculos contextos è navibus jaciunt, alij multiplices hamos expediunt. Sunt qui naſſis, atque his diverſis utantur: nam quædam ex ſaligineis virgis contextæ, nonnullæ è linis conſtant. Alij plumatis funibus piſcantur, quemadmodum lepores in ſegetibus ſuperius diximus venari. Quidam expedito utuntur piſcandi modo: perticæ alligant rete, ſacci in morem inferius clauſum & anguſtum, ſuperius patulnm, idq; impoſita eſca in aquam dimiſſum ſubinde reducunt, captoſque piſces eximunt. Item modus capiendi corbe, fiſcellis, in ſtagnis riviſque herbidis atque ulva obnoxijs, vimineo cophino ſuperiùs inferiuſque patente, eoque ſubitò dimiſſo in vadum: qui hoc modo cinguntur cophino piſces capiuntur. Alicubi in rivulis ad faces noctu piſces fuſcinis conficiunt. Crebrior piſcandi, maximè in mari & fluminibus, modus verriculis expeditur vel ſagenis. Retia ſunt hæc oblonga & mediocriter lata, altrinſecus funibus alligata, ex una parte plumbei globuli ab altera ſuber annectitur. Atque hoc quidem lignum propter levitatem in ſublimi aquam ſuſtinet eam partem retis, alteram cogit plumbum ſubſidere. Pas una verriculi ſcaphæ imponitur, altera parte in ripa relicta naviculaque in altum per gyrum ducta: ad ripam tandem reverſi totum rete ad littus retrahunt incluſis piſcibus. Plinius ait, intereſſe capturæ ſi iteretur gurges. Et Ariſtoteles teſtatur, ſi gurgitum ima ſæpius terantur, plures capi ſecundo jactu quàm primo. Eſt & retis genus quod geminis perticis in mare mittitur, ſubitoque piſces comprehendit. Aliud in modum papilionis aut tentorij contextum rete inferius plumbatum, in ſublimi nodoſum. Ejus caudam ſiniſtrâ tenet piſcator, dextra in altum jacit rete; idque ſubſidens, piſces qui eo loci ſunt cingit, & cùm retrahitur claudit.

Eadem aquatilia genera alicubi atque alicubi meliora. Littorales pelagicis meliores contendit Ariſtoteles: quippe qui cibo copioſiore melioreq; potiantur. Lupi piſces in Tyberi amne inter

duos pontes rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia, Rhodi, ostreis saporem optimum Lucrinis adjudicant quidam. Sturio ad ostia Rheni, Siluri in Danubio & Mœno, Salmones Rhenenses, Varij in montanis rivulis, Haleces, sicut & piscis qui induratur, ex Oceano Germanico, commendabiliores.

Cœterùm ut sunt pisces varij, varijque piscandi modi, non omnes etiam esca capiuntur. Nonnulli priusquam appetant, odorantur. Inesse enim & auditum & olfactum experientia compertum est. Quosdam & speluncis latentes salsamento illitis faucibus scopulis piscator expellit, velut sui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto ad quosdam odores, ut sepiam ustam & polypum, & ob id coguntur in nassas. Sentinas navium fugiunt, maximè piscium sanguinem. Non potest petris avelli polypus, sed cunila admota ab odore protinus resilit, ut ait Plinius. Aliqui pane inescantur & vocati adsunt, sic assueti pasci. Purpuræ & aliquot alij aquatici fœtidis delectantur. Minores hamis minoribus, distentis etiam caprinis pellibus sæpè capiuntur.

Cete grandis belua. (Nearchus vicenum & ternum passuum refert) ipsis navibus metuenda, in Hesperio mari plurimùm visitur & Oceano, & tarda incedit. Est musculus piscis exiguus aspectu, sed cauda longiuscula; hic monstrum ducit, illud verò sequitur. Quare musculo vivo cete rarò capitur, verum duce capto non difficile capitur belua, & viæ & consilij expers, utpote noctu caligans oculis. Custode igitur capto, apparet monstrum eminentibus extra aquam pinnis. Piscatores rudentes benè compactis nodis extendunt; qui ne abrodantur, catenis intexuntur per multos orbes. Ad hæc utres spiritu distentos alligant, eosque in pelagus demittunt. In hamo inditur esca, jecur aut armus taurinus, quem uno ictu deglutire queat. Mox præparatis securibus & ingentibus gladiis adoriuntur monstrum, sed taciti, ne rumorem sentiens in profundum descendat.

Escam

Eſcam rapiens & devorans capitur, funibuſque trahitur. Et nî utres ſunibus annexos habeant piſcatores, unà cum navibus facile mergeret immanis belua. Sed dum in utres cedentes ſævit, interim piſcatoris ictu confoditur, & in terram trahitur.

Ejuſdem ferè magnitudinis Phyſeteres, qui efflationibus fluctum maximum & caliginem navigantibus excitant, ut Strabo ſcribit.

Balænæ ſubmerſuræ naves, dolijs ejectis vel effuſo caſtoreo terrentur.

Balena, Orca, Cete, communiter vocantur Walfiſch. Orcam tradunt balænæ infeſtam beluam: capi invitatione prædæ, dum ſaginam proſequitur: in littus fluctibus propulſa, eminente dorſo multùm ſuper aquas carinæ in modum inverſæ, multiplicibus plagis confoditur, & mergi ſæpè piſcatores reflatu beluæ oppletos unda: & quia os habet in fronte, ideoque ſumma unda innatantes in ſublime nimbos efflant. A Claudio Principe oppugnatum orcam in portu Oſtienſi: quò profectus ipſe cum prætorianis populo Romano ſpectaculum præbuiſſe proditum, lanceas congerente milite è navigijs aſſultantibus, Plinius tradit.

Canes quia voraces, & piſcantes perturbant, hamis occultatis in piſcibus capiuntur.

Lamnæ in remos ſæviunt, dentibus circulo injecto capiuntur.

Phocæ non hamis neque tridente aut fuſcina cùm duriore ſint cute, ſed retibus capiuntur.

Teſtudinem etiam inter cete numeratam, immenſæ magnitudinis beluam Indico mari mitti: quarum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque Rubro mari his navigant cymbis: & piſcatoribus obviam infauſtam Oppianus putat. Capitur ſi invertatur, & ſupina feratur, ſic facilè configitur. Inprimis eliciuntur ante meridiano tepore blandiente evectæ, eminentes lato dorſo, per tranquilla fluentes. Quæ voluptas liberè ſpirandi in tantum

 fallit

falſit oblitas ſui, ut ſolis vapore ſiccato cortice non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ælianus ſcribit, caput ejus abciſſum diu vivere, & ſi manum oculis admoveas, oculos claudere, & ſi propius admoveas mordere.

Delphinos capere religio eſt, ſiquidem hi piſcatoribus auxilio ſunt. Nam ad nomen Simonis vocati adeſſe ſolent, piſces ex imo fundo pellentes. Vnde ei partem prædæ dare conſueverunt piſcatores: quam ſi negent, in poſterum eiſdem non adſunt in piſcando. Thraces ad Byzantium Delphinis non parcunt: & quia ab hominibus non metuunt, facilè capiuntur, maximè primùm nati. E quibus uno capto mater facilè capitur, ut ſequatur: natoſque veluti ad ludum literarium liberos educente parente, ut inquit Oppianus, ipſa pene ἐπιοκοπὸς ſequitur. Ariſtoteles tradit retibus apprehenſum brevi tempore ſtrangulari, cùm ſpirandi facultas quam habet adimatur. De Delphinorum φιλανθρωπίᾳ multa paſſim leguntur, ut de Arione apud Herodotum, & pueris adamatis: dorſoque exceptos in mare vexiſſe atque revexiſſe, ut eſt apud utrumque Plinium, & Athenæum, & Oppianum. Notum eſt de Cærano Mileſio, qui captum delphinum, & necandum à piſcatoribus redemit, poſtea navi in qua Cæranus erat merſa, ab eodem conſervatus; ac deinde mortuo in patria, atque in littus elato agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præſens & opem laturum.

Purpuræ capiuntur poſt canis ortum, aut ante vernum tempus: quoniam quando fœtificavêre fluxos habent ſuccos, & fœtidis delectari Plinius teſtatur. Oppianus tradit capi miſſis ſtrombis piſcibus aut oſtreis in denſos calathos è vimine aut junco complexos: qubius purpura, linguā inſerens ad eſcam, mox intumeſcentem detrahere nequit, atque ſic capi. Alij purpuras capi parvulis rariſque veluti naſſis in alto jactis, eſca indita cluſilibus & mordacibus conchis: has ſemineces ſed redditas mari avido hiatu reviviſcentes appetunt purpuræ porrectiſque

linguis

linguis infestant. At illæ aculco extimulatæ, claudunt sese compriminuntque mordentia, ita pendentes aviditate sua Purpuræ tolluntur. Aqua dulci necantur.

Scarus, inquit Ælianus, omnium piscium sagacissimus, & cupiditate impotens in fœminam. Quod cùm piscatores non ignorent, comprehensæ fœminæ summum os ad tenuem funiculum ex sparto confectum alligant, eamque vivam per mare ad cubilia, ubi congregari consueverunt, trahunt, nassæque in piscatoria navicula os latè diductum paulatim demittitur in mare. Mares ad conspectum fœminæ libidinis furore certatim in eandem feruntur. Interim qui fœminam deducit rectà ad nassam tendens, cum fœmina in nassam trahitur: mares gregatim cum fœmina capiuntur.

Cephalus, piscis cænosus, amnium quàm turbidorum amans, ut Pausanias in Messeniis testatur, retibus capitur, nam summis natat undis.

Orcinus, cetaceus piscis mirè sagax. Cum enim hamum, quo capi solet deglutierit, mox in profundum se dimittit ad petram aut solum allidens, hamum expellere cupiens; quod si minus licet, vulnus dilatat, atque exiliendo expuit. Sæpè tamen id non succedens capitur.

Apuæ verriculis tenui filo contextis capiuntur, inutiles alioqui pisces ob exilitatem, ad aliorum piscium capturam solùm usurpati.

Ostrea, Conchæ & Carabi (locustas Theodorus vertit) capiuntur vel verriculis vel maris reciprocatione in littora provecta.

Thunni & porci marini, quos Strabonem pelamides appellare volunt, eosque in Mœotide gigni, unde gregatim erumpentes per angustos maris sinus, ad Byzantium plurima eorundem venatio; adeò ut manibus intercipiantur. Capiuntur retibus. Est autem eorum captura à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum. Celtas Ligures & Massilienses in gentibus hamis ca-

pere eos prodit Ælianus. Reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus. Thunnos juxta Hispaniam glande saginari scribit Strabo.

Haleces, alij aregans vocant, Iovius existimat veteribus apuas dici. Sunt qui è menarum genere esse tradant, menidium per diminutionem dictum. Capiuntur circa Augustum mensem in mari Septentrionali supra Angliam ac Scotiam. Piscatores è Batavis & Morinis maritimis civitatibus solvunt, navibus in hoc paratis, quas busas vocant: commeatum menstruum viginti aut triginta hominibus sufficientem una cum retibus & instrumentis necessarijs assumunt. Retibus utuntur denis aut duodenis ulnis longis & quatuor latis, inferiori fune grandi & robusto munito: horumque retium plura simul nectunt, inferiore parte propter funis pondus desidente, & superiore propter annexum suber natante. Vesperi sub crepusculum ejectis linis, haleces ultrò in retra se conjiciunt, branchasque inserunt. Piscatores ad stadia aliquot provehuntur: ubi sentiunt pondus, mox trochleis retia exprimunt propter ingentem copiam tantumque pondus, quod citra hæc adminicula educère non queant: nam aliquoties ultra centenas tinas capiunt. Cavent ut opus conficiant noctu, nam statim ad auroram elabuntur haleces. Periculosa est piscatio, nam rarò diu supersunt piscatores. Ajunt aliquoties unam mulierem quinque aut sex maritos uno anno succedentes amittere.

Piscis induratus mari septentrionali circa insulam Thulen capitur in maximis rigoribus: qui exiccatus fustibus malleisque rursum mollitur. E genere Asellorum creditur. Alii merlucam esse volunt. Capitur (ut ajunt) retibus.

Spongiam animal esse docent Plinius & Oppianus, quod cruorem habeat inhærentem. Aliqui narrant etiam auditu vehi eas, contrahique ad sonum, exprimentès abundantiam humoris, nec avelli petris posse nisi rescindantur. Captura autem earum periculosa. Nam piscator edoctus spiritum continere,

à so-

à socijs ilia cinctus, atque sinistra plumbum gerens, dextera falcem, ore oleum, atque ita ad maris vadum demissis funibus, oleum ore diffundit, unde aqua lucet perinde atque flamma noctu. Spongiæ affixæ virentibus petris falce resecantur, mox sanies effluit, oriturque fœtor hominem sèpè enecans: & resectis spongijs subitò emergit, sæpè laceratus si non totus devoratur à beluis marinis, Oppiano teste. Quare observant spongiatores, anthiæ pisces ubi sint. Illic nullas esse beluas marinas, ostendit Aristoteles.

Anthias piscis est apud Chelidonias insulas & Asiæ scopulos frequens: celeriter capitur, uno genere. Parvo navigio & concolori veste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque projicit. Primum timetur fraus, post consuetudine invitatus unus Anthias escam appetit. Is aliquot dies inescatus velut conciliator innumeros adducit, & priores illi piscatorem agnoscentes escam è manibus sumunt. Tum piscator paulum ultra digitos in esca mittit hamum, & singulos involat verius quàm capit: interim parcens conciliatori, cavensque ne palpatio aut sonus cœteros abigat. Sunt qui tradant Anthias captos miserabilem mortem lugere, non aliter quam homines qui in latrones incidunt.

Sargus, quia caprarum amator, ad earum umbram vel earum pellibus facilè capitur. Quare extremis littorum marginibus & scopulis collocant capras vel simulacra earum ad capturam. Quanquam etiam nassis capiuntur myrto lauroque annexis, ut Oppianus testatur. Norunt artes, quibus socios captos eripiant. Captus hamo lina arrodit. Nassa clauso socio in caput natans caudam præbet, qua prehensa ore se extrahit.

Capitones, Cephali, Schelfisch/ Italis Capitelli, Gallis Egerfin appellantur: alii è mugilum genere esse arbitrantur. Capiuntur maximè hyeme, & reciprocatione maris littore siccato fodiuntur foveæ, in quibus plerumque remanent recedente mari.

Aliud

Aliud tamen genus arbitror cujus Ælianus meminit, in Achaico ſinu frequens, quos ille perinde atque ſcaros ob libidinis incontinentiam fœmina captiva per mare tracta capi tradit. Scribit Ariſtoteles capitonem algore oculis deficere, offa panis quoque capi & terræ inteſtinis maritimis hamis affixis.

Mugiles celeritatis ſunt acerrimæ, ita ut retia tranſiliant: quare cautione opus in captando.

Sepia tridente capitur, ſed percuſſæ fœminæ auxiliantur; attamen fœmina capta mare fugit. Vbi ambo ſe ſentiunt apprehendi, effuſo attramento, quod pro ſanguine ipſis eſt, abſconduntur.

Torpedo dexrram piſcatoris torpore afficit, ut hamum excidere manu cogat, contactu vires adimit, atque ea fraude piſces languentes devorat. Quod ſi quis liquorem Cyrenaicum teneat, nihil torporis ſentire, traditur ab Æliano.

Anthieorum captura juxta Corycium, ubi gregatim ad paſtum accurrunt, iteratoque paſtu cicures ac familiatiores redduntur, dejecto autem lapillo defugiunt in profundum ac vadum. Interim unum capiens piſcator ſic deinceps alium capit, eſca è labrace vel vivo vel mortuo parata: Oppiano authore.

Callichus, Orcymus, Cantharus, Carabus, Polypus, naſſis capiuntur, eſca igne toſta injectaque naſſæ, cujus nidore capiuntur.

Chalcides, Trachuri, capiuntur piſcibus impoſitis naſſæ.

Triglæ illuvie delectantur, maximè humano corpore, ſuum inſtar; de quibus plura Oppianus.

Paſſer, piſcis planus, pecten. Capitur reciprocante mari in altum naviculis evectis, retibuſque emiſſis: idque plurimum circa mare Britannicum. In Morinis capti in ſole & ventis exiccantur ſuſpenſi.

Polypus olivæ rami amore capitur.

Hip-

Hippurus gaudet laceratarum navium tabulis, Horum loco fasciculis arundineis subligato lapide,& pòst hamo misso capiuntur,canis visceribus & intestinis immissis hamis.

Aphiæ gregatim procedunt,adeò ut navis in eas tanquam in rupem impingens,sistere cogatur: sed securi cæduntur.

Inter fluviatiles generosissimus lupus, qui & lucius atque labrax à Græcis dicitur, licet non ignorem alios alium appellare piscem. Rheno ac propinquis fluvijs & hamo & retibus capitur. Hamo captus, nisi properè adsis, dolore vulneris contempto, laxat hamum ac refugit.

Salar qui Ausonio *stellatus tergora guttis*, aliis Varius. Æliano Troctam dici quidam putarunt, licet ejus descriptio non videatur convenire Salari vel Trutæ harum regionum & fluviatili: cùm ipse inter marinas referat, & hamo captum solum è piscibus se abstrahere ex hamo, quod cùm piscatores intelligant, longiores ansas machinentur. Carpo Italis existimatur esse qui in Benaco capitur, troctarum saporem referens, nisi quod hic rubris ille nigris maculis distinguatur, ut Iovius scribit. Tametsi Salar vel Truta in amnibus circa Rhenum & Mosam, cœterisque Germaniæ rivulis, alij nigris alij rubris distinguantur punctis. Theodorus juniorem salmonem existimat sed falsò: nam etsi hi quoque punctis maculentur, in Rheno alijsque fluvijs tamen reperiuntur, maximè in superiore Germania circa Brisacum & alia loca pleraque, non autem in rivulis. Truta in Rheno & magnis fluminibus non capitur; sed saxatilibus rivis gaudet hic piscis, licet vivarijs etiam contineatur aliquoties. Capiuntur vel manibus in cavernas rivorum compulsi: nam latibula quærit suberosis ripis arborum radicibus vestitis. Alicubi nassis retibusque: nonnunquam fuscina ad nocturnas faces figitur. Est & Tructa vel Trocta marina. Veneti nomen servant.

Funduli, pisciculi saxatiles, partim manibus sub petris latitantes capiuntur, partim minutis retibus.

Capitones quoque rivulorum ſaxatilium piſciculi, quibus boithi & coiti aſſimiles tradunt: quidam ad eundem modum ſub lapidibus occultantur, manibuſque lapide cincto leniterque ſublato comprehenduntur.

Alburni & ipſi fluviatiles hamo capiuntur: maximè verno tempore, hamo alligatâ eſcâ lumbricorum, qui à rore nomen habent.

Gobij, non ſolùm in fluvijs, ut Atheſi & pleriſque regionis Tridentinæ fluvijs, verùm etiam mari capiuntur & lacubus: nam & in Lario & Verbano aluntur, laudati maxime propter jecinoris gratiam. Itali vocant Capitoni, Græcè κώβιοι Ariſtoteli. Non multùm fundulis diſſimiles: qui Rheno capiuntur & vicinis amnibus, nempe hamo & verriculo.

Carpio & fluvialis & marinus. Sunt qui cyprinum aut Cyprianum vocitent. Delectatur limoſis vadis, capitur reti & hamo atque naſſa. Sed rete fallit, caput limo condens, ut rete apprehendere non queat. Eſt & Carpio Benaci, qui aliàs Varius, nigris maculis, de quo ante dictum.

Perca, ſpinis armatus, ut Athenæus teſtatur. Capitur reti & naſſa. Eſt & marinus ejuſdem generis piſcis.

Cancri fluviatiles vel ſub petris vel in cavernis latitantes capiuntur. Obſervare autem oportet, aqua in cavernis tepidane ſit an calida. Si calida; facilius bufonem quàm cancrum reperies, frigidis autem aquarum cavernis cancer latitat. Apprehenditur dorſo, ne chelis comprehendat ſtringatque capientem.

Anguillæ capiuntur naſſis, impoſitis inteſtinis aut alijs eſcis. Nonnunquam & fuſcinis, quæ in limo demerſæ figuntur. Ælianus tradit anguillas in Pado capi, inteſtinis ovillis trium aut quatuor cubitorum longitudine. Atque alteram extremitatem inteſtini piſcatorem in fluvium dejicere, quæ verticibus volutatur, alteram manu tenere atque huic parti arundinis fruſtum ad digiti

aut

aut amplius longitudinem inserere. Mox cùm anguilla escam rapuit deglutiitque, piscator arundinem inflat; unde intestinum intumescens anguillæ fauces opplet, anhelitumque obstruit, ut neque spirare neque infixos dentes detrahere anguilla queat. Atque sic suffocatam capi.

Murænæ fluviatiles nassis capiuntur, & nonnunquam retibus.

Eodem modo & Lampetræ, mustellæ veteribus dictæ.

Mona, mullum aliqui vocant, & ipse rivis gaudens, Rhenoque frequens. Retibus capitur & hamis atque nassis. In rivulis & fuscina ad faces nocturnas.

Tinca Italis, aliqui merulam, alij turdum, alij colyphum existimant dictam. Capitur retibus & nassis atque hamo: maximè verno æstivoque tempore magis quàm hyberno. Paludibus & stagnis piloque gaudet. Est & marini generis Prasinus, quem Pressum vocant. Capitur retibus & hamo toto ferè anni tempore, autumno commendatior.

Mugil, quem barbatum appellant, capitur fluminibus Germaniæ, & reti & hamo atque nassis.

Thymallus, Eschium vocant, contemptus piscis & vilis, ad eundem modum capitur. Alium referunt in Ticino Italiæ degere, mirâ odoris fragrantiâ, ut Ælianus scribit.

Salmo nobilissimus & carnosus piscis, Germaniæ fluminibus peculiaris: nassis plurimùm amplis in flumen missis, alligatisque prælongis vimineis funibus, capitur; idque frequentiùs decrescente flumine Favonijs flantibus, à bruma usque in æstatem. Inde Lassus vocatur. Cùm incipit parere scandit, petricosa & scabrosa loca petens.

Sturio, sunt qui Silurum putant, alij delphinum fluviatilem. At neutrum horum est verisimile: nam siluro dentes assignat Aristoteles & delphino, sturio dentibus caret, tantùm fo-

ramen habet rotundum non amplum oris loco. Maximus fluviorum piscis est, mari Oceano aberrans. Rheno plurimùm ad ostia ejus fluvij, aliquando altius, ascendit. Proditum est, Silurum à Mysis in Istro capi, admotis ad ripam bobus aut equis, illisque jugatis alligari hamum validum, asso tauri pulmone instructum, eumque cum esca in flumen dejici. Silurus gratissimam escam appetens hamum incautè devorat, & dum infixum elidere non potest, piscator sentiens funem exagitari, boves equosque instigat tanquam arator, atque sic prædam extrahit. Silurum Plinius in Moeno & Danubio fluvijs reperiri, testatur libro IX cap. V. eumque esse putant, quem vulgus vocat Germanica lingua Ein Husc: quanquam Marionem hunc vocent alij.

FINIS.

Emendanda.

Pag. 79. lin, 15. scribendum: *Quoniam verò.* Pag. 126. l. 15. scribe: *minor Columella inter Italos suos quidem exist.* Pag. 152. l. 8. & 9. videtur Heresbachius ita scripsisse: *fœminæ mas auxiliatur, attamen fæmina mare capto fugit.* In editis tamen hactenus libris aliter sese hæc habent: ut sunt præsertim in Thereuticis plurima mendosa. Reliqua minuta eruditior quisque nullo monitore correxerit.

